

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

ROMSKÁ MINORITA A POSTUPY INTEGRACE
Závěrečná zpráva z výzkumu

Odpovědná řešitelka výzkumu: PhDr. Markéta Štěchová

Spoluřešitelé: PhDr. Kazimír Večerka, CSc.
ing. Karel Novák
Mgr. Kateřina Danielová
Mgr. Denisa Haubertová
Mgr. Lada Veverková, Ph.D.

**Sběr dat v terénu a podkladové zprávy z měst: Štěpán Bolf, Markéta Hajska,
Petra Jungerová, Ondřej Poduška, Petra Sedláčková, Michal Tošner (studenti)**

Technická spolupráce: Marie Kuntová

Tento text neprošel jazykovou korekturou
a je určen pro studijní účely.

Neprodejné

Praha 2002

ISBN 80-7338-008-0

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Obsah:

Úvod	4	
1. K pojmu integrace etnických menšin	5	
2. Průzkum mezi romskými poradci - I.	6	
2.1. Popis výzkumného souboru	6	
2.2. Metoda sběru dat	8	
2.3. Zjištění průzkumu podle názorů romských poradců	8	
2.3.1. Faktické postavení Romů v okrese z hlediska možné diskriminace	8	
2.3.2. Základní charakteristiky Romů v okrese z hlediska integrace	11	
2.3.6. Popis vzájemného vnímání Romů a Neromů v okrese	12	
2.3.4. Postavení romského poradce v okrese z hlediska statusu a podmínek pro vykonávání práce	18	
2.3.5. Jaká je faktická činnost okresního romského poradce	19	
2.3.6. Představy o tom, jaká by měla být náplň práce okresního romského poradce a jaké by měl mít k této činnosti pravomoci		23
3. Průzkum mezi romskými poradci - II.	25	
3.1. Počet Romů	26	
3.2. Nezaměstnanost	27	
3.3. Bydlení	27	
3.4. Vzdělání	28	
3.5. Emigrace romského obyvatelstva do zahraničí	29	
3.6. Romská nebo proromská občanská sdružení nebo nevládní organizace	29	
3.7. Problémy v soužití majority a romské komunity	30	
4. Terénní výzkum ve vybraných městech	33	
4.1. Obsah a cíl výzkumu	33	
4.1.1. Výzkum „subjektů“ integrace		33
4.1.2. Výzkum „objektů“ integrace - terénní výzkum	34	
4.2. Metoda výzkumu	35	
4.3. Výsledky terénního výzkumu	36	
4.3.1. Faktory kriminality v jednotlivých městech : komparace	36	
4.3.2. Faktory limitující integraci Romů	45	
4.3.2.1. Charakteristika romské menšiny ve zkoumaných městech	45	
4.3.2.2. Další minority ve zkoumaných městech	48	
4.3.2.3. Bydlení	51	
4.3.2.4. Vzdělanost a školství	56	
4.3.2.5. Zaměstnanost	62	
4.3.2.6. Neziskové a nevládní organizace	67	
4.3.2.7. Vztahy Romů s majoritou na místní úrovni		73
4.3.2.8. Integrace?	78	
4.4. Celkový přehled a komparace	82	
Závěry	89	
Příloha 1 (Analýza dotační politiky státu na romské projekty 2000 - 2001)	92	
Příloha 2 (Dotazník pro romské poradce)	106	
Resumé v češtině a angličtině		107

Úvod:

Vláda České republiky přijala 14. června 2000 Koncepti politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti. Tato koncepce má sloužit k postupnému dosažení bezproblémového soužití mezi majoritou a romskou komunitou, dále k začlenění romských občanů do společnosti na základě jejich vlastní volby a k aktivní účasti všech občanů na správě veřejných záležitostí. Integrace je ve vládních materiálech definována jako „postupné funkční soužití většiny a menšiny, vzájemné kulturní ovlivňování většiny a všech menšin, rozvoj menšinové kultury vedoucí k multikulturalitě společnosti, která obohacuje všechny její části.... Integrace je dvoustranný proces, jehož podmínkou je dobrovolná snaha ty jedince, kteří se chtějí integrovat, přijmout, resp. co nejvíce jim přijetí usnadnit... Integrace Romů a dalších osob do společnosti není zvláštní službou pro Romy, ale je především službou pro společnost jako celek“.

Hlavními cíli koncepce je zajištění bezpečnosti Romů, odstranění všech forem diskriminace (tj. vnějších překážek integrace Romů do společnosti), odstranění jejich handicapů ve vzdělání a kvalifikaci (tj. vnitřních překážek integrace), zlepšení sociální situace Romů, emancipace Romů a umožnění jejich spolurozhodování ve věcech týkajících se romské komunity, rozvoj romské kultury a jazyka a vytvoření tolerantního prostředí bez předsudků. Dosažením, resp. postupným přibližováním se k hlavním cílům koncepce, by Česká republika měla vytvořit předpoklady pro integraci romské menšiny a pro zajištění její rovnosti ve všech oblastech veřejného života.

V koncepci se dále hovoří o odstranění rasové diskriminace, což je podle Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1965 čl. 10 „*jakékoliv rozlišování, vylučování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo na národnostním nebo etnickém původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo kterékoliv jiné oblasti veřejného života*“. K rasové diskriminaci může docházet například v oblasti bydlení, zaměstnání, přístupu ke službám a zboží nebo v přístupu ke vzdělání.

Pro naplnění koncepce vládní politiky integrace Romů je třeba znát současnou situaci Romů na území České republiky a vědět, jaké existují problémy ve vztahu mezi majoritou a minoritou i uvnitř minoritní skupiny, v jakých oblastech dochází k rasové diskriminaci apod. V této souvislosti byl Institutu pro kriminologii a sociální prevenci zadán úkol plynoucí z usnesení vlády č. 599/2000 „Koncepte politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity napomáhající jejich integraci do společnosti“ ze dne 14.6.2000. V zadání vládního úkolu byl předpoklad, že v jeho rámci bude mj. provedena „analýza postupů při zajišťování odstranění rasové diskriminace a zajišťování integrace Romů a dalších menšin a etnických skupin do společnosti, včetně pravomoci jednotlivých institucí a vyhodnocení účinnosti práce těchto institucí“. Při takovéto formulaci zadání vznikly hned zpočátku některé problémy. Pro institut zaměřený na kriminologii bylo zadání příliš široké, i když je zřejmé, že stupeň integrace etnických menšin a míra jejich kriminality mají úzkou souvislost. Z tohoto předpokladu jsme vycházeli a pracovně si vymezili jak pojem integrace, tak jeho atributy.

Závažnějším problémem byl požadavek vyhodnocování práce jednotlivých institucí. I na úrovni ministerstev ve většině případů chybí kritéria pro hodnocení účinnosti jednotlivých institucí a programů, stejně tak na lokální úrovni jsou podobné přístupy teprve v začátcích. Náš institut navíc není oprávněn hodnotit práci v resortu jiných ministerstev. Pro splnění úkolu jsme proto volili kombinaci několika výzkumných metod, které - dle našeho názoru - mohou do určité míry zodpovědět položené otázky.

1. K pojmu integrace etnických menšin

Pojem integrace etnické menšiny nemá jednoznačný význam. Podle některých představ se jedná o asimilaci kulturně odlišné entity (což zhruba odpovídá francouzskému modelu integrace), jiní stejným pojmem označují vytváření multikulturní společnosti, kde každé odlišnosti je dán dostatek prostoru a respektu a majoritní kultura relativizuje svůj monopol na správné jednání (blízké britskému pohledu na věc). Mezi těmito dvěma póly je přirozeně množství přechodných přístupů, z nichž některé však, možná díky vágnosti ve formulování integrační politiky, jsou pro skutečnou integraci brzdou a podporují spíše segregací modely fungování společnosti. Jmenujme za všechny přístup připisovaný Německu¹, kdy menšinám je přiznáváno právo na kulturní specifika, ale tato se současně stávají překážkou participace na mnohých aktivitách (a z nich plynoucích výhodách), které jsou běžné pro příslušníky hlavního kulturního proudu.

Současná situace v českých zemích (reprezentovaná především vztahem české majority a romské minority) při zběžném pohledu asi nejvíce připomíná německý model. Je zde deklarovaná tolerance ke kulturním odlišnostem, ale současně jsou tyto kulturní odlišnosti vnímány jako nežádoucí a jejich „žítí“ odsuzuje jedince do pozice druhořadého občana. Na druhé straně ale občané, příslušníci minority, kteří stereotypizovaný model kulturní odlišnosti nenaplnují a ani nechtějí naplnovat, jsou díky přisouzené etnicitě (která má v našich zemích dlouhou tradici²) v podstatě nuceni být kulturně odlišní, protože se to od nich očekává.

Naším úkolem nebylo formulovat priority a strategie integrace, nýbrž *popsat stav věci na tomto poli v České republice*. Proto jsme nehodnotili, který z výše uvedených modelů je nejvhodnější, ale tyto modely nám sloužily jako rámec, ve kterém jsme se pohybovali. Z toho plyne, že teprve vlastním výzkumem jsme se pokusili popsat konkrétní realizaci tohoto pojmu v praxi a úspěšnost s jakou plní úkol snad nepochybný - ***nalézání cesty, která sjednotí zájmy většiny příslušníků majority se zájmy většiny příslušníků minority***.

Považovali jsme za nutné provést určitou pojmovou precizaci slova integrace etnické menšiny tak, že jsme ji rozdělili do několika oblastí³ a nebudeme dále mluvit o integraci jako takové, ale o integraci v určité oblasti. Vzhledem k tomu, že takové rozdělení navrhl již Barša⁴ a učinil tak krok k terminologickému sjednocení, nepovažovali jsme za vhodné vymýšlet způsob jiný a zcela se přidrželi jeho návrhu rozdělovat integraci do tří základních oblastí: *kulturní, sociálně-ekonomické a politické*. Veškeré výzkumné aktivity potom byly

¹ Toto rozdělení vychází z práce Rex, J.: *Ethnic Minorities in the Modern Nation State*. 1996, Houndmills, s. 51-54 a z knihy Barša, P.: *Politická teorie multikulturalismu*. 1999, Brno, s. 10

² Srovnej s polemikou vedenou v souvislosti se sčítáním lidu ve 20. letech tohoto století mezi Rádlem a Boháčem, kdy právě Boháčova primordiální koncepce zvítězila. Dále Pallas, L.: *K otázce jazyka a národnosti*. 1973, Slezský sborník, 71, s. 178-187

³ Každá z dále uvedených oblastí, byť spolu velmi úzce souvisí, pravděpodobně vyžaduje jiné přístupy a strategie při realizaci integračních snah a nakonec i různou míru výsledku na pomyslné škále mezi extrémní asimilace a autonomie, které jsou reflektovány v literatuře. Nicméně my tyto strategie, jejich výsledky a tím i jejich vhodnost budeme popisovat až vlastním výzkumem. Vzdáváme se tedy možnosti formulovat v této oblasti vlastní hypotézy.

⁴ Barša, P.: *Soužití Čechů s Romy a teorie integrace*. 1993, *Politologický časopis*, 5/3, s. 284 - 295. Rozdělení integrace v tomto článku vychází z práce Birch, H.: *Nationalism and National Integration*. 1989, Londýn. Ve stejném článku Barša vymezuje i možnosti a úroveň integrace v jednotlivých oblastech, jeho návrhy budou sloužit i nám jako základní struktura pro popis realizace integrace v ČR v jednotlivých oblastech.

zaměřeny na popis integrace v těchto třech konkrétních oblastech s akcentem na první dvě oblasti.

Zadání výzkumu sice hovořilo o integraci menšin, nicméně pro nás byl základním zkoumaným fenoménem vztah majority s menšinou jedinou - romskou. Domníváme se, že nás k tomuto rozhodnutí opravňovalo několik skutečností. Předně je romská menšina v České republice zdaleka nejpočetnější a je tedy největším nositelem jinakosti a hlavním adeptem na účast v procesu integrace. Tato charakteristika však platí nejen co do kvantity, ale současně i v rovině kvality. Romská menšina je majoritou vnímána jako odlišná a je jako celek vystavena výrazné stereotypizaci. Tento stereotyp je negativní, z čehož vyplývá i častá diskriminace romské minority. To v praxi znamená, že integrace jednotlivců (zde nutno zmínit, že handicapem je fyziognomie, která jedinci, i kdyby chtěl, nedává možnost zřít se své skupiny) i celé skupiny je velmi ztížena. Integrace jako taková je pocíťována jako problém jak majoritou tak minoritou do té míry, že je velmi často akcentována politickou elitou obou skupin v celém politickém spektru. To znamená, že je produkováno množství integračních programů zaměřených především na romskou menšinu, jejichž vliv na vývoj vnímané reality nám dal dostatek materiálu k výzkumné analýze. Některé zmíněné fakty, tedy především existence stereotypu a pocíťování soužití jako problému, navíc vedou k oslabení schopnosti dohody a porozumění, tzn. nevedou k pochopení druhého. Tyto a další skutečnosti jsme se pokusili popsat v několika sociologických sondách, jejichž výsledky předkládáme.

2. Průzkum mezi romskými poradci - I.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci provedl v roce 2001 orientační průzkum mezi romskými poradci na okresních úřadech, jejichž funkce zde byla zřízena podle usnesení vlády ze dne 29. října 1997 č. 686. U romských poradců se předpokládá, že budou o místní romské komunitě a problémech v soužití s majoritou dobře informováni. Průzkum se zaměřil na dva základní okruhy otázek:

A) Charakteristiky romských obyvatel v okrese z hlediska jejich postavení a soužití s majoritním obyvatelstvem

- faktické postavení Romů v okrese z hlediska možné diskriminace, popis tendencí změn tohoto postavení;
- základní charakteristiky Romů v okrese z hlediska integrace;
- popis vzájemného vnímání Romů a Neromů v okrese.

B) Faktická činnost a postavení okresního romského poradce v okrese.

- postavení romského poradce v okrese z hlediska statusu a podmínek pro vykonávání práce;
- jaká je faktická činnost okresního romského poradce;
- představy o tom, jaká by měla být náplň práce okresního romského poradce a jaké by měl mít k této činnosti pravomoci.

2.1. Popis výzkumného souboru

Za respondenty průzkumu byli zvoleni okresní **romští poradci**, u kterých lze právem předpokládat zvýšenou znalost romské problematiky na místní úrovni. Soubor respondentů byl tedy složen z 74 okresních romských poradců. Z nich se za **etnického Roma** považovalo 42 respondentů (58,3%).

Z hlediska **pohlaví** poněkud převažovaly ženy (57,7%) nad muži (42,3%). Při kombinaci znaků „etnické romství“ a „pohlaví“ zjišťujeme, že byli ve výzkumném souboru přibližně stejně (tj. čtvrtinově) zastoupeni muži - Romové (25,4%) a ženy - Neromky (23,9%), podstatně více však bylo romských žen (33,8%) a to na úkor mužů - Neromů (16,9%).

Z hlediska **věku** byly téměř rovnoměrně zastoupeny všechny věkové kategorie v rozmezí od 18 do 54 let s výjimkou respondentů ve věku od 25 - 29 let, kterých je relativně více (21%). Celkově je tak možno konstatovat, že mezi respondenty byla přibližně jedna třetina (32,8%) mladých lidí ve věku do 29 let, přičemž mezi romskými poradci ze skupiny etnických Neromů jich bylo dokonce více jak dvě pětiny - 41,4% (viz tab.1). Z jiného pohledu lze konstatovat, že ve věkové kategorii do 29 let je dvakrát více žen než mužů (mužů 20,7%, žen 41,5%).

Tab. 1. **Věk respondentů - romských poradců (v %).**

věk	Romští poradci		
	Romové	Neromové	všichni
do 24 let	14,6	6,9	11,4
25 - 29 let	12,2	34,5	21,4
30 - 34 let	19,5	10,3	15,7
35 - 39 let	9,8	10,3	10,0
40 - 44 let	17,1	9,9	12,9
45 - 49 let	14,6	10,3	12,9
50 - 54 let	12,2	10,3	11,4
55 a víc let	0,0	10,3	4,3
celkem	100,0	100,0	100,0

N = 47

Z hlediska **vzdělání** převažuje u respondentů středoškolská úroveň (55,6%). Potěšujícím zjištěním je ovšem fakt, že více jak čtvrtina (27,8%) romských poradců má absolvováno vysokoškolské studium. Na druhé straně pouhé základní vzdělání bylo shledáno pouze u tří respondentů. Pohled na tab. 2 však jednoznačně ukazuje, že ve formální vzdělanostní úrovni respondentů podsouborů jsou výrazné rozdíly.

Tab. 2 **Formální vzdělání respondentů (v %)**

vzdělání	Romští poradci		
	Romové	Neromové	všichni
základní	7,1	0,0	4,2
vyučen	19,0	3,3	12,5
středoškolské	69,0	36,7	55,6
vysokoškolské	4,9	60,0	27,8
celkem	100,0	100,0	100,0

N = 47

V některých momentech práce romského poradce na okresní úrovni je jistě výhoda, jestliže je schopen komunikovat se svými klienty v romštině. Podle sdělení se bez problému **domluví romsky** 38% romských poradců, částečně pak dalších 18,3%. Schopnost domluvit se v romštině (nebo ji alespoň pasivně ovládat) však chybí 90% romských poradců z řad neromských respondentů, avšak pouze 9,8% z řad etnických Romů.

Romští poradci jsou ve dvou třetinách případů (68,1%) **pracovně zařazeni** v referátu sociálních věcí OkÚ, v kanceláři přednosta pak pracuje 25% dotázaných. Při porovnání podsouborů v tab. 3 lze zjistit, že respondenti - etničtí Romové častěji pracují v kanceláři přednosta. Z hlediska pohlaví nejsou v zařazení žádné podstatnější rozdíly. Z hlediska expertní váhy názorů dotazovaných romských poradců je podstatné, že téměř 70% dotázaných vykonává svou činnost více jak jeden rok (dva a více let pak 50% souboru).

Tab. 3. **Pracovní zařazení respondentů (v %)**

Pracovní zařazení:	Romští poradci		
	Romové	Neromové	všichni
v referátu sociálních věcí	59,5	80,0	68,1
v kanceláři přednosta OkÚ	31,0	16,7	25,0
jinak	9,5	3,3	6,9
celkem	100,0	100,0	100,0

2.2. Metoda sběru dat

Pro účely průzkumu byl vytvořen speciální dotazník, který byl distribuován jednak v rámci školení romských poradců ve Velkých Karlovicích, jednak byl zaslán na této akci nepřítomným romským poradcům do míst jejich pracoviště. Zjištěné údaje tedy vypovídají o názorech romských poradců na sledovanou problematiku.

2.3. Zjištění průzkumu podle názorů romských poradců

A) Charakteristiky romských obyvatel v okrese z hlediska jejich postavení a soužití s majoritním obyvatelstvem

2.3.1. Faktické postavení Romů v okrese z hlediska možné diskriminace

V současné době se výrazně diskutuje o míře diskriminace Romů v rámci politického a sociálního systému v ČR. Jsou vyslovovány různé, často protichůdné názory, které často čerpají z lokálních zkušeností a proto je jejich zobecnitelnost často pochybná. Obrátili jsme se proto na romské poradce s dotazem, zda a v kterých oblastech jsou v okrese, kde profesně působí, Romové **diskriminováni z důvodu příslušnosti k etnické minoritě**.⁵

⁵ Domníváme se, že by tato problematika měla být lépe propracovaná. Ne každý negativní projev členů majority vůči některým členům romské komunity je možno považovat za primárně rasistický. Tak např. je sporné, zda požadavek střední policejní školy, aby frekventanti uměli plavat, je diskriminujícím požadavkem, jenž je - dle některých výkladů - pouze zástupným prostředkem k „legálnímu“ odmítnutí romských uchazečů o tento typ

Nabídli jsme k posouzení 11 oblastí možné diskriminace z nichž pouze ve třech jsme našli významnější náznaky o diskriminaci (viz tab. č. 4 - měřeno šestibodovou škálou 0 - 5). Nejzávažnější situace v diskriminaci byla zaznamenána v oblasti zaměstnávání Romů, kde nadpoloviční většina respondentů (70,8%) signalizovala problémy, přičemž tyto problémy jsou vnímány 22,2% respondentů jako alarmující (= bod 5 škály). Nedobrou situaci sledovali respondenti též v oblasti segregačního přístupu k Romům ze strany spoluobčanů (problémy signalizuje 55,5%, z toho závažné 9,7%) a v oblasti bytové (52,8%, resp. 21,4%). Zde stojí především za povšimnutí, že romští poradci se téměř jednomyslně shodují v tom, že Romům není nijak diskriminačně bráněno v přístupu ke vzdělání. (srovnej tab.5)

Tab. 4 Odhady romských poradců stran diskriminace Romů v okresech ČR

Oblasti možné diskriminace:	romští poradci					
	Romové		Neromové		všichni	
	i.	pořadí	i.	pořadí	i.	pořadí
v zaměstnání	3,49	1.	2,83	1.	3,19	1.
v oblasti segregace přístupu ze strany spoluobčanů	3,20	3.	2,28	2.	2,71	2.
v bydlení	3,13	2.	1,90	3.	2,59	3.
tím, že jsou šikanováni ze strany policie	2,42	4.	1,21	6.-7.	1,86	4.-5.
v oblasti rasově podmíněného násilí	2,22	5.	1,45	4.	1,86	4.-5.
v možnosti navštěvovat veřejná místa	2,17	6.	1,21	6.-7.	1,75	6.
v oblasti přístupu k veřejným službám	2,07	7.	1,10	8.	1,63	7.
v šikanování ze strany dalších úřadů	1,87	8.	1,28	5.	1,57	8.
v oblasti přístupu k informacím	1,83	9.	0,83	10.	1,38	9.
v oblasti informací v místních sdělovacích prostředcích	1,66	10.	0,72	11.	1,24	10.
v přístupu ke vzdělání	1,34	11.	0,90	9.	1,15	11.

i = index průměrného umístění na škále (0 - 5)

Dva krajní body škály znamenají: 0 = „Romové nejsou v této oblasti vůbec diskriminováni“, 5 = „Romové jsou v této oblasti velmi diskriminováni“. Čím vyšší index, tím je diskriminace vyšší.)

vzdělání, či je tento požadavek systémově odůvodnitelný a patří k základním charakteristikám policejní práce a tudíž z něj nelze učinit výjimku. Vždyť jestliže má být policejní sbor jako vojensky řízená struktura funkční a flexibilně použitelný, nelze od některých zásad naboru ustoupit. Zdá se, že v tomto případě je skutečně spíše chyba na straně uchazeče (samozřejmě stejně u Roma či Neroma), jestliže tuto podmínku nesplňuje. V obecné rovině je pak třeba se zamyslet nad tím, proč ve výzkumech veřejného mínění existuje vždy výrazný rozdíl v oblíbenosti neromských etnik (např. Židů, Čiňanů či Vietnamců) a Romů. Zde dle mého názoru nevystačíme s rasovými odůvodněními a vysvětlení těchto rozdílů musíme hledat též v oblasti konfliktu norem a hodnot. Tedy jinak řečeno, je třeba poznat třecí plochy mezi Romy a Neromy a zprostředkovat jedněm o druhých (a to v obou směrech) správný interpretační klíč.

Tab. 5 Vybrané oblasti diskriminace Romů v okresech ČR (distribuce názorů romských poradců na škále v %)

Romové v okresech jsou	diskriminace v zaměstnání	segregační signály	diskriminace v bydlení	diskriminace v přístupu ke vzdělání
0 nediskriminováni	6,9	5,6	15,7	44,4
1	6,9	19,4	17,1	19,4
2	15,3	19,4	14,3	18,1
3	23,6	19,4	20,0	13,9
4	25,0	26,4	11,4	2,8
5 velmi diskriminováni	22,2	9,7	21,4	1,4
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Jak dále vyplývá z tab. 4, romští poradci se poněkud liší ve svém názoru na diskriminaci v některých oblastech života Romů v závislosti na tom, zda jsou či nejsou sami etnicky Romové, přičemž romští respondenti vidí situaci v oblasti diskriminace poněkud pesimističtější. Zvláště velký rozdíl v hodnocení je v této souvislosti zaznamenán v oblasti bytové, kde romští poradci - Romové vykazují index 3,13, zatímco Neromové pouze 1,90 (rozdíl hodnocení = 1,23 bodu). Obdobně se poněkud neshodují v posuzování postupu policie vůči Romům (rozdíl hodnocení 1,21 bodu) a v oblasti přístupu k informacím (rozdíl hodnocení je roven 1 bodu). Nicméně v těchto dvou posledně jmenovaných oblastech je u obou podskupin absolutní hodnocení diskriminačních tendencí celkem nízké.

V jiné části dotazníku jsme se - formou volné otázky - ptali respondentů, zda si povšimli, že by se v oblasti zacházení s Romy v poslední době (tj. v horizontu předchozích tří let) **něco zlepšilo či zhoršilo**. Největší část respondentů z těch, kteří na tuto otázku dali odpověď (tj. 58 dotázaných) spatřovala největší pozitivní změnu v stoupající úrovni vzdělávání (43,1%). Oceňovali jednak úroveň vzdělávání a výchovy ve školách, zlepšenou docházku romských dětí do školy. Úspěchy v tomto směru pak spojovali především se zaváděním nultých ročníků a se stále hojnějším využíváním služeb romských pedagogických asistentů na školách.

Dále byl - přibližně stejně často (tyto položky uvedlo 12 - 15% respondentů) - akcentován vznik a rozvoj občanských sdružení a romských soukromých firem, pozvolné zlepšování situace v oblasti zvyšování životní úrovně, zlepšení spolupráce mezi romskými organizacemi a úřady, rozvoj rekvalifikačních programů a větší možnost zaměstnat Romy (i získávání zakázek), dále pak pokroky v rozvoji kulturních aktivit a rozvoje správných pojetí integrace Romů v rámci majoritní společnosti.⁶

Nicméně 59 respondentů (tj. 79,7% ze všech) dalo odpověď na otázku „zda se v posledních letech nějak zhoršila situace Romů v okresech“. Zhoršení bylo nejčastěji spatřováno v oblasti bytové (59,3%), v oblasti zaměstnanosti (45,8%) a oblasti životní úrovně (25,4%), tedy obecně v pokračující pauperizaci. Za povšimnutí stojí též názor 15,3% respondentů, kteří uvedli, že došlo k výraznému nárůstu zneužívání drog mezi Romy.⁷

⁶ K objektivnějšímu pohledu na zlepšující se tendence nelze ovšem přehlédnout, že v dotazníku 7 respondentů výslovně sdělilo, že se nic nezlepšilo a že 16 dalších neuvedlo žádnou odpověď.

⁷ 7 respondentů konstatovalo, že nedošlo k žádnému zhoršení, dalších 17 ve volné otázce nic neuvedlo.

2.3.2. Základní charakteristiky Romů v okrese z hlediska integrace

Do dotazníku byla rovněž zařazena otázka, která měla podat orientační informaci o některých převládajících charakteristikách romské populace v jednotlivých okresech. K tomuto účelu bylo vytvořeno pět pětibodových škál. Tabulka 6 ukazuje distribuci názorů romských poradců v těchto škálách v %.

Tab.6 Co platí o Romech ve Vašem okrese:
(distribuce názorů všech romských poradců na škále 1 - 5 v %)

	1	2	3	4	5	
jsou hrdí, že jsou Romové	15,5	12,7	52,1	15,5	4,2	stydí se, že jsou Romové
jsou integrovaní	6,9	12,5	51,4	19,4	9,7	jsou neintegrování
jsou neproblémoví	4,3	10,1	49,3	27,5	8,7	jsou problémoví
jsou aktivní, angažují se	5,7	11,4	31,4	32,9	18,6	jsou pasivní, rezignovaní
jsou kvalifikovaní	2,8	7,0	16,9	43,7	29,6	jsou nekvalifikovaní

Poznámka: hodnocení na pětistupňové škále 1 (pozitivní bod škály) - 5 (negativní bod škály).

Jak ukazuje tab. 6., nejhůře jsou Romové romskými poradci hodnoceni na škále „kvalifikovaní versus nekvalifikovaní“, kde téměř tři čtvrtiny (73,3%) dotázaných signalizují závažné problémy (tedy volí 4 a 5 bod škály). Nejzávažněji vidí situaci v této oblasti především romské poradkyně, z hlediska etnického původu romských poradců je v hodnocení pouze nepatrný rozdíl (viz tab.7)

Převažující charakteristika romské populace - dle poznatků romských poradců - je následovná: Romové jsou spíše pasivní a rezignovaní než aktivní a angažovaní, jsou spíše problémoví než neproblémoví, jsou spíše neintegrování než integrování, ale jsou více hrdí na to, že jsou Romové než se za tuto danost stydí. Romští poradci tak signalizují, že dochází k určitému sebeuvědomování Romů, což je samozřejmě prvním předpokladem k plnohodnotné integraci.

Tab.7. Co platí o Romech ve Vašem okrese:
Odpovědi romských poradců dle etnicity a pohlaví (index).

Romové jsou :	romští poradci				
	Romové	Neromové	muži	ženy	všichni
jsou hrdí, že jsou Romové x stydí se, že jsou Romové	2,63	3,00	2,66	2,87	2,80
integrovaní x neintegrování	3,20	3,00	3,00	3,18	3,13
neproblémoví x problémoví	3,37	3,10	3,04	3,39	3,26
aktivní, angažují se x pasivní, rezignovaní	3,49	3,41	3,62	3,32	3,47
kvalifikovaní x nekvalifikovaní	3,83	3,97	3,62	4,08	3,90

Poznámka: hodnocení na pětistupňové škále 1 (pozitivní bod škály) - 5 (negativní bod škály). Čím je hodnota indexu nižší, tím je hodnocení Romů v okresech lepší.

2.3.3. Popis vzájemného vnímání Romů a Neromů v okrese

Z hlediska integrace Romů v rámci majoritní společnosti (ale též z důvodu rychlejšího přijímání Romů ze strany majoritní společnosti) je třeba poznat charakter a formy vzájemných negativních stereotypů. Romští poradci žijí v terénu svých okresů a lze proto mít za jisté, že v zásadě rozumějí názorům Romů i jejich neromských spoluobčanů. Lze předpokládat, že proto - více než kdokoliv jiný - dovedou vystihnout vzájemné představy Romů o Neromech a naopak. Tyto vzájemné „představy“ jsme se pokusili operacionalizovat sadou předložených šestibodových škál.

Co si tedy nejčastěji myslí Romové o Neromech? Především jsou „Gadžové“ - dle odhadu romských poradců - hodnoceni výrazně nadprůměrně jako vzdělaní, bohatí, chytří a tiší lidé (viz tab. 8). Romové dále většinou souhlasí s tím, že jsou Neromové pracovití a čistí, že dobře pečují o děti a dodržují zákony.

Tab. 8. **Názory Romů na Neromy dle romských poradců - pozitivní**

Romové si myslí o gadžích, že jsou:

	0	1	2	3	4	5	
nevzdělaní	-	1,4	4,3	5,8	40,6	47,8	vzdělaní
chudí	-	-	2,9	14,7	41,2	41,2	bohatí
hloupí	1,5	5,9	5,9	35,3	35,3	16,2	chytří
hluční	2,9	10,1	5,8	20,3	42,0	18,8	tiší
špinaví	4,3	4,3	11,6	30,4	33,3	15,9	čistí
zahálčiví, líní	1,5	7,4	7,4	36,8	39,7	7,4	pracovití
nepečují o děti	1,4	5,8	17,4	34,8	24,6	15,9	pečují o děti

Poznámka: hodnocení na šestistupňové škále 0 (negativní bod škály) - 5 (pozitivní bod škály).

Tyto pozitivní předpoklady o charakterových vlastnostech jsou však doplněny následujícími negativními soudy: Většinové obyvatelstvo je lakomé a vůči svým rodičům přezíravé. Neromové se nechovají dostatečně uctivě ke svým spoluobčanům, mají tendenci škodit Romům, vytahují se a lžou (viz tab.9).

Tab. 9. **Názory Romů na Neromy dle romských poradců - negativní**

Romové si myslí o gadžích, že jsou:

	0	1	2	3	4	5	
lakomí	20,6	32,4	22,1	22,1	1,5	1,5	přející
nepečují o rodiče	19,1	33,8	13,2	23,5	7,4	2,9	pečují o rodiče
neumí prokazovat úctu	15,9	30,4	21,7	24,6	5,8	1,4	prokazují úctu
chtějí škodit Romům	14,9	25,4	25,4	28,4	4,5	1,5	chtějí pomáhat Romům
vytahují se	14,5	26,1	23,2	24,6	7,2	4,3	skromní
lžou	13,0	23,2	23,2	33,3	5,8	1,4	mluví pravdu
ohrožující, nepřátelští	11,8	19,1	32,4	26,5	10,4	-	přátelští

Poznámka: hodnocení na šestistupňové škále 0 (negativní bod škály) - 5 (pozitivní bod škály).

Celkový obraz o názoru Romů na Neromy - dle svědectví romských poradců - ukazuje následující tab.10. Index zde znamená průměrné hodnocení jednotlivých opozit a pořadí je stanoveno od pozitivních hodnocení k negativním.

Tab. 10 Romští poradci soudí: **Romové si myslí o Neromech, že jsou:**

	romští poradci					
	Romové		Neromové		všichni	
	index	pořadí	index	pořadí	index	pořadí
jsou nevzdělaní x jsou vzdělaní	4,47	1.	4,07	1.	4,29	1.
chudí x bohatí	4,31	2.	4,04	2.	4,21	2.
hloupí x chytrí	3,36	3.	3,56	4.	3,46	3.
hluční x tiší	3,35	4.	3,63	3.	3,45	4.
špinaví x čistí	3,18	7.	3,52	5.	3,32	5.
zahálčiví, líní x pracovití	3,31	5.	3,22	8.	3,28	6.
nepečují o děti x pečují o děti	3,23	6.	3,30	6.	3,23	7.
nedodržují zákony x dodržují zákony	2,98	8.	2,78	9.-10.	2,88	8.
neukáznění x ukáznění	2,60	10.	3,26	7.	2,87	9.
nespolehliví x spolehliví	2,70	9.	2,74	11.	2,71	10.
žijí nemravně x žijí mravně	2,49	12.	2,56	13.	2,53	11.
smutní x veselí	2,58	11.	2,30	15.-16.	2,46	12.
jsou špatní sousedé x jsou dobří sousedé	2,28	13.	2,70	12.	2,43	13.
kradou x nekradou	2,13	16.- 17.	2,78	9.-10.	2,38	14.
neumí se bavit x umí se bavit	2,15	15.	2,30	15.-16.	2,21	15.
neumí tančit x jsou dobrými tanečníky	2,13	16.- 17.	2,31	14.	2,19	16.
hudebně nenadaní x hudebně nadaní	2,23	14.	2,07	19.-21.	2,14	17.
ohrožující, nepřátelští x přátelští	2,10	18.	1,96	22.	2,04	18.
lžou x mluví pravdu	1,93	20.	2,07	19.-21.	2,00	19.
vytahují se x skromní	1,95	19.	2,07	19.-21.	1,97	20.
chtějí škodit Romům x chtějí pomáhat Romům	1,85	21.	1,92	23.	1,87	21.
neumí prokazovat úctu x prokazují úctu	1,50	22.	2,26	17.	1,78	22.
nepečují o rodiče x pečují o rodiče	1,46	23.	2,22	18.	1,75	23.
lakomí x přející	1,44	24.	1,78	24.	1,56	24.

(Poznámka: hodnocení na šestistupňové škále 0 - 5. Čím je vyšší průměr indexu, tím se hodnocení přibližuje k pozitivnímu okraji škály.)

Při analýze výsledků jsme též ověřovali, zda vnímání náhledu Romů na Neromy nemůže být do jisté míry závislé na etnicitě vypovídajícího romského poradce. Větší - i když ne zásadní - diskrepance (srovnej tab. 10 a 11) jsme z tohoto pohledu našli u hodnocení úrovně vzdělání. U této charakteristiky romští poradci Romové (oproti romským poradcům z majoritní společnosti) častěji soudí, že tuto vlastnost Romové u Gadžů více očekávají a předpokládají.

Opačný rozdíl v hodnocení je pak u položek „péče o rodiče“, „projevování úcty“, „ukázněnost“, ve vztahu k „nepoctivému nabývání majetku“ a kvalitě „sousedských vztahů“. V těchto bodech jsou romští respondenti - Romové oproti neromským skeptičtější, tj. domnívají se, že tyto vlastnosti Romové u Neromů méně často předpokládají (a očekávají). V ostatních škálách se ovšem respondenti obou podskupin v zásadě shodují.

Tab. 11 Některé podstatnější rozdíly hodnocení romských a neromských respondentů v otázce „Romové si myslí o Neromech“.

Romové si myslí o Neromech:	romští poradci		rozdíl hodnocení
	Romové index	Nerom. index	
jsou nevzdělaní x jsou vzdělaní	4,47	4,07	0,40
smutní x veselí	2,58	2,30	0,28
chudí x bohatí	4,31	4,04	0,27
hluční x tiší	3,35	3,63	-0,28
špinaví x čistí	3,18	3,52	-0,34
lakomí x přející	1,44	1,78	-0,34
jsou špatní sousedé x jsou dobří sousedé	2,28	2,70	-0,42
kradou x nekradou	2,13	2,78	-0,65
neukáznění x ukáznění	2,60	3,26	-0,66
neumí prokazovat úctu x prokazují úctu	1,50	2,26	-0,76
nepečují o rodiče x pečují o rodiče	1,46	2,22	-0,76

(Poznámka: hodnocení na šestistupňové škále 0 - 5. Čím je vyšší průměr indexu, tím se hodnocení přibližuje k pozitivnímu okraji škály.)

Pro hlubší poznání odhadů romských poradců ve sledované problematice jsme ještě provedli třídění podle pohlaví respondentů. Podle názoru romských poradců - mužů, Romové častěji soudí, že „Gadžové“ mají problémy s dodržováním zákona, nemluví pravdu a kradou, ženy zase oproti mužům častěji soudí, že si Romové všímají na Neromech toho, že neumí dobře tančit a bavit se, že jsou hudebně nenadaní a smutní.

Co si naopak - opět dle svědectví romských poradců - myslí majorita o Romech? Stereotyp vnímání má hlavní následující pozitivní rysy: Romové jsou dobrými tanečníky a jsou hudebně nadaní. Pečují o rodiče, jsou veselí a umí se bavit (srovnej tab. 12). Na druhé straně jsou však Romové negativně vnímáni jako hluční, nevzdělaní a nespolehliví, jako zloději, jako neukázněné osoby, které nedodržují normy dobrých sousedských vztahů, nedodržují zákony, lžou a vyhýbají se práci (tab. 13).

Tab.12 Pozitivní názory Neromů na Romy dle názoru romských poradců

Majorita si myslí o Romech, že jsou:

	0	1	2	3	4	5	
neumí tančit	1,4	-	-	1,4	28,6	68,6	jsou dobrými tanečníky
hudebně nenadaní	5,8	1,4	1,4	4,3	21,7	65,2	hudebně nadaní
nepečují o rodiče	7,1	11,4	18,6	30,0	21,4	11,4	pečují o rodiče
smutní	1,4	4,2	2,8	8,5	39,4	43,7	veselí
neumí se bavit	4,3	4,3	2,9	15,9	27,5	44,9	umí se bavit
lakomí	-	5,8	14,5	36,2	29,0	14,5	prející
neumí prokazovat úctu	2,9	17,4	13,0	37,7	20,3	8,7	prokazují úctu
nepečují o děti	7,1	11,4	18,6	30,0	21,4	11,4	pečují o děti

Poznámka: hodnocení na šestistupňové škále 0 (negativní bod škály) - 5 (pozitivní bod škály).

Tab.13 Negativní názory Neromů na Romy dle názoru romských poradců
Majorita si myslí o Romech, že jsou:

	0	1	2	3	4	5	
hluční	39,4	45,1	8,5	1,4	4,2	1,4	tiší
jsou nevzdělaní	34,3	38,6	20,0	2,9	2,9	1,4	jsou vzdělaní
nespolehliví	25,4	42,3	23,9	7,0	-	1,4	spolehliví
kradou	34,3	31,4	15,7	17,1	-	1,4	nekradou
neukáznění	29,6	33,8	25,4	8,5	1,4	1,4	ukáznění
jsou špatní sousedé	31,4	30,0	21,4	14,3	2,9	-	jsou dobří sousedé
nedodržují zákony	25,7	37,1	21,4	14,3	1,4	-	dodržují zákony
lžou	21,4	41,4	21,4	12,9	1,4	1,4	mluví pravdu

Poznámka: hodnocení na šestistupňové škále 0 (negativní bod škály) - 5 (pozitivní bod škály).

I zde se v tabulce 14 a 15 pokoušíme o celkový obraz o názorech Neromů na Romy - dle svědectví romských poradců. Jak je zjevné romští poradci - Romové se od svých neromských kolegů v hodnocení příliš neliší. Respondenti - etničtí Romové se častěji domnívají (ve srovnání s kolegy - Neromy), že majoritní společnost pozitivně oceňuje u Romů jejich péči o rodiče, schopnost prokazovat úctu druhým lidem a schopnost brát život optimisticky, na druhou stranu však častěji předpokládají, že většinové společnosti tolik nevádí deficit v intelektu, nedostatek hygieny a malá ukázněnost. Tab.16 pak vypovídá o tom, že romští poradci mužové se od svých kolegyň liší přísnějším pohledem na romskou realitu. Nejzávažnější rozdíl je v hodnocení v prokazování úcty a v přátelskosti, kde jsou ženy výrazněji optimistické.

Tab.14 Romští poradci soudí: **Neromové si myslí o Romech**, že:

	romští poradci					
	Romové		Neromové		všichni	
	průměr	pořadí	průměr	pořadí	průměr	pořadí
neumí tančit x jsou dobrými tanečníky	4,82	1.	4,34	2.	4,61	1.
hudebně nenadaní x hudebně nadaní	4,21	4.	4,45	1.	4,30	2.
nepečují o rodiče x pečují o rodiče	4,54	2.	3,79	4.-5.	4,20	3.
smutní x veselí	4,30	3.	3,79	4.-5.	4,11	4.
neumí se bavit x umí se bavit	3,84	5.	4,00	3.	3,93	5.
lakomí x přející	3,34	6.	3,24	6.	3,32	6.
neumí prokazovat x prokazují úctu úctu	3,05	7.	2,48	9.	2,81	7.-8.
nepečují o děti x pečují o děti	3,00	8.	2,55	7.-8.	2,81	7.-8.
vytahují se x skromní	2,33	9.	2,55	7.-8.	2,42	9.
žijí nemravně x žijí mravně	2,31	11.	2,45	10.	2,37	10.
ohrožující, nepřátelští x přátelští	2,32	10.	2,17	13.	2,3	11.
chtějí škodit Romům x chtějí pomáhat Romům	2,03	12.	2,00	14.	2,01	12.
hloupí x chytrí	1,72	14.	2,43	11.	1,99	13.
chudí x bohatí	1,77	13.	1,97	15.	1,90	14.-15.
špinaví x čistí	1,58	15.	2,24	12.	1,90	14.-15.
zahálčiví, líní x pracovití	1,49	16.	1,31	22.	1,40	16.
lžou x mluví pravdu	1,26	17.	1,55	16.	1,36	17.
nedodržují zákony x dodržují zákony	1,18	18.	1,48	18.-19.	1,29	18.
jsou špatní sousedé x jsou dobří sousedé	1,13	19.	1,48	18.-19.	1,27	19.
neukáznění x ukáznění	1,02	22.	1,52	17.	1,23	20.
kradou x nekradou	1,08	20.	1,45	20.	1,21	21.
nespolehliví x spolehliví	1,02	23.	1,41	21.	1,18	22.
jsou nevzdělaní x jsou vzdělaní	1,05	21	1,10	24.	1,06	23.
hluční x tiší	0,70	24.	1,17	23.	0,90	24.

Tab.15 Některé podstatnější rozdíly hodnocení romských poradců - Romů a romských poradců - Neromů v otázce „Neromové si myslí o Romech“.

Neromové si myslí o Romech, že			romští poradci		rozdíl hodnocení
			Romové	Neromové.	
			index	index	
nepečují o rodiče	x	pečují o rodiče	4,54	3,79	0,75
neumí prokazovat úctu	x	prokazují úctu	3,05	2,48	0,57
smutní	x	veselí	4,30	3,79	0,51
neumí tančit	x	jsou dobrými tanečníky	4,82	4,34	0,48
nepečují o děti	x	pečují o děti	3,00	2,55	0,45
nedodržují zákony	x	dodržují zákony	1,18	1,48	-0,30
jsou špatní sousedé	x	jsou dobří sousedé	1,13	1,48	-0,35
kradou	x	nekradou	1,08	1,45	-0,37
nespolehliví	x	spolehliví	1,02	1,41	-0,39
hluční	x	tiší	0,70	1,17	-0,47
neukáznění	x	ukáznění	1,02	1,52	-0,50
špinaví	x	čistí	1,58	2,24	-0,66
hloupí	x	chytří	1,72	2,43	-0,71

(Poznámka: hodnocení na šestistupňové škále 0 - 5. Čím je vyšší průměr indexu, tím se hodnocení přibližuje k pozitivnímu okraji škály.)

Tab. 16

Některé podstatnější rozdíly hodnocení romských poradců podle pohlaví

Romští poradci (podle pohlaví) soudí: „Neromové si myslí o Romech“, že jsou:

„Neromové si myslí o Romech“, že jsou:			romští poradci		rozdíl hodnocení
			muži	ženy	
			index	index	
zahálčiví, líní	x	pracovití	1,24	1,55	-0,31
lžou	x	mluví pravdu	1,21	1,53	-0,32
chtějí škodit gadžům	x	chtějí pomáhat gadžům	1,83	2,16	-0,33
kradou	x	nekradou	0,93	1,47	-0,54
neumí se bavit	x	umí se bavit	3,62	4,16	-0,54
nedodržují zákony	x	dodržují zákony	1,00	1,55	-0,55
špinaví	x	čistí	1,55	2,10	-0,55
nepečují o děti	x	pečují o děti	2,48	3,03	-0,55
ohrožující, nepřátelští	x	přátelští	1,89	2,55	-0,66
neumí prokazovat úctu	x	prokazují úctu	2,43	3,11	-0,68

(Poznámka: hodnocení na šestistupňové škále 0 - 5. Čím je vyšší průměr indexu, tím se hodnocení přibližuje k pozitivnímu okraji škály.)

Závěrečné porovnání

Jestliže bychom porovnali vzájemné stereotypy - jak o nich referovali romští poradci v obou posuzovacích blocích - zjišťujeme, že největší rozdíly v hodnocení jsou výrazně v neprospěch Romů u úrovně vzdělanosti, v hlučnosti, v menším vlastnění hmotných statků, dále se Romové jeví v horším světle v pracovitosti, ukázněnosti, dodržování zákonnosti a spolehlivosti. Ve výrazný prospěch u Romů vyznívá péče o rodiče, pohybová schopnost (tanec) a obecná muzikálnost. Dále je oceňována větší schopnost Romů se rozdělit, bavit se a být veselý.

B) Faktická činnost a postavení okresního romského poradce v okrese

2.3.4. Postavení romského poradce v okrese z hlediska statusu a podmínek pro vykonávání práce

Rychlejší postup v integraci Romů na okresní úrovni lze do jisté míry spojit s kvalitní prací romského poradce. Považovali jsme proto za vhodné zjistit, jaký vztah má romský poradce ke své práci a jaké podmínky má k jejímu řádnému vykonávání. Průzkum ukázal, že drtivá většina poradců (94%) považuje svou práci za důležitou, přičemž celých 50% z výše uvedených za velmi důležitou. Většina poradců (77%) je se svou prací spokojena, ovšem nejčastější odpověď se pohybuje ve středu škály (spíše spokojen, než nespokojen - 73%). Z jiného pohledu pouze necelých 10% vykonává funkci romského poradce z nějaké momentální životní nutnosti. Romští poradci jsou spíše spokojeni⁸ se spoluprací s pracovníky OkÚ (průměr 3,90 bodu), s pracovními podmínkami (3,54 bodu) a podporou přednosta OkÚ (3,40 bodu), spíše nespokojenost projevují s platovými podmínkami (2,36 bodu), s malou podporou ze strany Romů (2,86 bodu) a ze strany Neromů (2,91 bodu).

Jak ukazuje následující tabulka 17, postavení romského poradce na jeho mateřském okresním úřadě není výrazně poznamenáno ani sexismem ani etnicitou. Za povšimnutí stojí, že si romští poradci - bez ohledu na etnicitu - stěžují, vedle obecného nízkého finančního ocenění, především na malou podporu své práce ze strany samotných Romů. Dokonce i romští poradci - Romové signalizují (i když nevýraznou) větší podporu od Neromů než od Romů. Zdá se, že by bylo vhodné zamyslet se nad způsobem jakým by bylo možno Romům romského poradce „doporučit“ a „přiblížit“. I zde je ovšem třeba počítat s tím, že i mezi různými skupinami Romů existují mnohé animozity, které jsou pro práci romského poradce

Tab. 17 **Bodové vyjádření postavení romského poradce na OkÚ a jeho vztah k této profesi - hodnocení dle etnicity a pohlaví**

	romští poradci				
	Romové	Neromové	muži	ženy	všichni
spolupráci s pracovníky OkÚ	3,83	4,07	3,80	4,03	3,90
podmínky pro práci	3,55	3,52	3,73	3,37	3,54
podpora ze strany přednosta OkÚ	3,41	3,38	3,50	3,31	3,40
podporu ze strany Neromů	3,05	2,72	2,63	3,13	2,91
podporu ze strany Romů	2,88	2,83	2,67	3,00	2,86
finanční ocenění práce	2,44	2,24	2,47	2,28	2,36

⁸ Hodnoceno na šestibodové škále, 0 = zcela negativní hodnocení, 5 = pozitivní hodnocení

výrazně kontraproduktivní. V této souvislosti je zajímavé, že naopak romští poradci - Neromové postrádají větší podporu ze strany Neromů. Z hlediska pohlaví lze říci, že poněkud větší podpoře ze strany Romů i Neromů se těší ženy.

2.3.5. Jaká je faktická činnost okresního romského poradce

Tabulka č.18 plasticky ukazuje skutečnou současnou práci romských poradců. Z ní jasně vyplývá, že jejich nejčastější činností je navštěvování romských rodin v terénu, pomoc při řešení bytových problémů Romů a pomoc Romům při vyplňování formulářů k různým žádostem. K dalším velmi frekventovaným zásahům romského poradce patří pomoc při řešení školních problémů Romů a poradenství v nejrůznějších právních otázkách. Jedná se často o namáhavé vysvětlování významu úředních rozhodnutí a důsledků těchto rozhodnutí pro další život romských občanů. Značnou roli v pracovní náplni pak hraje problematika nelehkého „shánění“ pracovních příležitostí pro nezaměstnané Romy. Zde samozřejmě spolupracuje s dalšími orgány okresu (zejména s příslušným pracovním úřadem OkÚ), nicméně situace v této oblasti má tolik specifik, že se jí ve své činnosti nemůže vyhnout. Značnou časovou kapacitu romského poradce pak spotřebují činnosti, které směřují k rozvoji kulturních, vzdělávacích a společenských akcí Romů a pro Romy (tj. pomoc při rozvoji romských spolků, pomoc při pořádání kulturních akcí a podněcování osvětové a vzdělávací činnosti mezi Romy). Zdá se, že na mnohých místech očekávají Romové od „svého“ romského poradce v těchto oblastech prvotní iniciativu.

Nejčastější vykazovanou činností, která by pravděpodobně měla být náplní práce romského poradce na OkÚ, je „obecné sledování situace Romů v okrese“ (počty, migrace, počty nezaměstnaných, vzdělanostní úroveň Romů apod.). Tato aktivita se umístila až na 4. pozici, přičemž další obdobná aktivita „poskytování informací přednostovi OkÚ o situaci Romů je až na místě 10. a navrhování koncepčních řešení situace Romů pro kompetentní orgány okresu dokonce až na 19. místě.

Jak z tabulky vyplývá, operativní činností mezi Romy - tedy tím, co by v zásadě měli dělat romští asistenti - jsou poněkud více zatěžováni (či přetěžováni) romští poradci, kteří jsou sami Romové, než jejich neromští kolegové, jejichž činnost se tak více blíží původnímu záměru práce „poradců“. To lze dokumentovat např. na tom, že i když romští poradci Romové i Neromové se přibližně stejně věnují analytické činnosti, poradci Neromové mají tuto činnost na druhém místě svých aktivit, zatímco jejich kolegové až na místě šestém či sedmém.

Tab. 18 Pracovní náplň romských poradců a její modifikace podle etnicity romského poradce

	Romští poradci					
	Romové		Neromové		všichni	
	průměr hodno c.	pořadí	průměr hodnoc.	pořadí	průměr hodno c.	pořadí
Navštěvování romských rodin a poznávání jejich života	4,68	1.	4,03	1.	4,38	1.
Pomoc při řešení bytových problémů Romů	4,45	2.	3,97	3.	4,22	2.
Pomoc Romům při vyplňování formulářů k různým žádostem	4,34	3.	3,48	6.	3,97	3.
Obecné sledování situace Romů v okrese (počty, migrace, nezaměstnanost, vzdělanostní úroveň atp.)	3,95	6.-7.	4,00	2.	3,92	4.
Pomoc při řešení školních problémů Romů	3,95	6.-7.	3,66	4.	3,85	5.
Pomoc Romům v právních otázkách a objasňování významu úředních rozhodnutí	3,93	8.	3,52	5.	3,76	6.
Pomoc při rozvoji romských spolků v okrese	4,00	5.	3,48	7.	3,71	7.
Pomoc při pořádání kulturních akcí Romů či pro Romy	4,07	4.	3,07	10.	3,57	8.
Podněcování osvětové a vzdělávací činnosti mezi Romy	3,41	11.	3,43	9.	3,37	9.
Poskytování informací přednostovi OkÚ o situaci Romů	3,29	13.	3,45	8.	3,31	10.
Pomoc Romům při získání práce	3,56	9.	3,00	12.-13.	3,28	11.
Poradenství v oblasti obrany Romů proti diskriminaci	3,13	15.-17.	3,00	12.-13.	3,07	12.
Pomoc při řešení stížností Neromů na Romy	3,37	12.	2,62	18.-19.	3,03	13.
Zprostředkovávání dohody mezi romskými a neromskými občany (sousedské spory apod.)	3,51	10.	2,41	24.	3,01	14.
Pomoc při řešení stížností Romů na Neromy	3,15	14.	2,86	14.	3,00	15.
Pomoc Romům v obtížných životních situacích (např. návrat z vězení, z výchovného ústavu apod.)	3,13	15.-17.	2,57	20.	2,96	16.
Pomoc při zajišťování sociálních dávek pro Romy	3,13	15.-17.	2,62	18.-19.	2,91	17.
Osvětové působení na základních a středních školách	2,93	19.-20.	2,83	15.-17.	2,89	18.
Navrhování koncepčních řešení situace Romů pro kompetentní orgány okresu	2,93	19.-20.	2,83	15.-17.	2,88	19.
Poradenství pro Romy v oblasti výchovy dětí a všestranné péče o ně	2,98	18.	2,55	21.	2,82	20.
Pomoc při odstraňování asociálního chování Romů a následků tohoto chování	2,8	22.	2,45	23.	2,72	21.-22.
Monitorování místního tisku z hlediska referování o Romech	2,56	26.	3,03	11.	2,72	21.-22.
Podávání informací o romské problematice do místního tisku	2,63	24.	2,83	15.-17.	2,67	23.
Pomoc Romům při získávání státního občanství	2,9	21.	2,1	25.-26.	2,6	24.
Pomoc při řešení problémů kolem tr.činnosti Romů	2,44	28.	2,48	22.	2,53	25.
Sledování důvodnosti odebrání dětí z romských rodin do ústavů (nařízená ústavní výchova)	2,73	23.	1,83	29.-30.	2,38	26.

Poradenství v oblasti obrany proti kriminalitě namířené proti Romům	2,41	29.	2,1	25.-26.	2,29	27.
Pomoc při řešení konfliktů mezi Romy (konflikty mezi rody, úžernictví)	2,54	27.	1,72	31.	2,17	28.
Pomoc při řešení konfliktů uvnitř romských rodin a velkorodin	2,6	25.	1,45	33.-34.	2,08	29.
Pomoc při úpravě nežádoucího (příživnického) způsobu života Romů	2,1	32.	1,93	27.	2,03	30.
Vzdělávání pracovníků OkÚ o Romech a jejich specifických problémech	2,2	31.	1,83	29.-30.	2,01	31.-32.
Poradenství pro Romy v alkoholové a drogové oblasti (prevence, léčba)	2,07	33.	1,86	28.	2,01	31.-32.
Pomoc pro začínající romské podnikatele	2,34	30.	1,52	32.	1,94	33.
Pomoc při řešení zdravotních problémů Romů	1,95	35.	1,34	35.	1,72	34.
Sledování důvodů odkládání romských dětí do kojeneckých ústavů	1,98	34.	1,1	36.-37.	1,61	35.-36.
Poradenství pro romské ženy - zásady hospodaření a vedení domácnosti	1,51	36.	1,1	36.-37.	1,38	37.
Poradenství pro Romy v otázkách manželských a předmanželských	1,34	37.	1,45	33.-34.	1,38	35.-36.
Pomoc při řešení romské prostituce a otázek s ní spojených (kuplířství)	1,15	38.-39.	0,76	38.	1,04	38.
Poradenství pro Romy v oblasti plánovaného rodičovství	1,02	40.	0,72	39.	0,89	39.
Pomoc romským rodinám při zprostředkování adopce	1,15	38.-39	0,41	40.	0,82	40.

(Poznámka: V každém následujícím řádku zakroužkujte číslici na škále 0 - 5

0 znamená touto činností jsem se vůbec nezabýval/a

5 znamená touto činností se zabývám stále, téměř denně)

Největší rozdíly (až o jeden bod škály) v naznačeném směru mezi těmito dvěma skupinami romských poradců jsou ve třech aktivitách (viz tab. 19), a to v „pomoci při řešení konfliktů uvnitř romských rodin a velkorodin“, ve „zprostředkovávání dohody mezi romskými a neromskými občany“ (tj. řešení tzv. sousedských sporů) a v „pomoci při pořádání kulturních akcí Romů či akcí pro Romy“. V těchto aktivitách je pravděpodobně romský původ poradce obtížně nahraditelnou devizou.

Pokusili jsme se též posoudit, jaké činnosti jsou charakterističtější pro romské poradce a které naopak pro romské poradkyně. Lze konstatovat, že v tomto hodnocení činností podle pohlaví nacházíme podstatně méně zásadnějších rozdílů než v předchozím hodnocení. Zdá se, že muži spíše intervenují v situacích, kdy mají „romskou věc“ obhajovat na veřejnosti nebo tam, kde se jedná o zacházení s asociálními jedinci z řad Romů, ženy spíše nacházejí uplatnění v široké škále problematiky poradenství (viz tab. 20)

Tab.19 Porovnání pracovní náplně romských poradců dle etnicity poradce

	romští poradci		rozdíl hodnocení A-B
	Romové průměr hodnocení A	Neromové průměr hodnocení B	
Pomoc při řešení konfliktů uvnitř romských rodin a velkorodin	2,60	1,45	1,15
Zprostředkovávání dohody mezi romskými a neromskými občany (sousedské spory apod.)	3,51	2,41	1,10
Pomoc při pořádání kulturních akcí Romů či pro Romy	4,07	3,07	1,00
Sledování důvodnosti odebrání dětí z romských rodin do ústavů (nařízená ústavní výchova)	2,73	1,83	0,90
Sledování důvodů odkládání romských dětí do kojeneckých ústavů	1,98	1,10	0,88
Pomoc Romům při vyplňování formulářů k různým žádostem	4,34	3,48	0,86
Pomoc při řešení konfliktů mezi Romy (konflikty mezi rody, úžernictví)	2,54	1,72	0,82
Pomoc pro začínající romské podnikatele	2,34	1,52	0,82
Pomoc Romům při získávání státního občanství	2,90	2,10	0,80
Pomoc při řešení stížností Neromů na Romy	3,37	2,62	0,75
Pomoc romským rodinám při zprostředkování adopce	1,15	0,41	0,74
Navštěvování romských rodin a poznávání jejich života	4,68	4,03	0,65
Pomoc při řešení zdravotních problémů Romů	1,95	1,34	0,61
Pomoc Romům při získání práce	3,56	3,00	0,56
Pomoc Romům v obtížných životních situacích (např. návrat z vězení, z výchovného ústavu apod.)	3,13	2,57	0,56
Pomoc při rozvoji romských spolků v okrese	4,00	3,48	0,52
Pomoc při zajišťování sociálních dávek pro Romy	3,13	2,62	0,51
Monitorování místního tisku z hlediska referování o Romech	2,56	3,03	-0,47

Tab. 20 Porovnání pracovní náplně romských poradců podle pohlaví poradce

	romští poradci		rozdíl hodnocení A-B
	muži průměr hodnocení A	ženy průměr hodnocení B	
Osvětové působení na základních a středních školách	3,27	2,59	0,68
Pomoc Romům v obtížných životních situacích (např. návrat z vězení, z výchovného ústavu apod.)	3,24	2,61	0,63
Pomoc romským rodinám při zprostředkování adopce	1,20	0,59	0,61
Poradenství pro romské ženy - zásady hospodaření a vedení domácnosti	1,07	1,56	-0,49
Pomoc Romům při získání práce	3,07	3,56	-0,49
Poradenství pro Romy v oblasti plánovaného rodičovství	0,55	1,15	-0,60
Pomoc Romům při vyplňování formulářů k různým žádostem	3,63	4,26	-0,63

2.3.6. Představy romských poradců o tom, jaká by měla být náplň práce okresního romského poradce a jaké by měl mít k této činnosti pravomoci

Po rozboru faktické reality pracovního zatížení romských poradců je nasnadě otázka: Co by mělo vlastně být hlavní náplní práce romského asistenta? Jak lidé z praxe vlastně vidí optimální vymezení své činnosti. Trochu zde zaráží, že více jak čtvrtina dotázaných respondentů (28,4%) nebyla schopna formulovat svůj názor na tuto kardinální otázku. Přitom tato volná otázka byla položena v bezprostředním sousedství seznamu přibližně čtyřiceti na škálách jasně formulovaných možností činnosti, ke kterým se respondenti bezprostředně před tím vyjadřovali. Navíc respondenti nebyli nijak omezeni ve výběru aktivit, nebylo po nich žádána ani selEkce nápadů, ani vytváření hierarchizovaného pořadí. Zdá se, že tato skupina respondentů pouze trpně očekává „příkazy ze shora“ a neuvažuje o optimální náplni své činnosti.

Téměř polovina (48,6%) romských poradců se vyjádřila v tom smyslu, že hlavní náplní jejich práce by mělo být navrhování koncepčních řešení situace Romů pro kompetentní orgány okresu, vzdělávání pracovníků OkÚ o Romech a jejich specifických problémech, organizování kooperace mezi pracovníky státní správy a samosprávy v oblasti romské problematiky a zprostředkování účinné komunikace (tj. rušení bariér) mezi Romy a úřady. Téměř třetina Romů (32,4%) však spatřuje stěžejní pracovní činnost v praktické každodenní pomoci Romům.

Zde dochází k určitému názorovému štěpení - z 50 respondentů, kteří volili alespoň jednu z těchto dvou nejfrekventovanějších možností pouze 10 volí obě aktivity (zřejmě se domnívají, že za současného stavu se nelze soustředit buď pouze na analytiku a nebo jen na koncepční práci), 26 se přiklání pouze ke koncepční práci a 14 pouze k praktické pomoci.

Poměrně frekventovaně je těžiště práce romských poradců spatřováno v oblasti monitorování situace v romských komunitách (a mezi těmito komunitami) a vytváření určitých analytických přehledů, které by byly využitelné při pozitivní modifikaci situace (18,9%). Větší četnost návrhů pracovní náplně se ještě zaměřila na angažovanost romských poradců při osvětové a vzdělávací činnosti pro Romy. Jejich angažovanost by se měla zaměřit jednak na iniciování těchto aktivit, jednak na účinnou podporu romských (či proromských) organizací a spolků, jež by si nad touto činností vzaly patronát.

Z kriminologického pohledu poněkud zaráží, že romští poradci nepovažují obecně za svůj stěžejní úkol výrazněji se zabývat otázkami asociality či delikvence u Romů a proti Romům. Zaměřenou aktivitu tohoto druhu uvedlo pouze 5 respondentů. Tato oblast aktivity je jistě velmi obtížná (a často nevděčná), nicméně bez snahy preventivně působit proti kriminalitě nelze očekávat sblížení převládajících antipatií mezi Romy a Neromy. A odkazovat se v této oblasti pouze na působení orgánu činných v trestním řízení by zřejmě nebylo šťastným řešením. Nicméně je zde třeba připomenout, že názory na svou optimální pracovní činnost uváděli romští poradci jako „volné“ odpovědi a proto ne všichni si mohli na tuto činnost vzpomenout. Vyčerpávající přehled uvedených názorů romských poradců uvádí tab. 21.

Tab. 21 **Názory romských poradců na optimální náplň práce romského poradce** ^{x)}

	a.č.	%	%
Navrhování koncepčních řešení situace Romů pro kompetentní orgány okresu, vzdělávání pracovníků v oblasti, koordinace a komunikace	36	48,6	67,9
Praktická pomoc Romům Poradenství pro Romy	24	32,4	45,3
Sledování situace romských komunit, přehledy, monitorování	14	18,9	26,4
Osvětová a vzdělávací činnost, iniciování a podporování romských spolků	10	13,5	18,9
Otázky řešení asociálních či kriminálních činů Romů	5	6,8	9,4
Kontakt se školami, všemožné podporování nárůstu vzdělanostní úrovně Romů	5	6,8	9,4
Vyhledávání proromsky orientovaných organizací a jedinců v okrese, kteří by se mohli zapojit do emancipačního snažení Romů	3	4,1	5,7
Informování v tisku - romský mluvčí	3	4,1	5,7
Práce na budování konsensu romských a neromských občanů	1	1,4	1,8
Nevyplněno	21	28,4	
odpovědělo respondentů	53		100
celkem respondentů	74	100	

x) *Poznámka: Každý respondent mohl sdělit neomezené množství návrhů, z čehož vyplývá, že souhrn procent je vyšší než 100 %*

Z hlediska romského poradce není však důležitá pouze náplň práce, ale též možnosti, jak může své záměry prosadit. Zeptali jsme se jich proto volnou otázkou: „Jaké kompetence by romský poradce potřeboval ke své práci?“

Přibližně třetina respondentů (35,1%) se k této otázce nevyjádřila a další pětina (20,3%) sdělila, že je spokojena s těmi kompetencemi, které dosud má. Z těch, kteří uvedli určitou potřebu zvýšení svých kompetencí nejvíce hlasů získala potřeba, aby byl romský poradce automaticky členem komisí, které řeší problematiku Romů a aby jeho funkce byla považována za připomínkové místo s možností podávat návrhy. Především považují respondenti za vhodné, aby byly členy bytové komise (za užitečné by však někteří z nich považovali i členství v komisích, které řeší otázky dávek, zaměstnanost a výchovná opatření) a aby zde jejich názor měl patřičnou sílu. Tedy jinými slovy *romští poradci by uvítali jistou formu obecné závaznosti svých doporučení*. Ostatní požadavky na kompetence byly vyslovovány spíše jednotlivci. Tři respondenti zmínili potřebu mít k dispozici určité finance, kterými by mohli - podle svého uvážení - podpořit určité proromské programy, dva postrádají větší právo na získávání podrobných informací, které se vztahují k jejich práci, zazněl též požadavek, aby romský poradce měl status veřejného činitele a měl právo udělovat pokuty.

Nejčastěji tedy zaznělo, aby byl romský poradce automaticky členem komisí, které meritorně nejčastěji řeší problematiku Romů a ze své funkce se mohl (alespoň) vyslovovat ke všem materiálům, které by se mohly dotýkat Romů. Členství v komisích by mělo nejen pozitivní vliv na adekvátní rozhodování ve věcech, které se dotýkají Romů, ale podpořilo by i obecný status romského poradce v rámci OkÚ. V neposlední řadě by větší význam hlasu romského poradce mohl vyústit i v upevnění jeho pozice v samotné romské komunitě i u neromské veřejnosti v nejširším slova smyslu.

Respondenti by ostatně také uvítali přesnější určení pracovní náplně. Domnívají se, že by se romský poradce měl především zabývat koncepčními otázkami integrace Romů v místních podmínkách a že vlastní terénní práce by měla z větší míry přejít na romské

asistenty. V tomto směru je někdy v místních podmínkách činnost romského poradce nezáviděníhodná, neboť musí lavírovat mezi dvěma póly řešení problému. Z jedné strany by měl být poradním orgánem představitelů OkÚ, tj. měl by navrhnout optimální řešení v rámci platné legislativy (tedy nikoliv vždy ve prospěch romské komunity), z druhé strany pak obhájcem práv Romů, od kterého se členy romské komunity očekává jednoznačná podpora a (často až nerealistická) pomoc.

Závěr

Průzkum ukázal, že romský poradce má v současnosti nezastupitelné místo při řešení otázek, které vznikají na místní úrovni v romských komunitách. Jeho práce ovšem bývá často nejen poradenská, ale - pravděpodobně ke škodě věci - supluje i terénní práci, která by měla být v kompetenci téměř nikde neexistujících romských asistentů. V zásadě jsou však romští poradci se svou činností spokojeni a považují ji za užitečnou. Průzkum prokázal, že poradci mají většinou dobře zmapovány své okresy, dovedou identifikovat různé animozity, které se vyskytují mezi Romy a majoritní společností.

3. Průzkum mezi romskými poradci - II.

V rámci řešení státního výzkumného úkolu „Etnické menšiny, jejich ochrana před rasovou diskriminací a možnosti integrace do společnosti“ bylo dále provedeno dotazníkové šetření mezi romskými poradci a asistenty⁹, které bylo zaměřeno především na integrační situaci romských občanů. Šetření bylo provedeno na úrovni okresů. V rámci okresů pak byla dále specifikována i situace ve městech, které mají více než 7 000 obyvatel (v 67 okresech bylo zmapováno 170 měst). Celková návratnost dotazníků byla 87 %, tj. 67 okresů zaslalo vyplněný dotazník zpět, 10 okresů neodpovědělo. Dotazník nevyplnily následující okresy: Praha-město, Mladá Boleslav, Příbram, Karlovy Vary, Plzeň-město, Plzeň-jih, Sokolov, Tachov, Vyškov a Brno-město.

Tab. 22: Počet studovaných okresů a měst v jednotlivých krajích

Kraj	Počet okresů	Počet měst
Středočeský	9	19
Jihočeský	8	17
Západočeský	6	9
Severočeský	10	28
Východočeský	11	32
Jihomoravský	12	29
Severomoravský	11	36
Celkem	67	170

Romští poradci, jakožto lidé, kteří by měli být nejlépe obeznámeni se situací v daném okrese, byli dotazováni na počet romských obyvatel v jejich okrese, na existenci lokalit s výraznou koncentrací Romů, na podíl romských žáků ve zvláštních školách, na možnost navštěvovat nulté ročníky, na míru nezaměstnanosti romské populace. Vyjadřovali se také k

⁹ dotazník viz příloha 2

problémům v soužití mezi majoritou a romskou minoritou a o existenci romských a proromských organizací působících v okrese.

Romští poradci neměli v mnoha případech k dispozici statistické evidence (etnická příslušnost se nezaznamenává), z nichž by při odpovědích mohli vycházet, proto buď učinili kvalifikovaný odhad nebo na některé otázky neodpověděli. Udávané počty a procenta vycházejí tedy pouze z těchto informací a v některých případech, například při zjišťování míry nezaměstnanosti Romů, se nepodařilo získat dostatek informací, které by mohly posloužit k vytvoření nějakých závěrů.

3.1. Počet Romů

Romská komunita není na území České republiky rozmístěna rovnoměrně. Podle údajů romských poradců je největší koncentrace romské populace v Severních Čechách a na Severní Moravě. (Pro srovnání uvádíme poslední dostupná data o počtu Romů na základě evidence národních výborů z r. 1989 s vědomím nevhodnosti tohoto způsobu evidence občanů. Údaje ze sčítání lidu ovšem nemají v této souvislosti vypovídací hodnotu, neboť zdaleka ne všichni Romové mají takovou důvěru ke státním orgánům, aby se dobrovolně přihlásili k romské národnosti.)

Tab. 23: Počet Romů v bývalých krajích dle kvalifikovaných odhadů romských poradců v okresech

Kraj	Počet Romů odhady 2001	Počet Romů v roce 1989 podle evidence nár. výborů	Podíl Romů/obyv. 2001
Praha	25 000	12059	2,12
Střední Čechy	23 220	14320	2,06
Jižní Čechy	7 018	4885	1,0
Západní Čechy	34 000	15509	3,95
Severní Čechy	79 000	42933	6,69
Východní Čechy	17 677	13250	1,43
Jižní Morava	24 700	12082	1,21
Severní Morava	65 800	30700	3,36
celkem	276 415	145738	2,68

Nejvíce Romů žije dle údajů romských poradců v okresech Ostrava (30 000), Ústí nad Labem (12 000), Chomutov (11 000), Karviná (10 000), Most (9 000) a Děčín (8 000) a ve městech Ostrava (30 000), Praha (25 000), Brno (15 000), Ústí n.L. (12 000), Kladno (6 900), Plzeň (5 500), Most (5 500), a Opava (5 000). V poměru k celkové populaci je nejvíce Romů v Severních Čechách. Tvoří zde 6,69% z celkové populace. Okresy s největším podílem romské populace jsou Sokolov (18,54% Romů), Ústí n. L. (10,09%), Ostrava-město (9,4%), Chomutov (8,75%), Most (7,61%), Děčín (5,94%), Louny (5,78%).

Při srovnání mezi městy je nejvyšší podíl Romů v Kadani, kde Romové představují 17% celkové populace. Více než 10% tvoří Romové v Litvínově, Tanvaldu, Klášterci nad Ohří, ve Slaném, v Ústí nad Labem, v Bohumíně a v Chebu.

Průměrný podíl romské populace na celkové populaci činí ve studovaných okresech 2,19 %, přičemž celkem 19 okresů vykazuje vyšší hodnoty, než je průměr.

Lze předpokládat, že v regionech a městech s vyšší koncentrací romského obyvatelstva budou existovat větší problémy ve vztahu mezi romskou populací a majoritní společností.

3.2. Nezaměstnanost

Je velmi obtížné zjistit přesné údaje týkající se nezaměstnanosti romského obyvatelstva. Úřady práce ze zákona nesledují etnickou příslušnost jednotlivých uchazečů o práci. Jen v několika málo okresech se romští poradci pokusili o kvalifikovaný odhad romské nezaměstnanosti. I z těchto několika málo odhadů však vyplývá, že nezaměstnanost je u romského obyvatelstva velkým problémem. Většinou se pohybuje nad 50 %, ale nezřídka dosahuje až 90 % nebo 100 % z dospělé populace. Vysoká nezaměstnanost byla označena jako jeden z největších problémů v 19 zkoumaných městech, což činí 11% všech zkoumaných 170 měst. Nejvíce naléhává je nezaměstnanost Romů v Jižních Čechách, kde s ní má problémy více než třetina studovaných měst.

3.3. Bydlení

Pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech formuluje práva na přístup k přiměřenému bydlení, a to bez jakéhokoliv rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství ... V souvislosti s romskou populací se v České republice hovoří o několika problémech týkajících se bydlení. Jednak je to skutečnost, že Romům jsou přidělovány byty nižší kategorie a jsou poměrně často vystěhováváni do holobytů, dále je to poměrně velká koncentrace romského obyvatelstva v jedné lokalitě, což vede až k vytváření ghett, a nakonec také „vybydlování“ bytů romským obyvatelstvem.

V našem výzkumu uvedlo oblast bydlení jako problém 29 měst. Tato města jsou rozmístěna poměrně rovnoměrně po celém území republiky. Nepříznivá bytová situace se dotýká zejména nájemníků v soukromých bytech. Například ve Strakonici „využili restituenti a soukromí majitelé sociálních problémů a za vhodný doplatek vystěhovali Romy do podstatně horších, často i menších bytů. V některých případech využili i neexistence či neprokazatelnosti nájemních smluv a Romy z bytů dostali bez náhrady.“

Problémy však existují i s obecními a městskými byty. V některých městech přijalo městské zastupitelstvo usnesení v tom smyslu, že každý uchazeč o byt se musí finančně spolupodílet na přidělení bytu. Tuto podmínku často nemohou Romové bez zaměstnání splňovat. Jako diskriminační se také jeví podmínka čistého trestního rejstříku pro přidělení bytu. Romům jsou ve většině případů nabízeny pouze byty nejhorší kategorie a jsou sestěhováváni do jedné lokality.

V 60 % studovaných měst existuje dle romských poradců alespoň do určité míry bytová segregace romského obyvatelstva a jejich koncentrace do několika lokalit či domů. Existují v nich čtvrti, ulice nebo větší činžáky, které obývají téměř výhradně Romové. Koncentrace více než 50 % Romů žijících v tom kterém městě v jedné nebo více lokalitách existuje v těchto městech: Semily, Strakonice, Třebíč, Domažlice, Litvínov, Vsetín, Česká Třebová a Vysoké Mýto. Největší koncentrace romského obyvatelstva v jedné lokalitě jsou především v Severních Čechách. V Litvínově žije na sídlišti Janov 2 058 Romů, v Mostě v Rudolicích asi 1 500 Romů, v Ústí n. L. v lokalitě Předlice 1 329 Romů a v Chomutově žije v jedné lokalitě přibližně 1 000 Romů. V těchto městech už by se dalo téměř hovořit o jakýchsi romských ghettech.

Pokoušeli jsme se také zjistit, zda ve městech nejsou budovány holobyty, do nichž by byli sestěhováváni romští občané. Vesměs však romští poradci odpovídali, že holobyty jsou stavěny pouze pro neplatiče, kteří jsou do nich umisťováni na základě soudního rozhodnutí. Primárně tedy nejsou určeny pro Romy. Je otázkou, zda v praxi však nakonec, vzhledem k bytovým a sociálním problémům Romů, nejsou tyto byty přidělovány především romskému obyvatelstvu.

Překvapivým zjištěním je, že pouze ve dvou městech uvedli romští poradci jako problém vybydlování bytů a neplacení nájemného ze strany Romů, tedy prohřešky, které bývají obecně Romům vytýkány.

3.4. Vzdělání

Vzdělání a dobrá kvalifikace jsou předpokladem pro úspěšné uplatnění na pracovním trhu a v životě vůbec. Proto nás zajímalo, jaké procento z dětí, které jsou umístěny do zvláštních škol, je romského původu a zda fungují tzv. nulté ročníky, které mají romské děti připravit pro budoucí školní docházku. Je poměrně problematické získat údaje o počtu romských dětí ve zvláštních školách, neboť školy si o etnické příslušnosti svých žáků nevedou oficiálně evidence. Proto zřejmě také 69 měst (tj. 40,61%) neposkytlo odpověď na dotaz týkající se podílu romských žáků na zvláštních školách.

Ve 27 městech z těch, které se nám podařilo zmapovat, tvoří Romové více než 50 % žáků zvláštních škol a v 57 městech tvoří více než 30%. Asi nejhorší je situace v Ostravě, kde Romové tvoří na 8 místních zvláštních školách okolo 96% žáků. Více než 70% žáků romského původu je na zvláštních školách ještě v Kladně, Ústí n. L., v Karviné, v České Lípě a v Bohumíně.

Pokud srovnáme podíl Romů na celkovém počtu obyvatel a podíl romských žáků ve zvláštních školách, ukazuje se, že ve všech případech je podíl romských žáků na zvláštních školách mnohonásobně vyšší než podíl Romů na celkové populaci okresů. Extrémní je případ Domažlic, kde podíl romských žáků ve zvláštních školách (62%) je 90krát vyšší než podíl Romů na obyvatelstvu (0,6%). Poměrně nízká je tato diskrepance pouze v okrese Pardubice, kde podíl žáků zvláštních škol romského původu (3%) je pouze 1,5krát vyšší než podíl romské populace na celkové populaci (1,9%).

Tab. 24: Podíly romských žáků zvláštních škol na celkovém počtu žáků zvláštních škol ve srovnání s podíly romské populace na celkové populaci okresu (maximální a minimální diskrepance) ve vybraných okresech

okres	Podíl Romů ve zvl. školách v %	Podíl Romů na celkové populaci v %	Diskrepance
Domažlice	62	0,67	90,99
Strakonice	50	0,58	86,12
Plzeň-sever	45	0,67	65,66
Prostějov	65	1,08	60,11
Pelhřimov	11	0,2	53,06
Liberec	36	4,36	8,19
Ústí n. L.	80	10,08	7,95
Chomutov	59	8,74	6,79
Pardubice	3	1,85	1,55

Nulté ročníky byly zřízeny ve 36 (tj. 21%) městech, z toho ve všech sledovaných městech s celkovým počtem Romů nad 4 000. Ve 131 městech (tj. 77%) zatím nulté ročníky vůbec neexistují. Na úrovni okresů je situace poněkud lepší. 29 (tj. 43%) okresů má nultý ročník a 37 (tj. 55%) nemá žádný. Největší podíl nultých ročníků je na Severní Moravě. Více než třetina zde dotazovaných měst má nultý ročník. Dále je poměrně dobrá situace také ve Středních Čechách a v Severních Čechách, kde více než 25% měst má nultý ročník. V některých městech nebyly nulté ročníky zřízeny pro nezáměr ze strany rodičů. Bylo tomu tak například v Kutné Hoře, v Písku, ve Strakoniciích, v Kroměříži, v Bystřici pod Hostýnem a v Holešově. V některých městech místo nultých ročníků fungují proromské organizace zaměřené na doučování dětí nebo je situace řešena prostřednictvím mateřských škol, do nichž jsou zařazovány přednostně romské děti a jsou jim poskytovány slevy. Zvláštní situace je v okrese Jeseník, kde Romové žijí na samotách za vesnicemi a byl by „problém s dovozem dětí do těchto přípravných škol“.

3.5. Emigrace romského obyvatelstva do zahraničí

Romská populace začala ve větší míře emigrovat do zahraničí od roku 1996. Romové emigrovali zejména do Kanady a do Velké Británie. Není pochyby, že jejich emigrace byla výrazem nespokojenosti s jejich situací v České republice. Pokusili jsme se zachytit tento trend pomocí dotazů na romské poradce. Odpovědět přesně, kolik lidí romské národnosti odešlo do ciziny, není jednoduché, zvláště ve velkých městech. Někteří z odstěhovavších se Romů mohli pouze změnit bydliště v rámci republiky.

Z celkového počtu 170 námi sledovaných měst zaznamenalo emigraci 54 měst ve 41 okresech. Romští poradci ve zbytku měst buď o emigraci Romů nevědí nebo ji do dotazníku nezaznamenali. Největší procento měst, z nichž Romové emigrovali, je dle poznatků romských poradců v Severních Čechách (57 %), v Západních Čechách (44 %) a ve Východních Čechách (37,5 %). Největší emigrační vlna proběhla v roce 1999, kdy Romové emigrovali z 23 výzkumem sledovaných měst. V ostatních letech byla emigrace poměrně vyrovnaná.

Nejvíce Romů odešlo do ciziny z Českých Budějovic, z Litvínova, z Mostu, z Rokycan, z Plzně, z Přerova, z Pardubic a ze Vsetína (více než 100 osob). Do většiny měst se část emigrantů vrátila. Romové emigrovali nejčastěji v celých rodinách.

3.6. Romská nebo proromská občanská sdružení nebo nevládní organizace

Téměř ve všech okresech fungují nějaké organizace napomáhající integraci Romů do společnosti nebo mající za cíl podporovat rozvoj romské kultury. V okresech, v nichž podobné organizace nefungují, žije až na okres Trutnov méně než 500 Romů.

Ze sledovaných měst má pouze 56% nějakou romskou organizaci. Organizace většinou neexistují ve městech, kde je romská komunita pouze malá. Ve sledovaných městech, kde romská komunita přesahuje 1 000 osob, nefunguje žádná romská organizace v Žatci, v Tanvaldu, v Klášterci nad Ohří, v Kadani, ve Slaném a v Jirkově. Nutno však podotknout, že se jedná o menší a neokresní města.

Romské a proromské organizace je možno rozdělit do několika kategorií. Jsou to jednak organizace podporující romskou kulturu (Kulturní svaz romské národnosti), politické organizace (Demokratická aliance Romů ČR nebo Romská občanská iniciativa), dále tělovýchovné jednoty a sportovní kluby (TJ Roma), sdružení, jejichž účelem je dbát na

do držování lidských práv (Romské občanské sdružení - středisko pro lidská práva), organizace zaměřené na práci s dětmi (Občanské sdružení pro podporu a rozvoj romské mládeže), křesťanské organizace (Charita, Naděje, Křesťanské společenství) a mnoho dalších. Nejrozšířenější organizací je Sdružení Romů České republiky. Jinak existuje nepřeberné množství různých místních organizací, které nemají celorepublikovou působnost.

3.7. Problémy v soužití majority a romské komunity

Jak již bylo poznamenáno na začátku, integrace romské populace má vést především k bezkonfliktnímu soužití romské komunity a zbytku společnosti. V současné době však existují mnohé konflikty a třecí plochy, v nichž se soužití mezi majoritou a minoritou ukazuje jako problematické. V 82 městech z celkového počtu 170 sledovaných měst se vyskytují nějaké problémy. Největší procento měst s problémy vykazují (bývalý) Západočeský a Severočeský kraj. S nějakými problémy se zde potýkají tři čtvrtiny měst. Nejmenší procento měst s problémy ve vzájemném soužití majority a minority je na Jižní Moravě. Jen přibližně jedna čtvrtina jihomoravských měst podle romských poradců bojuje s nějakými problémy týkajícími se soužití Romů a majoritní společnosti. Ve všech ve výzkumu sledovaných městech, v nichž žije více než 5000 Romů, nějaké problémy existují.

Tab. 25: **Počty měst, v nichž se dle romských poradců vyskytují problémy ve vzájemném soužití majority s romskou komunitou podle krajů:**

Kraj	Celkový počet studovaných měst	Počet měst, v nichž existují problémy v soužití	Podíl měst s problémy na celkovém počtu měst v kraji
Středočeský	19	7	37 %
Jihočeský	17	9	52 %
Západočeský	9	7	77 %
Severočeský	28	21	75 %
Východočeský	32	17	53 %
Jihomoravský	29	7	24 %
Severomoravský	36	12	33 %

Problémy, které se v jednotlivých městech vyskytují, jsou jednak institucionálního a celospolečenského charakteru jako například nezaměstnanost, bydlení apod., jednak jsou to problémy zapříčiněné ze strany Romů jako například trestná činnost Romů, hlučnost a nepořádek, a problémy v postojích majority vůči Romům jako například napadání Romů skiny, předsudky majoritní společnosti vůči Romům, diskriminace Romů ve službách apod.

Problémy můžeme rozdělit do několika kategorií.

- 1) Sociální problémy jako je například nezaměstnanost romských obyvatel, špatná bytová situace apod. Na jednu stranu mezi Romy existuje vysoká nezaměstnanost, na druhou stranu jim je často vytýkáno přijímání dávek sociální péče a státní sociální podpory jako jediného zdroje obživy a necht' zapojit se do pracovního procesu.
- 2) Problémy v občanském soužití. Zde se nejvíce problematické jeví sousedské vztahy. Zejména majoritní obyvatelstvo si stěžuje na hlučnost v nočních hodinách a nepořádek v okolí bydliště. Tento problém uvedlo 33 sledovaných měst, tj. 40 % měst, v nichž dle romských poradců existují problémy ve vzájemném soužití romské populace a majority. Špatné sousedské vztahy se projevují zejména v Severních Čechách (třetina měst), v Západních

Čechách (třetina měst), ve Východních Čechách (pětina měst) a na Severní Moravě (pětina měst).

3) Trestná činnost Romů. Trestnou činnost Romů uvedlo jako problém 19 měst, která jsou na území České republiky rozmístěna poměrně rovnoměrně. Je dosti alarmující, že mnohde se jedná i o trestnou činnost dětí. Například v Břeclavi dochází k trestné činnosti dospělých i nezletilých, k fyzickému napadání a vydírání dětí z majority romskými dětmi. V Šumperku je evidována trestná činnost Romů s rasovým podtextem a podobně ve Vsetíně se potýkají s trestnou činností Romů, kteří napadají neromské občany.

4) Problémy Romů s drogami, alkoholem a prostitucí existují v 11 zkoumaných městech. Nejvíce se koncentrují v Severních, Západních a Východních Čechách.

5) Problémy s komunikací mezi romskou menšinou a majoritou a problémy v jednání s úřady. Tyto problémy vycházejí především z nepochopení specifčnosti romského etnika a z názoru, že Romové se musí podřídit majoritní kultuře, asimilovat se. Romové cítí nepochopení na úřadech, a proto dochází ke konfliktním situacím. Často vytykají institucím nedostatek skutečné chuti řešit tzv. romskou problematiku. Při jednáních s úřady se Romové musí potýkat s neprofesionálním přístupem, nevstřícností, netrpělivostí, neadekvátním hodnocením jejich situace. Celkově je jednání na úřadech problematické v 10 městech, z nichž se všechna nacházejí v Čechách, a to především v Jižních a Severních.

6) Rasismus a předsudky vůči romskému obyvatelstvu. Národnostní nesnášenlivost se ukazuje být problémem ve 23 městech. Nejvíce v Jižních a Severních Čechách, kde se projevuje ve 29%, respektive ve 21% měst. Netolerance se může projevovat například nepřijetím nových romských nájemníků, kteří se přistěhují do domu, psaním petic proti přidělení bytů romským rodinám v těsném sousedství, nedůvěrou v obchodech vůči Romům a jejich pečlivější kontrolou, „házením všech Romů do jednoho pytle“, jejich posuzováním jako neschopných integrace do společnosti, malou tolerancí k jejich kulturním odlišnostem, zobecňováním a bagatelizováním problémů, vzájemnou nedůvěrou, podezřívavostí a zneužíváním nevědomosti Romů apod.

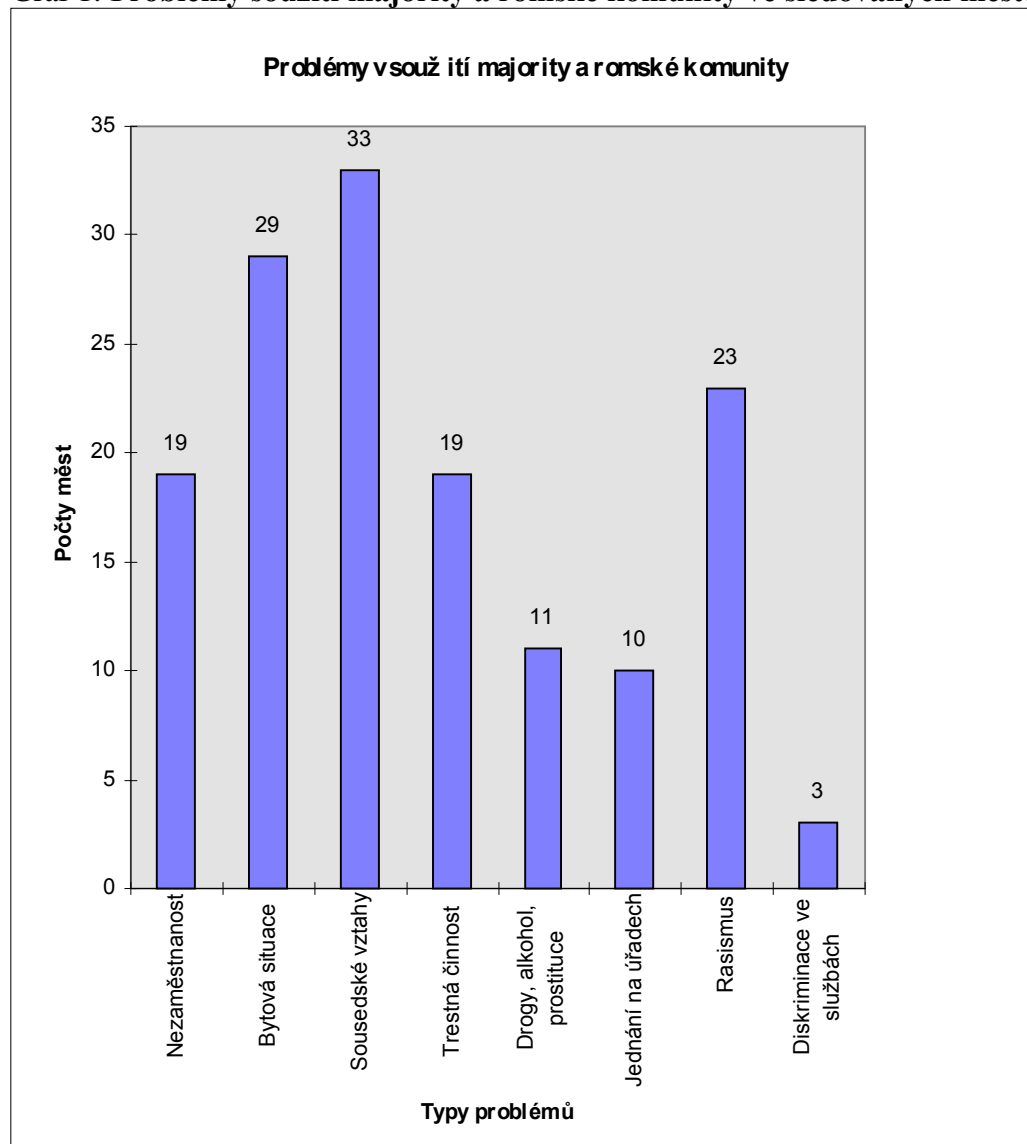
Také fyzické napadání Romů příslušníky hnutí skinheads je výrazem rasismu a napětí ve vztazích mezi majoritou a minoritou. Jako problém je romští poradci zaznamenali v Novém Boru, v Mostě, v Litvínově, v Moravské Třebové a v Břeclavi.

7) Diskriminace Romů ve službách. Často se stává, že Romové nejsou vpuštěni do restaurací případně na diskotéky nebo do zábavních center nebo zde nejsou obslouženi. I když tento problém udala jen tři města (České Budějovice, Ostrava a Šumperk), zdá se, že se jedná o problém daleko rozšířenější, který však zatím není řádně zmapován.

Tab. 26: Kategorie problémů ve sledovaných městech

Problém	Počet měst	Podíl na celkovém počtu 170 měst
Sousedské vztahy majority s minoritou	33	19,4
Bytová situace Romů	29	17,1
Rasismus a předsudky majority (vztahy RXN)	23	13,5
Nezaměstnanost Romů	19	11,2
Trestná činnost Romů	19	11,2
Drogy, alkohol, prostituce Romů	11	6,5
Jednání na úřadech a komunikace	10	5,9
Diskriminace ve službách	3	1,8

Graf 1: Problémy soužití majority a romské komunity ve sledovaných městech

Závěr

V současné době existují mnohé problémy, které neumožňují plnou integraci romské populace do společnosti. Většina z nich je systémového charakteru a odráží dlouhodobou politiku vůči romské komunitě. I přestože lze vidět, jak vyplynulo z našeho šetření, aktivity s cílem změnit situaci romské populace, například vytvoření nultých ročníků, vznik romských a proromských organizací, je to teprve začátek dlouhého procesu, který bude pro úspěšnou integraci Romů nutno podniknout. Jako nejvíce problematická se jeví podle námi získaných poznatků sociální situace romské populace. Vysoká míra nezaměstnanosti, problémy v otázce bydlení, vysoké procento romských dětí ve zvláštních školách, to vše se navzájem umocňuje a podmiňuje.

Velkým problémem je také přístup majoritní společnosti k romské komunitě. Celkově netolerantní prostředí a diskriminace v mnoha oblastech nenapomáhají integračnímu úsilí Romů. Všechny zmíněné problémy jsme se snažili v dalším terénním výzkumu (viz kap. 4) ve vybraných městech prozkoumat hlouběji.

4. Terénní výzkum ve vybraných městech

4.1. Obsah a cíl výzkumu

Základním referenčním bodem výzkumu v lokalitách se stal popis shod nebo rozporů integračních představ subjektů integrace. Za *subjekty* integrace označujeme ty, kteří integrační strategie formulují - především vláda a velcí donátoři finančních prostředků a minoritních i majoritních politických elit a *objektů*¹⁰ integrace, těch kteří mají být integrováni, tedy řadových občanů, ať již příslušníků majority nebo minority. Velký důraz byl kladen na popis představ a chování subjektů, které stojí mezi těmito dvěma póly - především samosprávy, místních expozitur státní správy a lokálních občanských sdružení. Všechny tyto subjekty by měly dávat do souladu představy centra a občana. Právě tímto úkolem se stávají klíčovým článkem veškerých integračních snah, protože zde dochází ke konkrétní realizaci integrace a jakákoli činnost v tomto prostoru může znamenat prohloubení nepochopení nebo naopak sjednocení úsilí všech aktérů integrace, které může vést k úspěchu. Popis konkrétní situace včetně realizace integračních strategií je potom základním cílem tohoto výzkumu.

Výzkum byl prováděn v zásadě dvěma směry. Jednak byla prováděna *analýza představ a chování „subjektů“ integrace a analogicky totéž u jejich „objektů“*. Každý směr potom vyžadoval použití rozdílných výzkumných metod. V prvním případě byl kladen důraz na analýzu a interpretaci dokumentů, v případě druhém byl těžištěm terénní výzkum.

4.1.1. Výzkum „subjektů“ integrace

Cílem celé této fáze výzkumu bylo abstrahovat z dokumentů integrační priority, popsat a interpretovat představy, očekávání a chování „subjektů“ integrace, dopad těchto představ na její jednotlivé oblasti (jak byly vymezeny výše) a konzistentnost jednak představ jednotlivých subjektů, ale především konzistentnost proklamací a praktického chování subjektů.

Zaměřili jsme se na analýzu koncepcí a z nich plynoucího jednání, které určují právní a finanční kontext integrace. Výzkum byl prováděn ve dvou úrovních prostorových - „subjekty“ centrální a lokální a v každé z nich potom ve dvou oblastech chování - chování proklamativní (tzn. formulace zákonných norem, předpisů, programů, dokumentů a strategií v oblasti integrace) a chování realizované (pro nás to znamenalo především analýzu praktické politiky v udělení finančních prostředků na jednotlivé integrační programy).¹¹

Na centrální úrovni v oblasti proklamativní nás zajímaly především: zákony, nařízení vlády, koncepce vlády a výnosy jednotlivých ministerstev především v oblastech trestní (hlavně rasově motivované útoky - rámeček a realizace stíhání a trestání pachatelů, prevence romské kriminality), sociální (především zaměstnanost, bydlení, péče o dítě), vzdělání (zvláštní školy, mateřské školy, nulté ročníky, romistická studia) a kulturní (tisk, podpora „folklórních“ souborů, muzea).¹²

V oblasti **realizací** (na centrální úrovni) jsme se zabývali především analýzou státní grantové politiky. Viz příloha 1.

¹⁰ V dalším textu pojmy subjekt a objekt integrace budeme používat v intencích tohoto vymezení.

¹¹ k tomu podrobněji Příloha 1

¹² Viz Štěchová, M. a kol.: Právní ochrana etnických menšin. Praha, IKSP 2002.

Metodou výzkumu zde bylo výhradně studium a analýza dokumentů. V oblasti proklamativní byly navíc srovnávány dokumenty autentické (tzn. zákony, koncepce apod.) s přehledy, které jednotlivé resorty vypracovaly pro potřeby tohoto výzkumu, tedy s jejich vlastními interpretacemi.

Na lokální úrovni nás zajímaly analogické údaje, jaké byly uvedeny výše, tzn. předpisy okresních úřadů, agenda příslušných úředníků, politika sociálního úřadu a úřadu práce a o totéž jsme se zajímali na úrovni samosprávy¹³.

Oproti centrální úrovni nás však místní integrační politika zajímala na dvou úrovních. A to jako (1) interpretace a realizace centrálních nařízení, na jejímž základě je vytvářena a (2) konkrétní rámec (v tomto případě spíše normativní, tedy dle naší terminologie proklamativní) pro integraci v lokalitě s přímým dopadem na „objekty“ integrace (výběr lokalit viz níže). Sledovali jsme i místní aktivity v oblasti realizovaného chování, grantovou politiku místních autorit a grantové chování místních nevládních sdružení. Na tyto aktivity jsme pohlíželi ve dvou rovinách - jednak jsme hodnotili praktické výsledky a odezvu mezi „objekty“ integrace a na druhé straně jsme analyzovali přízpůsobení se témat programů změnám v grantové politice centra.

Metoda analýzy dokumentů na místní úrovni byla doplněna strukturovanými rozhovory (tím zasáhla do další části věnované terénní fázi výzkumu) se všemi představiteli lokálně významných institucí (tzn. okresních expozitur centra, samosprávy, církví, občanských sdružení, škol atd.). Metoda rozhovorů (a v nich především reference o činnosti vlastní, o činnosti dalších subjektů, o očekávaných výsledcích a reflexe příčin neúspěchů) nám umožnila poznat funkční strukturu konkrétní lokality.

4.1.2. Výzkum „objektů“ integrace - terénní výzkum

Pro poznání integrace jako takové má zcela klíčový význam popsat *chápání integračních aktivit lidmi, kterých se integrace přímo týká*. V optimálním případě by představy a očekávání všech účastníků integračního procesu, těch kteří formulují integrační strategie, i těch, kteří jsou integraci podrobeni, měly být velmi blízké. Takový stav, ale bude vždy spíše nerealizovatelným ideálem. Nicméně pro alespoň dílčí úspěch integračního procesu by měly být velmi podobné alespoň představy a očekávání všech „objektů“ integrace, tedy jak těch, kteří se integrují, tak těch, „do nichž je integrováno“, jinak řečeno, shoda musí být mezi řadovými občany, příslušníky majority i minority. Základní jednotou zájmů občanů konkrétní lokality a formulování zájmů v požadavky pak může velmi efektivně korigovat priority formulované centrem, které by se měly dostávat s místními zájmy do souladu. Domníváme se, že proces integrace menšin je bez nadsázky nejlepší příležitostí pro vznikání autentické občanské společnosti.

Z uvedeného vyplývá, že tuto fázi výzkumu jsme považovali za klíčovou, pokud jsme měli naplnit zadání a popsat úspěšnost či neúspěšnost procesu integrace menšin v ČR.

¹³ detailnější popis situace v jednotlivých zkoumaných městech je k nahlédnutí u autorky

4.2. Metoda výzkumu

Vzhledem k naší ambici popsat pokud možno celý lokální kontext jednotlivých oblastí integrace, bylo nutné provádět výzkum v prostoru dostatečně malém, kde jsou jednotlivé složky celé struktury patrné a jejich vztahy odhalitelné. Jako nejvhodnější se jevilo prostředí malého města s počtem obyvatel mezi 15 a 30ti tisíci obyvatel. Ze sumy takových měst potom bylo vybráno několik lokalit, ve kterých byl proveden detailní výzkum.

Kritéria výběru měst (výzkumných lokalit)

Pro potřeby výběru vhodného terénu nám sloužily dvě kategorie dat. **První** jsme pro potřeby této práce nazvali *danostmi*. Jedná se o statistické údaje, které charakterizují jednotlivá místa. Zde jsme se zaměřili na *počet obyvatel, míru nezaměstnanosti v místě i v regionu a počet příslušníků romské minority*. Ve výběru jsme se snažili, aby hodnoty „daností“ byly ve zkoumaných lokalitách podobné.

Druhou kategorií jsou „integračně významné charakteristiky“, tzn. data, která podle našeho názoru vypovídají o stavu komunit na škále integrace - segregace. Za tyto charakteristiky považujeme:

- míru nezaměstnanosti Romů (vysoká:)
- existenci sídelních ghett
- existence romských nebo proromských občanských sdružení
- počet romských dětí navštěvující zvláštní školy.

Na rozdíl od první kategorie jsme se zde naopak snažili, aby **zkoumaný vzorek obsahoval lokality, kde budou v těchto ukazatelích hodnoty rozdílné**. (Méně příznivých ukazatelů v uvedených charakteristikách dosahovala města VM, KA a V. ve srovnání s párovými městy CT, KL a R.)

Tato strategie vychází z hypotézy, že rozdíly v těchto charakteristikách ukazují na rozdílnou realizaci integrační politiky. Při zachování podobnosti lokalit v „danostech“ se nám otevřela možnost popsat rozdílné výsledky integrace menšiny pramenící z modelů chování všech sociálních aktérů lokality (tedy jak „subjektů“ integrace tak jejich „objektů“) v podobných objektivně daných podmínkách. Jinak řečeno podobnost ve věcech zjevných nám umožnila dostatečně důvěryhodnou komparaci v oblastech méně zjevných.

V první fázi terénního výzkumu byly získány *základní, pro výzkum relevantní, informace o městech v ČR*. Tyto informace byly získány jednak z veřejně dostupných statistických pramenů a o zpřesňující údaje byly formou krátkého dotazníku (viz příloha č.2) požádáni tzv. romští poradci na okresních úřadech. Lokality pro terénní výzkum byly potom vybrány na základě vyhodnocení takto získaných dat. Byly vybrány tři dvojice měst: CT a VM z východních Čech, KA a KL ze západních Čech a R a V ze severních Čech. Města byla vždy ze stejného okresu. Podobné byly - stručně řečeno - vnější politické podmínky, odlišná byla - dle základních zjištění (viz kapitola 3) realizace opatření v praxi na místní úrovni.

Při výzkumu bylo používáno standardních metod terénního výzkumu¹⁴, tzn. kromě výše uvedeného studia dokumentů, především technika rozhovoru a pozorování.

¹⁴ Velmi výstižně a stručně shrnuto v knize Murphy, R.F.: Úvod do kulturní a sociální antropologie. 1998. Praha, s. 213 - 224.

Stěžejní potom bylo především provádění polostrukturovaných rozhovorů s příslušníky majority i minority, kdy byly zjišťovány především reference o problémech soužití, názory, jak problémy řešit, znalost integrační politiky státu a samosprávy a spokojenost s ní, názory na činnost lokálních nevládních organizací, názory na obecný stav sociálního zabezpečení a infrastruktury lokality.

Technicky bylo terénní šetření prováděno formou jednorázové (desetidenní) návštěvy vybraného města jedním výzkumníkem. Pro terénní výzkum jsme využívali externí spolupracovníky. Jednalo se o šest studentů a studentek vyšších ročníků humanitních věd (etnologie, antropologie a kulturologie), kteří vedle dobré znalosti problematiky prošli přípravou na terénní šetření. Jejich předností byla mj. základní znalost romštiny. Spolupracovníci byli seznámeni s cíli výzkumu, se základní situací ve vybraných městech a do hloubky s dokumenty příslušných resortů vztahujících se k dané problematice (zákony, interní předpisy, programy atd. ministerstev práce a sociálních věcí, vnitra, školství, kultury a pro místní rozvoj), které byly vyžádány pro výzkumné účely a z nichž naši spolupracovníci v terénu zejména vycházeli. Byly jim poskytnuty podklady s okruhy, které zpracovávali jednotnou formou.

Informace byly získávány zejména z následujících zdrojů: městský úřad, odbor sociálních věcí města, bytový odbor města, městská policie, pracovní úřad, romský poradce, koordinátor prevence kriminality, komise pro sociálně právní ochranu dětí a nevládní a neziskové organizace.

4.3. Výsledky terénního výzkumu

4.3.1. Faktory kriminality v jednotlivých městech : komparace

Tato kapitola bude věnována vybraným okolnostem sociálně patologických jevů a kriminality ve zkoumaných městech. Sledovat budeme vazby mezi výskytem a frekvencí sociálně patologických jevů v jednotlivých městech a faktory, které s těmito jevy souvisí.

Srovnajme nejprve okolnosti a podmínky ve dvou východočeských městech, které se ve výskytu sociálně patologických jevů odlišují: v CT je dle našich informátorů kriminalita Romů nízká, ve VM vysoká. Ani v jednom z měst nebyla zjištěna rasově motivovaná tr. činnost.

Město CT: V romské komunitě v CT je **kriminalita** velmi řídkým jevem. Na tom se shodují v podstatě všichni představitelé města i okresu a také pracovníci občanského sdružení Naděje. Ojedinele se vyskytují případy překupnictví (kradené věci, ojeté automobily). Podle slov zástupce městské policie se řeší v souvislosti s Romy především případy výtržnictví a to hlavně na sídlišti Lesík a v okolí sociálních bytů. Zvýšená intenzita policejních zásahů se údajně objevuje hlavně po vyplácení dávek sociální podpory.

Jak Romové, tak zástupci úřadů i pracovníci Naděje se shodují na tom, že mezi romskou komunitou v CT v současnosti *není rozšířeno užívání drog*. Například oddělení péče o děti Okresního úřadu, které situaci monitoruje, uvedlo, že se v případě uživatelů drog jedná

spíše o příslušníky české majority, z velké většiny pouhé experimentátory. Podle jednoho z názorů Romů by se Rom k droze nikdy sám nedostal, kdyby mu ji nedal *gadžo*.

Představitelé městské policie i pracovníci sdružení Naděje shodně uvádějí, že si nejsou vědomi toho, že by ve městě existovala nějaká *specificky romská kriminální skupina*. Stejně tak nezaznamenávají ani kriminální delikty, spojované často s Romy – prostituci, lichvářství. (Neexistenci lichvářské skupiny lze vysvětlit mimo jiné také působením firmy Provident Financial ve městě. Tato firma poskytuje okamžité finanční půjčky bez ručitele a má mezi místními Romy mnoho klientů.) Dalším z důvodů je přibližně stejná finanční situace většiny Romů ve městě a také absence výraznější rodové skupiny, která by byla schopna uplatnit se nad ostatními silou při vymáhání dluhů. Podle slov pracovníků Naděje Romové rovněž často řeší svou finanční situaci uložení části svého majetku do zastaváren. Případy propadnutí zboží jsou poměrně časté.

Všechny zainteresované strany se rovněž shodly na *absenci pravicového extremismu* ve městě. Podle městské policie zde prý dříve určité skupiny existovaly, v současné době však ve městě v této oblasti panuje klid.

Město VM: Romové se zde často dostávají do konfliktu ze zákonem. Právní systém zasahuje výrazněji sociální dno: trestá se často například neoprávněné obývání prostor, kterému se některé rodiny nedokázali vyhnout. Dalším proviněním je také řízení vozu bez řidičského oprávnění, které je velmi časté, protože jeho získání zabraňují písemné testy, které mnozí Romové v důsledku nízkého stupně vzdělání nedokážou absolvovat. Do výkonu trestu se Romové dostávají nejčastěji *pro majetkovou kriminalitu*. Od drobných krádeží a překupnictví až k organizovaným akcím a loupežím. V současnosti je vedeno několik trestních stíhání. Mladší generace už není podle policisty při trestných činech organizována rodově.

Jeden z Romů využívá několika žen k prostituci, a to romských i neromských. Vozí je údajně ve svém voze do jiných, větších měst. „On si umí vydělat, protože má známosti“, komentuje jeho bratr tuto činnost. Prostituci provádějí i některé ženy přímo ve VM. Pohybují se kolem herny nedaleko hlavního náměstí. Tuto hernu někteří Romové navštěvují a věnují se zde hře na (vý)herních automatech. Gamblerství provozují hlavně poté, co obdrží sociální dávky, čímž se rovněž stávají terčem kritiky majority.

Uvnitř romské komunity se také vyskytuje půjčování peněz na úrok. Peníze jsou půjčovány na 20% úrok. Některé rodiny jsou údajně zadluženy do té míry, že jim hlavní lichváři (úžerníci) odebírají dluhy u pošty při přebírání sociálních dávek. Na tzv. farmě, která je specificky romskou komunitou, také probíhá poskytování alkoholu a cigaret na úrokovaný dluh.

Užívání drog není ve VM mezi Romy častým jevem. Do distribuce drog se podle Policie ČR nikdo z Romů nezapojuje, to je spíše problém mezi Neromy. Na *farmě* je v mladší generaci rozšířené kouření konopí, nepředstavuje však závažnější problém. Po městě se pohybuje pouze jedna romská žena, která vykazuje známky drogové závislosti. Podle jiné romské ženy „dělá všem Romům ostudu“.

U policie není zaměstnán žádný Rom. Podle informací Policie ČR je příčinou to, že uchazeči nesplňují některé požadavky, mezi něž patří beztrestnost, morální bezúhonnost a dobrý zdravotní stav. Brání tomu v neposlední řadě nedostatečné vzdělání Romů. Osobnostní testy pro vstup k policii údajně prověřují *přítomnost rasových předsudků*. Pro nedostatek zájemců o práci u policie si nemohou příliš vybírat, je to spíše nábor. Náš informátor - policista se poměrně dobře orientuje v problematice romské menšiny, i svou diplomovou práci

psal na téma „Romové jako morální a policejní problém“. „Myslím si, že naše společnost není na afirmativní akci dostatečně zralá.“, sdělil informátor - policista. Problém vidí v nedostatečně rozvinuté ekonomice.

Ani ve městě VM *nedochází krasově motivovaným útokům*. Je zde kolem pěti sympatizantů hnutí skinheads, kteří jsou podle policie pasivní. Byly zaznamenány tři případy rasové diskriminace při nevpuštění do zábavního podniku (dále viz kapitola 4.3.2.7. Vztahy Romů s majoritou na místní úrovni).

Shrnutí: Obě města mají přibližně stejný počet obyvatel (13 a 17 tisíc), srovnatelný počet Romů (400 a 600) a srovnatelnou nezaměstnanost (10,5% a 9,2%). Odlišují se ovšem z míře nezaměstnanosti Romů: CT s nízkou kriminalitou má 48% nezaměstnaných Romů, ve VM je nezaměstnaných převážná většina. Dále se liší ve formě osídlení lokality: v CT žije většina Romů mezi většinovým obyvatelstvem, existuje pouze několik „romských domů“, zatímco ve VM je několik výhradně romských lokalit, z nichž některé mají charakter ghetta.

Město VM: vliv nezaměstnanosti netřeba hlouběji rozebírat, je to obecně uznávaný kriminogenní faktor. I jeho příčiny, zejména u romské populace, jsou celkem známy.

Jinak je tomu s formou osídlení. Je možno konstatovat, že nejvíce se osvědčil přirozeně vznikající rozptyl, nikoliv státem řízený! Romové ve městě VM obývají několik lokalit, které se od sebe vzájemně liší jak rodově, tak z hlediska sociálního statusu, hmotné zabezpečení a povahy problémů. Skupina je vnitřně diferencovaná a obsahuje mnoho rozhraní, která nejsou nějakým podružným znakem, ale důležitým faktorem.

Ve městě VM ovšem vznikl etnicky homogenní a architektonicky uzavřený sídelní celek zvaný „farma“: ve VM splňuje všechny hlavní znaky ghetta. Tak to také pocítují mnozí obyvatelé bytovek. „Napiš tam, ať nestaví ghetta“, požadovala po našem výzkumníkovi skupina dospělých mužů. Je-li za těchto podmínek do tohoto prostoru dosazen vedením města správce objektu, jímž je o.s. Naděje, není divu, že je taková organizace vnímána jako dozorce. Spolupráce zde je, na rozdíl od obdobného působení Naděje v CT, problematická.

Bylo zmíněno o.s. Naděje. To je rovněž zajímavý fenomén, který je *třetím faktorem*, který jsme vysledovali ve srovnávaných městech jako závažný. Obecně se jedná o jednoznačně prospěšné působení nestátních organizací na místní úrovni. Zde je to o to zajímavější, že se jedná o stejné sdružení, které je v „lepší“ městě CT vnímáno jednoznačně pozitivně a jeho působení ve VM je, jak jsem se již zmínila, problematické.

V rámci své činnosti se pracovníci pobočky Naděje v CT věnují zejména práci s dětmi a mládeží. Jedná se například o základní předškolní přípravu dětí, která částečně supluje neexistující přípravné třídy, dále také o pomoc s přípravou do školy pro starší děti. Mimo to pobočka ještě provozuje dětský klub, ve kterém se schází asi 30 romských i neromských dětí nejen ze sociálních bytů. Základní náplň činnosti místní pobočky o.s. Naděje lze popsat termínem *harm reduction*, předcházení problémům, a to nejen majetkovým, ale také konfliktům v rámci komunity. Tím, že jsou pracovníci se svými klienty v každodenním úzkém kontaktu, si v průběhu času v komunitě vybudovali pevné a důvěryhodné postavení. Podle hodnocení představitelů města i samotných pracovníků bylo důležitým prvkem k zajištění důvěry obyvatel to, že zde pracovníci Naděje začali působit zároveň s nastěhováním prvních

nájemníků, od počátku vystupovali jako správci objektu a byli to oni, kdo předával obyvatelům klíče od jejich bytů, tedy že pobočka nevznikla až nějaký čas po zprovoznění domu, kdy by mohly již existovat nějaké problémy a kdy by její otevření působilo jako zavedení dohledu. Pracovníci zároveň mají dobré vztahy i s Městským úřadem, Městskou policií, která do lokality dojíždí na pravidelné kontroly, ale i s odborem péče o dítě Okresního úřadu nebo se zvláštní školou. Tyto instituce si z velké většiny již navykly oslovovat Romy v sociálních bytech prostřednictvím pracovníků Naděje, kteří mají do komunity dobrý přístup. Lze říci, že postupem času začíná docházet k určitému neformálnímu přesunu kompetencí a povinností institucí na pracovníky sdružení.

Poněkud jinak je tomu ve VM, kde Naděje nemá vybudovanou příliš dobrou pozici, je chápána spíše jako dozorce. V sociálních bytech nepůsobila od počátku, s romskou komunitou neměla možnost „srůst“. Zajímavé jsou názory některých Romů: „Když naše děti budou vychovávat gadžové, tak jim už nezbude vůbec nic romského“, říká pan G. Romové kritizují to, že je u dětí vytvářen návyk na pomoc sdružení Naděje. Náš pozorovatel uvedl, že pracovníci Naděje jsou dle jeho názoru nejvíce zaměstnáni půjčováním náradí a dalších věcí, nikoliv skutečnou sociální prací.

Závěr: Zmíněny byly tři faktory, které s vysokou pravděpodobností souvisí s mírou kriminality ve dvou ze zkoumaných měst. Jedná se o *nezaměstnanost, formu osídlení lokality a působení nevládních a neziskových organizací ve městech*.

Města KA a KL

Rovněž dvě zkoumaná severočeská města se dosti odlišují mírou kriminality a výskytem sociálně patologických jevů.

KL: Nejčastěji uváděným problémem jsou **drogy**. Město sice spolupracuje s K centrem ve městě KA, pořádají se různé přednášky, ale drogově závislých podle slov pracovníků sociálního odboru neubývá. Naopak se snižuje věková hranice, kdy se děti k drogám dostávají. Podle slov některých Romů jsou to nyní i devítileté děti, které již mají vytvořený určitý návyk na čichání toluenu, který je v KL nejrozšířenější drogou. Děti se k toluenu dostávají přímo v rodinách, kde jsou někdy závislí i všichni její členové. Toluen prý také není obtížné sehnat za málo peněz. V současné době se kromě toluenu začínají rozšiřovat i další drogy, především pervitin. Město se proti tomu snaží bojovat. Například na zdravotním středisku jsou vyvěšeny plakáty, aby lidé v případě nálezu injekční stříkačky okamžitě informovali příslušné orgány, ale nějaká zvláštní důležitost se tomuto problému nepřikládá. Přitom jsou to právě především mladí, kteří chodí za školu nebo nepracují, nemají co dělat a droga je pro ně zajímavým východiskem. Na druhou stranu je ale velmi obtížné dostat se do rodiny, kde je více lidí závislých na nějaké droze. Tyto romské rodiny jsou prý - podle slov sociálních pracovníků i jiných Romů - pro ostatní velmi uzavřené a dostat se k nim je téměř nemožné.

Prostituce v KL sice existuje, ale není zásadním problémem. Prostitutkám bylo městským úřadem vyhrazeno pouze jedno místo, kde mohou prostituci provozovat. Pod dohledem policie je to dodržováno.

Problémy s kriminalitou u Romů jsou zmiňovány pouze okrajově. Nejčastěji je to podílění se na pašování některých věcí z Německa, protože hranice je tu opravdu nedaleko.

Tyto věci (spotřebiče, ojetá auta a podobně) jsou potom levně prodávány. Netýká se to ale jen Romů, nýbrž i Neromů. Půjčování peněz na vysoké úroky, které je v některých romských komunitách běžným jevem, tady není. Jak shodně říkají Romové i Neromové: „Tady nikdo nemá moc peněz, tak z čeho by se půjčovalo.“ Podle romského poradce se vyskytly případy, kdy si Romové z KL půjčovali peníze v okresním městě u firem, které peníze legálně půjčují, nebylo jich ale mnoho. Především se tu jedná o firmu Provident Financial, jejíž úroky jsou kolem 50%. Tyto firmy prý mají tedy vysoké úroky, takže je obtížné následně dluh vyrovnat. Banky by ale nezaměstnanému Romovi (stejně jako Neromovi) peníze nepůjčily, takže je to skoro jediná možnost, jak je získat.

Velitelem městské policie je Rom. Tato skutečnost nesouvisí s programem ministerstva vnitra „Prevence kriminality“, který doporučuje zaměstnávání zástupců jednotlivých minorit v řadách policie. Velitel městské policie k tomu říká: „Sloužil jsem u policie a oni si mě dokonce sami vybrali, abych byl jejich velitelem. Myslím, že pro vztahy mezi Romy a Neromy je to přínosné. Když za mnou přijdou nějakí Romové s tím, že jsou nějakým způsobem diskriminováni, tak já to prošetřím a většinou jim vysvětlím, co to vůbec diskriminace je. Ode mě také přijmou mnohem víc věcí než od Neroma. Toho by totiž napadli s tím, že není jejich, že je proti nim. U mě si něco takového většinou nedovolí. Rozhodně také nejsem pro nějakou pozitivní diskriminaci. To, že jsem tady, jsem si zasloužil sám, ne že mne sem někdo dosadil jenom proto, že jsem Rom. To by potom podle mého názoru ani nedělalo dobrotu. Lidé by si takového člověka nevážili. V našem okresním městě se chtěli k policii dostat čtyři Romové, ale ani jeden z nich prověrkami neprošel. Prostě nebyli dost dobří, to se nedá nic dělat.“ Velitel Městské policie zná program „Prevence kriminality“. Ve městě běží projekty stavba dětského hřiště a skate parku, aby měly děti a mládež kde trávit svůj volný čas. V současné době by se měl vyčlenit jeden strážník, který by se věnoval přímo jen otázce drogové prevence.

Útoky na Romy z důvodů odlišné barvy pleti zde nebyly zjištěny. Dříve tu prý bylo několik skinheadů. V této oblasti se vzájemné soužití jeví jako poměrně bezproblémové.

KA: Největším problémem, se kterým se potýká město a vlastně celý okres a který se zdaleka netýká pouze romské komunity, ale všech slabších sociálních skupin, jsou **drogy**. Podle pracovníků K-centra, které má pobočku přímo v KA, mezi nejužívanější drogy patří pervitin, heroin a marihuana, přičemž dosažitelnost tvrdých drog, jako je heroin, je i přes opatření státních orgánů stále větší. Pro romskou komunitu je podle vyjádření většiny informátorů, a to i z řad Romů, charakteristické užívání těkavých chemických látek jako je toluen. S tím přicházejí do styku nejen dospělí, ale i děti ve věku 8-10 let. Tragická je pak situace v rodinách, kde těkavé látky užívají rodiče i děti. Z několika zdrojů bylo potvrzeno, že problémy s čichacími látkami mají zejména děti na ZvŠ. S jedinci a skupinami, provádějícími aplikaci čichací látky, ale i nitrožilní aplikaci, se lze setkat i během dne, a to jak v parcích, tak v okolí určitých „vyhlášených“ lokalit ve městě - sídlech bezdomovců a asociálů. Donedávna šlo o objekt pivovaru, po jeho zbourání se tímto centrem stalo zrušené silo nedaleko středu města. O tomto místě jako centru podezřelých aktivit panuje obecné povědomí, avšak kroky městské policie ani terénní práce místního streetworkera zatím neslavily větší úspěch. Streetworker se podle vlastních slov jen těžko dostává do komunity drogově závislých, i když v průběhu jeho působení se bariéra začíná prolamovat. Většinou přes prostředníky K-Centrum realizuje výměnný program stříkaček a jehel na kontaktních místech, kterými jsou byty příbuzných a známých drogově závislých. Z pochopitelných důvodů (K-Centrum je anonymní ambulantní zařízení) není rozvinuta spolupráce mezi městskou policií a K-Centrem. Stereotypy v chápání činnosti centra, působícího v oblasti pomoci lidem ohrožených drogou, jsou zřetelné i v přístupu městské policie - ta od pracovníků centra očekává výpomoc při sběru

použitých injekčních stříkaček, na výměnný program nahlíží s nedůvěrou. Mezi „obyčejnými“ lidmi je rozšířen názor, který lze lapidárně shrnout do konstatování, že centrum „podporuje feťáky a ještě to platíme z daní“. Naopak podporu K-Centrum pociťuje od MÚ - kromě finanční podpory město vychází vstříc aktivitám K-Centra. Ve spolupráci se školami K-Centrum realizuje přednášky pro děti druhého stupně ZŠ a SŠ a SOU, a to po celém okrese. Práce protidrogových koordinátorů na školách a pracovníků K-Centra potvrzuje značný objem znalostí o drogách už u dětí na nižším stupni ZŠ. Děti znají krátkodobé a možno říci „pozitivní“ následky užívání drog, přitom obecně vůbec nemají představu o dlouhodobých důsledcích.

Na pozitivní vztah města ke K-Centru má zřejmě svůj vliv i skutečnost, že předsedou občanského sdružení, které je provozovatelem K-Centra v KA, je bývalý terénní sociální pracovník - zaměstnanec sociálního odboru MÚ. Ten na MÚ působil pět let, jako jeden z mála zaměstnanců MÚ pravidelně navštěvoval i krizové lokality ve městě a disponuje značnou znalostí terénu. Jeho činnost poměrně kladně hodnotili i informátoři z řad romské komunity. Pozitivně lze vnímat fakt, že jedním ze zaměstnanců kontaktního centra je místní romský mladík. Z více zdrojů se potvrdil fakt, že romská komunita využívá služeb centra více právě od doby, co je tu tento pracovník zaměstnán.

Sklon k drogové závislosti sami Romové připisují vesměs stejným příčinám jako majorita - neutěšená sociální situace, bezvýchodnost ohledně uplatnění v životě ve věku 15-18 let, touha experimentovat, potřeba úniku z reality. Z rozhovorů s informátory se pak vyjevila další pozoruhodná skutečnost: v komunitě „sociálně nepřizpůsobivých“ v krizové lokalitě Hamr¹⁵ dlouhodobější zkušenost s drogou či nejčastěji těkavou látkou patří k běžné, snad i nutné výbavě a při běžné konverzaci se o tom mluví s neskrývaným nadhledem. Zkušenost s drogou není nic osudového, mnoho Romů si jí prošlo, ale po alespoň částečném zakotvení (nejčastěji založení rodiny) se jim údajně podařilo závislosti zbavit, i když někdy se zdravotními následky. „Tvrdé“ drogy jsou pak pro sociálně slabší jedince spíše nedostupné - několik zdrojů potvrdilo, že na heroinu je v současné době závislých pouze několik mladistvých.

Prostituce je výrazným problémem města a do velké míry se podílí na „vedlejších příjmech“ obyvatel krizových lokalit (ale nejen jich). Odhady příjmu z prostituce se značně liší podle jednotlivých informátorů - sociální pracovnice hovoří o 18-20 tisíc korun měsíčně na rodinu, jiní (výhradně neromští) informátoři odhadují okolo 30-40 tisících korun na rodinu měsíčně. Situace však není tak vypjatá, jak by mohla být, a to díky geografickému umístění města - leží mírně bokem od hlavní cesty mezi KL a okresním městem. Prostitutky jsou vyváženy na hlavní cestu (např. do Hamru údajně pravidelně zajíždějí taxíky, které ženy rozvázejí na jejich „místa“). Nejkřiklavější projevy prostituce tedy nejsou přímo na očích veřejnosti. Ve městě jsou však dobře známy excesy, spojené s prostitucí: traduje se příběh německého „sexuálního turisty“, který se nechal zlákat romskou prostitutkou do bytu, kde byl jejími společníky zmlácen a okraden, načež ho nahého a bez jakýchkoli prostředků zloději vysadili z auta ve středu města. Romové vlastní v kopci nad městem údajně také několik erotických klubů a hodinové hotely.

Romští informátoři z Hamru i sídliště 5 vesměs popírají, že by se na prostituci místní Romové podíleli. Obecně je rozšířena tendence k tvrzení, že to je záležitost Romů z P. Naopak zástupci institucí města (sociální odbor MÚ) vnímají prostituci jako velký problém. Město se s ním zatím nedokáže vypořádat, zejména proto, že potírání prostituce a především

¹⁵ Hamr a sídliště 5 = části města KA, které jsou obydleny téměř výhradně Romy, více viz kapitola 4.3.2.3. Bydlení

proces dokazování jednotlivých případů je složitý a neefektivní. Podle tvrzení některých informátorů není prostituce jen doménou žen, *jako prostitutí se žíví i někteří romští muži*. S těmito rodinami pak není možná prakticky žádná spolupráce ohledně sociální práce.

Úžernictví: přestože lichva je v romských komunitách obecně rozšířeným jevem, který do značné míry ovlivňuje jejich celkovou situaci a často je výrazným limitem integračních snah, její zjevné projevy ve městě ani v zatížené lokalitě pro neplatiče (Hamr) nebyly zjištěny. Na přímé i nepřímé dotazy několik informátorů z řad romské komunity reagovalo tak, že se tu úžera nevyskytuje, lidé si půjčují peníze, ale vracejí si je údajně bez úroků. Ani informátoři z řad majority nesdělili žádné informace, které by svědčily o tom, že v regionu KA někdo provozuje úžernictví „ve velkém“. Jedinou osobou, která nevyvrátila existenci lichvy ve městě, je ředitel městské policie. Nicméně i on tvrdí, že nejde o záležitost, která by ovlivňovala zásadním způsobem soužití místních Romů i Neromů. V této souvislosti jen jediná poznámka: důsledná analýza tohoto jevu, který bude jistě i ve zkoumané lokalitě přítomen, by vyžadovala delší a i z hlediska zadavatele více soustředěný pobyt v terénu.

Na deklarované absenci úžernictví v lokalitě Hamr se v omezené míře zřejmě podílí i instituce finančních bezúročných půjček, aktivita nadačního fondu Spasitel. Předsedkyně nadace formou osobní dohody domluví půjčky s některými podnikateli (v současné době okruh věřitelů zúžen na jediného podnikatele). Nejvyšší částkou, která byla takto vyplacena (celkem bylo realizována asi 15 půjček tohoto typu), byla částka 40.000,-, které dlužník splácel v měsíčních splátkách po 2.500,-. Částku si dlužník půjčil na splacení dluhu z nájemného v někdejšího městském bytě.

Za lichvu však mnozí často označují aktivity legálně fungující firmy Provident Financial, která se specializuje na úvěrové služby. Podle informátorů většina romských rodin (ale opět nejen jich) využila jednorázové bezzáručné půjčky ve výši 5.000 nebo 10.000 korun. Splácení probíhá podle splátkového kalendáře, ovšem s 46% úrokem. Ve městě působí několik pracovníků této firmy, kteří půjčky nabízejí. Ti při kontaktu se zájemci o půjčku nezřídka vybírají osoby, kterým nabízejí spolupráci (další nabízení půjček). Většina Romů půjčky využila, ovšem často mají problémy se splácením. Metody vymáhání půjček nelze zdokumentovat, protože většina Romů dluh nakonec splatila, většinou po pohrůžkou zabavení majetku či soudního řízení. Splacení pak často proběhne pouze pod podmínkou dalšího zadlužení, protože si na něj rodina prostě musí půjčit jinde. Pracovnice nadačního fondu nevidí problém v principu půjčky (sama tento způsob půjček pro Hamr dojednala), ale v tom, že dlužníci často půjčky nevyužijí ke splacení alespoň části dluhu na nájemném, ale peníze obvykle ihned utratí na jiné účely (nákup mobilů a další elektroniky). Nicméně - peníze utratí a zadluží se tak i tak.

Další trestná činnost Romů se podle městské policie a MÚ zaměřuje na **krádeže** - vykrádání sklepů, krádeže kovů ve skladech místních podniků za účelem prodeje do sběrů (hlavně měď), krádeže aut. Poměrně rozšířené je odbrždování vagonů ČD a jejich devastace. **Závažná trestná činnost včetně vražd** a násilných trestných činů je podle informátorů charakteristická pouze pro některé rodiny a „fajty“. Jedna z těchto „velkorodin“ je pověstná - a to i v rámci majority - svou nebezpečností pro okolí. Takřka všichni mužští členové fajty byli za podobné činy v minulosti trestáni nebo jsou v současné době ve výkonu trestu (jeden z nich na doživotí za vraždu). Faktem je, že i v době výzkumu došlo k násilnému napadení - pobodání taxikáře - členem této rodiny. Zpráva o tom se bleskově rozšířila po celém městě - někteří romští informátoři hned druhý den znali příčinu napadení: taxikář údajně odmítl odvézt Roma do Hamru.

Shrnutí: Tato dvě města se neliší počtem obyvatel (cca 16-17 tisíc), přibližně shodný je počet Romů (kolem 2000) i nezaměstnanost Romů (něco mezi polovinou a třetinou z nich, přesnější údaje nejsou známy, jde o kvalifikované odhady). Města se odlišují formou osídlení - v KA je tendence ke kumulaci Romů do segregovaných společných sídel Romů a neplatičů. V KL žijí Romové většinou společně s ostatními obyvateli. Svoji roli patrně hraje i etnický původ velitele Městské policie v KL. Zajímavé je, že ve více kriminalitou postiženém městě KA údajně nejsou problémy v soužití etnické minority s majoritou, na rozdíl od KL, kde zjišťujeme tradiční stížnosti na Romy: dělají hluk a nepořádek kolem svého bydliště (nutno uvést, že se jedná o byty pro neplatiče, kterými jsou však převážně Romové).

Města R a V

Město R:

Kriminalita ve městě R se dá rozdělit do několika kategorií:

První kategorií představuje **pouliční kriminalita**, tj. rozbíjení výloh, vykrádání obchodů a restaurací, bytů, chalup, krádeží a vykrádání aut. V lokalitách, kde byl instalován kamerový systém, počet těchto kriminálních deliktů poklesl. Ač je zde díky tomuto preventivnímu opatření kriminalita nižší, celkově se snižuje jen pomalu. Pachatelé jsou podle preventivní MP tzv. známé firmy. Někteří z nich jsou Romové. Kriminalita romské minority je vzhledem k jejich nízkému zastoupení ve městě poměrně výrazná. Jde hlavně o krádeže a vykrádání aut, občas krádež kola.

Jinou kapitolu představují různé **přestupky, výtržnictví**, rušení veřejného pořádku. Policie se v tomto smyslu potýká se skupinkami romské mládeže. Preventivní MP uvedl, že „dříve bylo náměstí plné podivných hloučků dětí a mládeže, kteří tam vesměs fetovali a dělali nekalou činnost“. Od doby, co funguje Charita se podařilo tuto problematiku mládež stáhnout do budovy organizace, kde jsou pod kontrolou. Stává se ale, že děti pozdě odpoledne odcházejí z charity a jdou dělat po městě nepořádek, výtržnosti. Děje se tak i přes to, že je pracovníci různými způsoby upozorňují, že cestou odtamtud nemají nic takového dělat. Názory obyvatel města na celkový vliv Charity na mládež se právě kvůli podobným záležitostem zhoršují. Najdou se i tací, kteří se domnívají, že slušné dítě se zde seznámí s kriminálníky a grázly, naučí se od nich krást a čichat toluen. Dále pak, že je to ideální prostředí pro setkávání mladých delikventů a pro plánování kriminálních činů.

Co se týče **dětské kriminality**, dochází u dětí zhruba od páté třídy ke krádežím, děti jsou si dobře vědomé své nepostihnutelnosti. Eviduje se také několik případů typu vykrádání aut, je ovšem sporné, jestli je neposlali rodiče. Charita se snaží starat i o tyto lidi, řešit s nimi jejich problémy.

Dříve docházelo k specifickým kriminálním činům romských dětí a mladistvých: k žebrání, někdy spojeném s krádeží či vydíráním německých turistů. Například jim bylo vyhrožováno, že pokud jim nedají patřičný obnos, objedou jim auto korunou, rozbijí jim okno u automobilu a podobně. Šlo převážně o Romy z okolí města R, kteří sem za tímto výdělkem dojížděli, místní obyvatelé však odmítali rozlišovat, že se jedná o nějakou jinou skupinu. Zhoršovalo to tedy nejen pověst města v očích turistů, ale navíc to podněcovalo rasovou nesnášenlivost. Poté, co policisté zavedli kamerový systém, k těmto činům již vůbec nedochází.

Jeden z velkých sociálních problémů, se kterým se město potýká, je vysoký počet uživatelů **drog**. Vzhledem k vzrůstajícímu počtu uživatelů drog a drogově závislých bylo ve městě zřízeno Kontaktní a poradenské centrum pro drogově závislé, K-Centrum. Centrum pro drogově závislé mělo ke konci prvního pololetí roku 2001 67 evidovaných klientů, z toho za poslední půlrok zaznamenali 100% nárůst, o 33 klientů. Ke 100% nárůstu došlo také u

výměny injekčních stříkaček. Nejčastější drogou ve městě je podle evidence K-Centra pervitin (68,6% případů) a marihuana (22,4%). Například heroin se ve městě dle všeho zatím vůbec nevyskytuje. Z celkového počtu drogově závislých klientů je 10 Romů, vesměs užívají pervitin nebo toluen. Speciálně u romských dětí a mládeže je nejčastější drogou toluen.

O počtu osob inhalujících toluen nemá nikdo přehled. Jedná se jak o experimentátory, kteří se s toluenem schovávají, tak i o osoby s již prokazatelnou závislostí, kteří jej inhalují veřejně. Jde prý především o děti ze sociálně slabých rodin, výjimkou ale nejsou ani děti materiálně zajištěné. Policie registruje četné výtržnosti hloučků čičačů ve věku od 12 do 15 let. Tyto hloučky obecně značně pohoršují okolí, někdy i (hlavně slovně) obtěžují. Majorita také s nelibostí přihlíží tomu, že romské děti často již v 8 nebo 10 letech kouří. Trestná činnost ve spojení s jinými drogami není ve městě zaznamenána. Policisté se zde nesetkali ani s dealerem ani s výrobcem drog (např. s vařičem pervitinu a podobně).

Prostituce se v R. téměř nevyskytuje, třeba dodat, že na rozdíl od sousedních měst, především města V. Městská policie eviduje jednu (neromskou) prostitutku, která občas stojí u výjezdu z města. Sociální kurátorky okresu vědí o 3 prostitutkách, vedoucí K-Centra rovněž pouze o jedné. K pouliční prostituci tedy téměř nedochází, ve městě je ale pár nočních podniků (jeden z nich je vlastněn Romy), kde zřejmě k prostituci dochází, ale dle všeho nejsou s těmito zařízeními žádné problémy. Dá se předpokládat, že některé místní Romky odjíždějí za touto profesí do atraktivnějších lokalit, nikdo z oficiálních míst o tom však nic konkrétního neví.

Problémem je skrytá prostituce, která je ovšem velice těžce zjištělná a dokazatelná. Někteří lidé na ni upozorňují v souvislosti se stojícími německými auty u romských domů. Tento jev se v celé lokalitě podařilo dokázat jen třikrát. Šlo o případy chlapecké prostituce v R., u děvčat nebyla neprokázána.

Město V:

V souvislosti s Romy nejčastěji policisté hovoří o drobných krádežích a tzv. pouliční kriminalitě, tedy vykrádání aut, benzínu, ničení majetku, o vandalismu. Za „romskou specialitu“ označují policisté krádeže materiálu, zejména mědi (objekty škol, úřadů, ploty, branky, pomníky), střešních krytin nebo okapů. Situaci pomáhá řešit kamerový systém.

V této oblasti dominují skupinky *mládeže mezi 13 a 17 lety*. Státní policie se snaží na mládež preventivně působit. Pořádá besedy na školách a na učilištích (týkají se jak prevence kriminality, tak drog). Na další preventivní aktivity chybějí peníze (je navrhována medializace, letáky, samolepky apod.).

V souvislosti s Romy se také hovoří o *výtržnictví a rušení veřejného pořádku*.

Velkým problémem je ve V. *prostituce a kuplířství*. Prostituci se snaží mít policie pod kontrolou. Na základě vyhlášky města je prostituce povolena jen v jedné ulici a v určitý čas (18-03). Faktem je, že prostitutky působí i jinde, používají mobilní telefony a rychle se přemísťují. Policisté mohou udělat kontrolu dokladů a vykázat je z místa. Prostitutky u sebe většinou nemají peníze, takže pokuty nic neřeší. Mohou svou přítomností práci prostitutkám znepríjemňovat. S prostitucí mladistvých se ve městě V. nesetkávají. Za poslední rok však prostituce prokazatelně poklesla, možná i vlivem snížené poptávky.

Shrnutí:

V obou městech je kolem 15 tisíc obyvatel, procentuálně totožný počet Romů. Ve městě R. jsou problémy s kriminalitou Romů, zejména majetkového rázu. Ve městě V. se jedná zejména o prostituci a kuplířství, policie se ovšem snaží zčásti úspěšně mít ji pod

kontrolou. Lepší situace ve městě R. i v oblasti integrace je ovlivněna pravděpodobně zejména vhodnějším přístupem městského zastupitelstva, ale i majoritních spoluobčanů. Problémy jsou v obou městech velmi podobné, ve městě R. se řeší kvalifikovaněji.

4.3.2. Faktory limitující integraci Romů

Dle informací vyplývajících z ankety romských poradců (viz kapitola 3.) jsou v celostátním měřítku nejzávažnějšími problémy vztahy mezi Romy a majoritou (vzájemné předsudky a rasismus), bytová situace Romů, nezaměstnanost mezi Romy a samozřejmě kriminalita a další negativní jevy (viz kapitola 4.3.1.). V dalším textu proto budou prozkoumány uvedené faktory do hloubky, tak, jak je vnímali výzkumníci (studenti romistiky) v terénu v šesti vybraných městech.

4.3.2.1. Charakteristika romské menšiny ve zkoumaných městech

CT

Romskou populaci města CT tvoří Romové, kteří přišli ze slovenských oblastí bývalého Československa. Romové do CT nepřicházeli pouze „za prací“, ale také „s prací“ - jako zaměstnanci ČSD. Fakt, že město je důležitým dopravním uzlem způsobil, že příchozí Romové nepocházeli z jedné konkrétní lokality, jak tomu často bylo v jiných českých městech, ale z mnoha různých míst celého Slovenska a do CT je často zanesla pouhá shoda okolností.

Podle údajů okresní romské poradkyně tvoří romské obyvatelstvo města asi 3,5% obyvatel, celkový počet Romů ve městě je asi 600 lidí. Romové v CT tak představují více než čtvrtinu romské populace v okrese (odhadem celkem 2350 osob)¹⁶. Představitelé městských institucí i sociální pracovníci se v podstatě na tomto čísle shodují. V CT se při posledním sčítání lidu přihlásilo k romské národnosti asi 40 osob¹⁷.

Soužití romské a většinové komunity je v podstatě bezkonfliktní, tedy alespoň v tom smyslu, že se zde nevyskytují žádné otevřené projevy násilí. Problémy však existují pod povrchem a jsou spojeny především s nezaměstnaností a bytovou politikou města.

VM

V současné době není znám přesný počet Romů obývajících město, neboť při sčítání lidí se k romské národnosti přihlásila jen malá část. Odhady z různých zdrojů se shodují na počtu 350-400 Romů.¹⁸ Největší počet romských obyvatel města (cca 250) je soustředěn na tzv. *farmě*. Zde stojí objekty staré a nové bytovky. Do staré bytovky se Romové stěhovali během posledních 25 let. V současné době převládá trend stěhování Romů na toto místo, čímž dochází k nežádoucí koncentraci spojené s *efektem ghettizace*. Významnou skupinu tvoří Romové ve zchátralém objektu bývalé cihelny, který patří soukromému majiteli. Tato skupina žije ve velmi krizových podmínkách na nejnižší sociální úrovni. Několik dalších romských rodin žije rozptýleně mezi majoritním obyvatelstvem.

KA

¹⁶ Dotazník pro romské poradce

¹⁷ Osobní rozhovor s okresní romskou poradkyní.

¹⁸ V neoficiálních seznamech z nejménovaného zdroje je uváděno množství 384 Romů.

Početní zastoupení romské komunity se podle romského poradce při okresním úřadě i odhadů městského úřadu v KA pohybuje mezi 2000-3000 osob. S tímto počtem kontrastuje počet obyvatel, kteří se při sčítání lidu v roce 2001 v KA přihlásili k romské národnosti (22 Romů).

V období před zlomovým rokem 1989 byli Romové rozptýleni po celém městě a to včetně historického centra (starousedlíci, kteří přišli do KA v první migrační vlně hned po válce, v letech 1946-9 ze Slovenska, ve velké části z osad v okolí Michalovců), později byla romská komunita „rozptylována“ do novostaveb na sídlištích. Přitom z referencí informátorů z řad majority vyplynulo, že jako problematické se jeví soužití mezi Romy a Neromy už v tomto období (některé lokality byly prý doslova „neprůchodné“ pro Neroma). Domy v centru po roce 1989 odkoupili soukromníci i s romskými nájemníky, které posléze vystěhovali. Po roce 1989 dochází k částečné kumulaci rodin z místní romské komunity v některých lokalitách v KA, zejména v části sídliště 5 a od roku 1993 sídliště pro nepřizpůsobivé a neplatiče v periferní městské části Hamr. Je faktem, že ani v jedné z těchto dvou lokalit dnes nežijí pouze Romové, kritériem pro udělování bytů v těchto lokalitách je podle vedení města přizpůsobivost či nepřizpůsobivost občanů. Na sídlišti 5 ale zjevně dochází ke kumulaci Romů v jednotlivých obytných domech, tento trend v souvislosti s bytovou politikou města nabírá na intenzitě. Jistá část romské komunity zůstává rozptýlena po městě, a to ve formě jednotlivých, vesměs plně asimilovaných rodin. Jde převážně o rodiny „starousedlých“ Romů, kteří do KA přišli v první migrační poválečné vlně. Ve městě žije a působí několik romských podnikatelů, některým z nich ekonomická situace dovoluje obývat domy ve vilové čtvrti nad nemocnicí.

KL

Ve městě žije přibližně 1600 - 2000 Romů. Ve městě neexistuje nějaké ghetto, které by romská menšina musela nuceně obývat. Romové zde žijí rozptýleni po celém městě. Ovšem existuje tu několik lokalit, které obývají skoro výhradně jen oni.

Nedá se tu mluvit o nějaké specificky romské kultuře, spíše než o integraci bychom tu vzhledem k Romům mohli mluvit o asimilaci, o přizpůsobivosti nebo nepřizpůsobivosti vzhledem k majoritní společnosti. Co je tu pro celou populaci velice charakteristické, jsou interetnické sňatky mezi Romy a Neromy.

R

Počet Romů ve městě je předmětem dohadů. Romský poradce uvedl číslo 360. Úředníci různých odborů městského úřadu shodně potvrdili, že se příslušnost k romskému etniku nijak neeviduje, počet Romů nedokázali přesně určit. Tento odhad se pohyboval od 200 do 450 osob, přičemž většina pracovníků MÚ dokázala z paměti spočítat problematické rodiny, se kterými se úřad dostane nejčastěji do styku, zbytek Romů pak mohli jen odhadnout.

Romové přišli do R ze Slovenska nedlouho po druhé světové válce, místní pamětníci uvádějí, že se jednalo o 3-4 rodiny. Tyto rodiny dnes žijí ve městě již po třetí generaci. Zbylé rodiny sem přicházely za prací do velkých podniků v průběhu 70. a 80.let 20.století. Příliv Romů ze Slovenska ustal v první polovině 90.let, v době rozdělení Československa. Nebyla ale zaznamenána žádná výrazná přílivová vlna související s touto událostí.

Romové obývají více než desítku domů, ať již rodinných nebo činžovních, rozptýlených po celém městě. Další část Romů pak bydlí smíšeně s majoritou.

V.

Už při zjišťování počtu Romů ve V. nastaly komplikace. Údaj zasláný od romského poradce, tj. 300 Romů, považovali všichni z dotázaných za nesprávný a nízký. Potud shoda. Údaje o skutečném počtu Romů od různých osob a institucí se však velmi lišily. Všichni shodně udávají, že nemají možnost zjistit jejich skutečný počet, někdo poukazyval na nezákonnost tohoto postupu. Např. starostův odhad - 2000, sociální odbor - 1000 Romů, Charita - 3000 Romů, bytový odbor - okolo 1200 Romů. Odhad okolo 1000 - 1500 bude nejbližší pravdě.

Po roce 1989 nastal velký příliv romského obyvatelstva ze Slovenska za příbuznými do V. Nyní je už stav klidnější, počet Romů však stále roste, což je však z velké části způsobeno jejich zvýšenou porodností.

Poukazuje se i na stahování Romů do V. Díky blízkému hraničnímu přechodu je v oblasti velká možnost vydělat peníze (pašování, prostituce, přivážení starých věcí z Německa - nábytek, ledničky, jsou známy případy v-ských Romů, kteří jezdili žebrot do Německa). Neustálý pohyb obyvatel nejenže ztěžuje jejich evidenci, ale zároveň brání úspěšné integraci romské populace.

Tyto všechny okolnosti způsobují, že ve V. zůstávají a přicházejí sem rodiny spíše sociálně slabé, živící se mnohdy na hranici zákona, nebo zákon překračující. Kumulace takovýchto osob nejenže brzdí jakoukoli spolupráci s romskou populací, ale vrhá na všechny Romy špatné světlo. Nutno však dodat, že výše nastíněné negativní jevy nejsou v této lokalitě výsadou pouze romské populace.

Ve V. je mnoho domů obývaných pouze Romy. Je zde mnoho domů Romy vybydlených, dnes již v neobyvatelném stavu. Nacházejí se zde však také domy ve slušném stavu, které jsou rovněž obývané pouze Romy. Část romské populace žije rozptýleně v sídlištních bytech.

Ve městě působí vrstva bohatých Romů, vlastníci hotelů, herny, diskotéky apod., jedná se převážně o jednu rodinu, obyvatelé města je označují za „cikánskou mafii“, do většiny těchto podniků nechodí Neromové. Pravdou je, že u této rodiny nacházejí Romové pracovní uplatnění.

Shrnutí: Technickým - a často kritizovaným - problémem ve městech je zjištění počtu Romů. Na základě zákonných opatření není možno provádět evidenci obyvatel podle etnické příslušnosti. Romové se ke své etnicitě nehlásí z mnoha důvodů. Mezi Romy je nejčastěji uváděn názor, že z hlediska majoritní společnosti je každý Rom pojímán jako člověk, který krade, žije ze sociálních dávek a i jinak je pro společnost zátěží. Dalším důvodem jsou obavy před možnou perzekucí ze strany majority. Z tohoto důvodu jsou údaje o počtu Romů ve zkoumaných městech pouze kvalifikovanými odhady.

Ve všech zkoumaných městech jsou s Romy větší nebo menší problémy související s jejich odlišnou mentalitou, ale i s předsudky a stereotypy vnímání většinovou společností.

Závažným problémem je tendence k vytváření lokalit obývaných výhradně sociálně slabými vrstvami, neboť ve skutečnosti se na těchto místech tvoří romská ghetta.

4.3.2.2. Další minority ve zkoumaných městech

CT

Nejvýznamnější neromskou skupinu ve městě představují **Vietnamci**. Jejich počet ale není nijak velký, jedná se spíše o několik málo rodin. V sociální struktuře společnosti patří mezi střední vrstvy. Živí se především jako soukromí podnikatelé, zejména v obchodě s textilem. Nejedná se ale o stánkový prodej, mají kamenné obchody, buďto pronajaté nebo i ve vlastních domech. V rámci města nevystupují nijak organizovaně, lze říci, že se postupem času dobře integrovali do městské společnosti a do jisté míry převzali určitý segment na lokálním trhu.

Další národnostní skupinou obvyklou v České republice jsou **Ukrajinci**. Jejich přítomnost v CT není nijak stálá ani velká. Jedná se spíše o dočasné pobyty skupin stavebních dělníků.

Romové ve městě vnímají pouze přítomnost Vietnamců. Ze zmínek o nich lze vypožorovat, že jsou částečně považováni za jakousi konkurenční skupinu, která si svým aktivním přístupem dokázala za krátkou dobu vybudovat lepší postavení než oni. Neznamená to ale, že by nějak aspirovali na vytlačení Vietnamců z jejich pozic ve společnosti. Ambice otevřít si nějaký obchod nebo podnikat podobným způsobem jako oni nebyly mezi Romy vůbec zaznamenány.

VM

Významnou národnostní skupinou jsou **Vietnamci**. Zatímco část romské menšiny je přesouvána směrem na periferii města (farma), vietnamská menšina vlastní pět domů v blízkosti hlavního náměstí s velkým množstvím bytů, jejichž vlastníci některé pronajímají i Čechům. Byly zaznamenány určité protesty majoritní společnosti proti osídlování centra Vietnamci, ale prodej závisel vždy pouze na majitelích realit. Domy byly odprodány soukromými majiteli, kterým údajně vietnamští obchodníci nabídli největší finanční obnos. Ekonomický motiv takového jednání je pro všechny strany argumentem, proti němuž nemůže být námitek. Vietnamci mají v pronájmu nebo vlastní také několik „kamenných“ obchodů, v nichž prodávají obuv, textil a spotřební elektroniku. V těchto obchodech poskytují relativně dobře placená zaměstnání i pro členy majoritní společnosti. Patří tedy spíše ke střední vrstvě. V jejich případě lze mluvit o určité integraci. Kromě těchto aktivit se nijak veřejně neprojevují, drží se spíše ve svém soukromí.

Ve městě je také blíže nezjištěný počet **Ukrajinců**, kteří zde legálně nebo načerno pracují jako stavební dělníci. Podnik X. zaměstnává určité množství pracovníků slovenské a polské národnosti, kteří jsou ubytováni v její ubytovně. Před rokem 1989 zde pracovalo také několik **Kubánců**. Dva z nich se v tomto městě usadili na trvalo.

KA

Ve městě žije menší množství příslušníků dalších minorit. Podle posledního sčítání lidu jsou nejpočetněji zastoupeni **Vietnamci** a **Ukrajinci**. Podle vyjádření města se „výraznější vliv menšin ve městě vůbec neprojevuje, jejich aktivity jsou omezené a vůbec se neprojevuje jejich účast na aktivitách města.“ Starosta lapidárně svůj postoj shrnul do konstatování „víme, že tu jsou.“ Obecně lze říci, že vietnamská komunita se živí podobným způsobem jako

v jiných lokalitách ČR - především stánkovým prodejem. Vlastní tu ale také klasické kamenné obchody. Obchodování je pro většinu obyvatel města - z rozhovorů s lidmi - jediným vnějším projevem jejich kultury. Vietnamci jsou Romům ohledně rychlosti a bezkonfliktnosti integrace dávání za příklad. „To, že ale okrádají stát ve velkém na daních, nikomu nevádí...“ konstatoval jeden z majoritních informátorů.

Některé náznaky však hovoří o tom, že by se část vietnamské komunity mohla podílet na obchodu s tvrdými drogami, zejména s heroinem. Jde však pouze o nepodložená tvrzení občanů. Nikdo ze státních úředníků tuto informaci nepotvrdil.

Další menšiny nejsou ve městě nějak výrazně aktivní. **Německá** komunita je údajně plně integrovaná do života města, podobně jako **ukrajinská a ruská**. V městě na ubytovnách žije početná komunita ukrajinských dělníků, kteří do města dojíždějí za sezónním zaměstnáním.

KL

Druhou nejpočetnější minoritou v KL jsou **Vietnamci**. Část jich tu žije již mnoho let, zůstala tu ještě z období komunismu. Další přišli až v poslední době. Všeobecně nesměřují na adresu této minority ze strany majoritní společnosti žádné výtky. Mluví se o tom, že Vietnamci jsou velmi pracovití a spořádaní. Nejsou s nimi žádné problémy ohledně kriminality. Všechny vietnamské děti chodí do školy, přičemž žádné není na zvláštní škole. O těchto dětech mluví učitelé jako o úžasně cílevědomých. Mají mnoho vedlejších aktivit, chodí do různých kroužků, do hudební školy, zúčastňují se různých soutěží. Jedna holčička je například mažoretkou. Mnoho lidí upozorňuje také na vietnamského chlapce, který je v místním hokejovém oddíle, což se lidem jeví jako poněkud neobvyklé, ale zároveň jsou na to jakoby pyšní.

Mezi Romy a Vietnamci jsou vzájemné kontakty. Především se to týká toho, že Romové u vietnamských obchodníků nakupují, protože mají levné zboží. Nejsou tu ale známy žádné vzájemné sňatky mezi těmito dvěma skupinami. Dá se tu v podstatě mluvit o určité integraci vietnamských obyvatel do majoritní společnosti. Dospělí sice často mluví ještě špatně českým jazykem, ale vietnamské děti již mluví česky naprosto plynule. S rodiči a často mezi sebou ale mluví vietnamsky. Zároveň si kromě svých zvyků osvojují mnoho zvyků z majoritní společnosti, především díky školní docházce.

Jiné minority zde v podstatě nejsou. Ukrajínští dělníci jsou zde jen dočasně, proto o nich nikdo neuvažuje jako o minoritě. Lidé, kteří se při posledním sčítání lidu přihlásili k německé národnosti, žijí celý život v Čechách. Rovněž je nikdo za minoritu nepovažuje. Romové se tu často přihlašují vedle české ke slovenské národnosti.

R

Vzhledem k historii města je nejvýznamnější menšinou původní **německé** obyvatelstvo. Specifika této menšiny leží především v oblasti kulturní. Německá minorita má svůj sudetoněmecký spolek, mají i své noviny, Zeitung – je to obdoba česky psaných místních novin. Vždy se tu uváděla **polská** národnostní menšina. (Za doby komunismu sem přicházely polské dělnice.)

Mimo tyto minority zde nalezneme výraznou menšinu **vietnamskou**. Ve městě dnes žije kolem stovky Vietnamců, už je zde i generace školou povinných dětí. Vietnamci začali přicházet do R. v první polovině 80.let, po roce 1990 došlo k nárůstu počtu, zřejmě díky ztraktivnosti lokality vzhledem k blízkosti od státní hranice a také s jejich přechodem na podnikatelskou činnost. Vietnamci zde provádějí klasickou obchodní činnost, podnikají. Mají

ve městě trvalé bydliště a české státní občanství. Většina z nich dnes hovoří velice dobře česky. Tato komunita se dá charakterizovat jako bezproblémová. Nikdo z nich nepobírá sociální dávky, děti chodí do mateřských školek, základních škol, dále pak na střední i vysoké školy, není u nich problém se záškoláctvím. Rovněž se snaží navštěvovat různé kroužky, tedy integrovat se mezi majoritu. Péče o dítě, rodinné zázemí a s tím spojené oblasti jsou označovány příslušnými úřady jako fungující, bezproblémové. Městská policie s Vietnamci přijde do styku pouze při řešení dopravních přestupků. Některým lidem vadí, že postupně zabírají obchody ve městě, že se postupně dostávají do centra R. Jinak si jich ale majorita nijak zvlášť nevšímá, přestože jsou nápadně fyzicky odlišní.

Další výraznou novodobou menšinou jsou **Ukrajinci**. Přišli vesměs za prací v průběhu 90.let, žijí zde většinou první generaci. Ukrajinci se specializují na výkopové a stavební práce, ženy na pomocné práce (například úklidové). I zde platí v podstatě totéž, co u Vietnamců: zatím není registrován žádný adresát sociálních dávek, matky se snaží dávat své děti do školek, škol a kroužků, aby zvládly češtinu, zapojily se mezi vrstevníky. Policie neregistruje žádné trestné činy Ukrajinců.

V poslední době sem začaly jezdit i pomocné pracovní síly ze Slovenska, žije zde určitý počet Slováků z dob společného státu.

Vzhledem k blízkosti hranic tudy proudí velké množství **utečenců**. Město s nimi prý problémy nemá, protože jdou vesměs rovnou do Německa. Problémy jsou s opakovanými výtržnostmi albánských nebo srbských klanů, které žijí ve V. a do R. jezdí navštěvovat bary a herny. Žádné nelegální pobyty cizinců nejsou registrovány.

V

Ve V. je výrazná menšina **vietnamská**. Žijí integrovaně, podnikají. Všichni mají trvalé bydliště ve městě a české státní občanství. Pracují většinou na živnostenský list a řádně platí daně. Bylo zaznamenáno velké procento česko-vietnamských manželství. Pracovníci úřadů s nimi přijdou málokdy do styku (pro sociální dávky si nechodí). Nebyla zaznamenána nějaká jejich kulturní či jiná aktivita, která by ovlivňovala chod města. Jejich komunita je velmi uzavřená.

Německá menšina není ve V. příliš výrazná. Jedná se především o důchodce.

Ve městě žijí také **Mongolové**. Jezdí sem již delší dobu za prací. Přetrvává to ještě z dob komunismu (jezdili sem do textilky na zaučení). Nyní pracují v jedné malé textilní továrničce. Nepracuje tam žádný Čech, jen oni. Je nařízení, že kdokoliv by měl zájem tam pracovat, tak má přednost před nimi (aby se předešlo stížnostem lidí, že jim berou práci). Podle slov pracovníka ÚP však v tomto prostředí Čech nevydrží (náročná a únavná práce). Jsou zruční, velmi pracovití a skromní. Nemají v úmyslu zde trvale zůstat, vydělané peníze ihned mění za dolary a posílají domů. I přesto jsou však schopni se během 3 měsíců domluvit česky. Jejich pracovní poměr zde je zlegalizován, pracují na pracovní povolení, platí daně a pojištění.

Za prací do V. jezdí také **Ukrajinci** a v poslední době i **Slováci**. Ve V. žije také mnoho **Srbů** a **Albánců** (komunita je obyvateli nazývána „jugoslávská mafie“). Vlastní restaurace a živí se obchodem, pravděpodobně nelegálním. V souvislosti s neshodami mezi komunitou romských podnikatelů a jimi byly jejich rozepře označovány za „válku gangů“. Před dvěma roky došlo dokonce při přestřelce k úmrtí jednoho Roma. Nyní je situace klidná. Jejich restaurace Priština je asi 50m od hotelu romského majitele.

Shrnutí:

Vedle Romů jsou nejčastější etnickou menšinou ve sledovaných městech Vietnamci. Od Romů se odlišují v sociální oblasti svojí většinou bezproblémovou integrací do společnosti. Vietnamci nedělají problémy, kterých by si lidé všímali, pracují, jejich děti chodí do školy. V některých případech pocítují Romové vůči Vietnamcům určitou řevnivost: přišli později a jsou ve společnosti úspěšnější, bezproblémoví, majorita je víceméně akceptuje. Romové (ale ani majorita) většinou nemají jejich ctižádostivost, houževnatost a cílevědomost, aby dosáhli v majoritním prostředí takových výsledků v celkové integraci.

4.3.2.3. Bydlení

CT

V CT existují tři hlavní lokality s koncentrovaným romským osídlením. Zmíníme na tomto místě jednu, která je přímo modelovým příkladem postupného vzniku ghetta: největší koncentrace Romů ve městě je na sídlišti Lesík. Žije zde asi polovina všech Romů z CT a sídliště se pomalu stává ve městě synonymem pro romské sídliště. Byty byly vybudovány v objektu dřívějších armádních bytů sovětské armády a zprovozněny v roce 1997. Jejich majitelem je město. Do těchto bytů se pak nastěhovali sociálně slabší občané města. Byty byly přidělovány na základě žádostí těm občanům, kteří splňovali předem vytyčená kritéria sociální potřeby.

Brzy po rekonstrukci sociálních bytů tvořili Romové asi 60% jejich obyvatel. Vzhledem k vysokému procentu nezaměstnanosti v romské komunitě toto číslo postupem času narůstalo.

Zvýšená koncentrace Romů na sídlišti vedla k tomu že se obyvatelé z řad majority odtamtud snažili odstěhovat, byty byly nabízeny za velmi nízké ceny, což zpětně vedlo k tomu, že v podstatě všichni nově příchozí obyvatelé sídliště náleželi mezi sociálně slabé skupiny obyvatelstva. Nelze tedy prozatím říci, že by na sídlišti Lesík vznikalo nějaké „čisté romské“ ghetto, *celkovým trendem je však vznik jakéhosi ghetta sociálního.*

Romové, kteří dnes žijí v jiných lokalitách se vesměs shodují na tom, že by se *do sociálních bytů nebo na sídliště Lesík přestěhovat nechtěli.* Raději oželi komfort představovaný centrálním vytápěním před tím, že by byli vystaveni životu v tak velké komunitě, která často řeší vzájemné spory. Dalším důvodem jsou malé metráže sociálních bytů, izolovanost od dění ve městě, pocit vyloučení z městské komunity a nízká prestiž této adresy ve městě.

VM

Nejpočetnější skupina Romů bydlí v objektech tzv. staré a nové bytovky. Stará dvoupatrová bytovka postavená ve tvaru „L“, byla původně vojenským objektem a je nazývána většinou obyvatel města *farma*. V jedné nové bytovce byli zpočátku přiděleny tři byty neromským rodinám, ale ty se při nejbližší příležitosti odstěhovali jinam.

Etnicky homogenní a prostorově uzavřený sídelní celek tak *splňuje všechny hlavní znaky ghetta.* Tak to také pocítují mnozí obyvatelé. Je-li za těchto podmínek do tohoto prostoru dosazen vedením města správce objektu, jímž je o.s. Naděje, není divu, že je vnímán

jako dozorce. „Když mi někdo říká, že mám jít spát v deset hodin, tak je to jak ve vězení. To už to rovnou můžou obehnat ostnatým drátem“, říká jeden z obyvatel.

Relativně nejlépe, což se týká i bydlení, jsou na tom Romové, kteří zde žijí již několik generací. Např. pan G.: jeho otec přišel podle jeho slov do tohoto města jako první Rom ze Slovenska. Někdy v 60. letech zde zakoupil dům. Poté, co bylo jisté, že se zde dobře uchytil, za ním přišla žena s dětmi a jeho přátelé s rodinami. Tyto rodiny přišly vesměs z romské osady v Uzovských Peřanech. On sám se narodil již zde. Bydlet v tomto domě sebou nese z pohledu ostatních Romů velkou prestiž, stejně jako jeho podnikání. Je také spoluzakladatelem romského sdružení Daniel, které mělo největší aspirace stát se zástupcem místních Romů. Pan G. však dává přednost svému podnikání a údajně na organizaci sdružení nemá čas. Řada jeho příbuzných bydlí na *farmě*. Udržuje s nimi četné kontakty, navštěvuje oslavy narozenin a jiná setkání, na kterých se chová přátelsky, ale odchází domů dříve kvůli povinnosti vstávat a pracovat, čímž vyjadřuje svůj aktivní přístup k životu, který je *pilířem jeho prestiže*.

Ve městě žijí i další vcelku integrovaní Romové, kteří bydlí ve vlastních domech, usilují o zaměstnání a legální výdělek. Jejich děti navštěvují normální základní školy a zvládají dobře češtinu. Tito Romové se cítí být zahanbeni, když jsou bráni jako ti, jimž je třeba pomáhat: „Úřady vytáhnou pár Romů, co jsou na tom nejhůř, ale nikdo neví, že jsou taky takoví, kteří to nepotřebují“.

Opačný pól představuje skupina Romů obývajících budovu staré cihelny, která je skupinou s nejnižším sociálním statutem v rámci celé romské komunity ve městě. Ostatními Romy je o nich referováno jako o nejhorších. Typická je pro ně hmotná bída. Hroutící se dům, který obývají, není ani obecním majetkem, ani majetkem jeho obyvatel, ale majetkem soukromým. Současný majitel nechává dům rozpadat. Lidé bydlící v tomto domě by v žádném případě nechtěli jít bydlet na farmu: jsou sice silnými rody na farmě akceptováni, nikoli však integrováni. Na tomto příkladu je patrné, že je třeba dbát na sociální relace i při přidělování bytů sociálně potřebným. *I když by přidělení bytu na farmě mohlo mnohonásobně zlepšit materiální situaci těchto Romů, sociálně by to znamenalo katastrofu*. Problémy tohoto druhu mohou být úřadům nepochopitelné a mohou být přičítány jakési enigmatické a zvrhlé mentalitě Romů.

Obyvatelům domu je přičítána jeho destrukce, což není zcela jejich vina. Ze zkušenosti z jiného výzkumu v ČR je možno říci, že *skupiny Romů obývající soukromé objekty žijí v nejhorších podmínkách a jsou vystaveni sociální deprivaci a absolutní chudobě*.¹⁹ Tyto skupiny mohou zřídka svou situaci svým vlastní úsilím změnit. Tento typ problému lze patrně řešit pouze legislativně. K tomu je nutná přímá intervence státu. Jakékoli jiné aktivity mohou být jen ztěžší účinné.

Posledním místem, o kterém je nutné se zmínit, jsou Romové žijící v domě se sociálními službami. Tento dům byl zrekonstruován městem v roce 1997. Je v něm pět bytů 2+1 a několik jednotlivých místností se soc. zařízením na chodbě. Sociální služby mají podobu jednoho správce, který zajišťuje úklid a údržbu společných prostor. Během krátké doby se zde vystřídali již správci tři. Do tohoto domu jsou umísťováni především ti, kteří leckdy vlastním přičiněním skončili na ulici. Jsou zde lidé po výkonu trestu, alkoholicí a další. Několik bytů je ze zákona blokováno pro obyvatele, kteří se naopak do výkonu trestu dostali. Přesto, že tento dům měl sloužit pouze jako přestupná stanice při návratu do společnosti, stává se stanicí trvalou. Přestože byty jsou z principu zřizovány pro „osoby

¹⁹ „ Absolutní chudoba je spojována s nedostatkem prostředků k uspokojení základních potřeb - žít delší dobu pod hranicí chudoby znamená přímé ohrožení života.“: Mareš, P., Sociologie nerovnosti a chudoby, Slon, Praha 1999, s. 112.

nalézající se v nepříznivé sociální situaci zapříčiněné konfliktním způsobem života, nebo rizikovým prostředím ve kterém žijí“, platí vysoké nájemné. To výrazně snižuje šanci na přechod k soběstačnosti a resocializační ambice je tím oslabena. Chod takových zařízení je principiálně nedořešený. Při všech nedostatcích poskytne útočiště „lidem z ulice“.

KA

Podstatná část romské komunity v KA žije ve dvou lokalitách, spadajících do správy města - sídliště 5 a lokality Hamr. Ani jednu z lokalit nelze jednoznačně označit za romské ghetto, vycházíme-li z definice, že ghetto je obýváno „komunitou z rasových důvodů izolovanou“. Žijí tu rodiny Romů, Neromů i interetnická manželství, které pojí charakteristika „nepřízřůsobivosti“. Správcovskou činnost a sociální práci zajišťuje v lokalitě zejména nadační fond Charitas.

V Hamru žije v současné době celkem 75 rodin, z toho cca 10 neromských (výjimkou nejsou interetnické sňatky). Celkový počet obyvatel je 346 osob, z toho 94 dětí do 15 let a 252 dospělých.

Neplatičství je často pouze jedním z symptomů nepřízřůsobivosti, často jde o rodiny zdecimované alkoholismem nebo jinými závislostmi včetně gamblerství, což zpětně ovlivňuje jejich hmotnou nesoběstačnost.

Rodiny mají šanci na „vykoupení“ z Hamru, ale je to podmíněno dvěma kroky: splacením dluhu, který si rodina přinesla s sebou z bydlení ve městě a splacením penále (dle obč. zákoníku 2,5 promile denně z dlužné částky) a také tím, že rodina musí ve městě kontaktovat jinou rodinu neplatičů, se kterou provede legální výměnu bytu. Faktem je, že co se týče Hamru, výměny probíhají takřka výlučně se sídlištěm 5. To v praxi vede k cirkulaci „nepřízřůsobivých“ rodin. Často - nelze opět říci že vždy - se to týká rodin romských a smíšených.

Město si je vědomo důsledků, které má kumulace sociálně nepřízřůsobivých v jediné lokalitě, zejména negativního dopadu na děti (neustálá konfrontace s negativními vzory). Zároveň ale podle vedení města neexistuje lepší řešení, jak situaci v KA řešit. Podle starosty projekt Hamr městu výrazně odlehčil. Současné řešení je považováno za obecně nepřijatelnější.

KL

Romové žijí v KL na většině místech společně s ostatními obyvateli. V těchto případech se většinou nevyskytují žádné stížnosti ze strany okolních obyvatel. Tito Romové se také často ani za Romy nepovažují a nechtějí být za ně považováni svým okolím. *Problémy nastávají tam, kde tvoří Romové v daném domě většinu.* Nejzřetelněji jsou problémy vidět v tzv. Domě hrůzy stojícím na exponovaném místě vedle supermarketu. Dům je zdemolovaný, na očích celému městu. To vyvolává ze strany okolních obyvatel mnoho protestů. A nejen ze strany Neromů, nýbrž i ze strany Romů. Tento dům je v současné době obýván výhradně Romy, ale dříve tu bydleli i Neromové a s domem nebyly žádné problémy. Situace se začala měnit před čtyřmi až pěti lety, především v souvislosti se vzrůstající nezaměstnaností. Část obyvatel domu přestala platit nájemné, a to jak Romové, tak i neromské rodiny. V domě byla postupně odpojena elektřina i teplá voda, nyní teče pouze voda studená. Není sem zaveden plyn. Topení je v současnosti ve všech bytech lokální na dřevo nebo uhlí. V domě nejsou ani jedny vstupní dveře, dveře u některých bytů jsou zdemolovány a nedají se zavírat.

Některé ze zde žijících rodin odmítají s kýmkoli komunikovat. Jedna rodina dokonce vůbec neotvírá dveře z obavy před návštěvou někoho ze sociálního odboru. Část bytů má také vyrvané toalety, lidé tu chodí na záchod do koutů nebo do sklepa. Naopak některé byty jsou svými majiteli udržované v naprostém pořádku. Všem společná je bezvýhodnost situace.

Město plánuje stavbu holobytů pro neplatiče v konkrétním určeném objektu. Obava z toho, že důsledkem celého projektu bude vytvoření určitého ghetta, se jeví jako poměrně opodstatněná. K objektu zatím ani nejezdí městská doprava, i když po jeho dostavění se s ní počítá. Chybí tu i veškerá občanská vybavenost jako jsou obchody nebo lékař. Celý projekt by tak mohl vyústit ve vyhostění neplaticích lidí mimo město a jejich naprostou segregaci od ostatních obyvatel. Tak k tomu již došlo v některých jiných městech v České republice a stejně odstrašující případ je možno vidět například i v mnoha romských osadách na Slovensku. Na druhou stranu je zřejmé, že město si nemůže nechat své byty po mnoho let obývat lidmi, kteří za ně neplatí nájem.

Problémy se vzájemným soužitím ve výše uváděných lokalitách přímo působí na zhoršování vztahů mezi Romy a majoritní společností. Fakt, že problémově působí Romové v naprosté většině na majoritní společnost pouze v těch případech, kdy jich žije velké množství na jednom místě, mluví proti tomu, aby byli násilně na nějaké takové jedno místo sestěhováváni. *Představa majoritní společnosti o tom, že Romové žijí nejraději pospolu v co největším množství, se po rozhovorech s nimi jeví jako naprosto mylná.* Většina Romů v KL projevuje touhu bezproblémově žít s ostatní společností.

R

Ve městě se nachází nejméně 12 domů, obývaných Romy. V žádném případě však nelze v R. mluvit o lokalitě, kam by bylo soustředěno výhradně romské obyvatelstvo. V těchto domech obývaných Romy žije kolem 200, maximálně 300 Romů. Vedle toho žije ve městě blíže nespecifikované množství Romů, kteří bydlí integrovaně mezi ostatními spoluobčany. O počtu těchto Romů nemá nikdo přehled, bývá odhadován na další stovku. Určité procento z toho tvoří smíšené rodiny, kde je těžké určit, jak dalece je lze považovat za Romy.

Zajímavá a inspirující je v R. následující skutečnost: velká část objektů, kde bydleli Romové, byla prodána jim samotným. Cena objektu byla velmi nízká, pohybovala se kolem 10 000,- Kč. Na objekt měl přednostně nárok nájemník. Majiteli domů se tak stali Romové. Tento tah, jehož iniciátorem bylo vedení města, má nesporně zajímavé dopady. Především proto, že se *zcela změnil vztah Romů k těmto nemovitostem.*

Romští majitelé se začali více věnovat péči o svůj objekt, což se v praxi projevilo především opravami a úklidem. Investovali peníze do rekonstrukce domu, kanalizační a rozvodové sítě. Některé rodiny si nechaly přistavět kontejnery, ve kterých vyvezly nashromážděný odpad. Ve dvou případech se začalo s přestavbou. Ač od doby, kdy Romové nemovitosti odkoupili od města, uplynuly necelé dva roky, minimálně u poloviny z odkoupených domů je již viditelná změna. Tu vidí také neromští spoluobčané, kteří dosvědčují, že z města zmizela místa, kudy se člověk dříve bál projít, kde byla spousta odpadu a dnes představují relativně čistá, bezproblémová místa. Díky této bytové politice města tak došlo k částečnému zlepšení sousedských vztahů, i když v tak krátkém časovém období nelze toto tvrzení globalizovat. Přesto se zdá tento krok jako významná věc pro jejich integraci do společnosti.

Město stále vlastní objekty obývané Romy. S romskými nájemníky prý ale nejsou výrazné problémy, se spoustou rodin vůbec žádné. Největší problém představují dlužníci.

Tento problém se řeší nejčastěji dohodou, dlužníci pak částečně splácí dluhy, výjimečně se případ dostane až k soudu. Dluhy za nájem jsou problémem Romů i Neromů. Extrémním řešením, ke kterému dochází velmi ojediněle, je vystěhování neplatičů. Takoví lidé se buď k někomu nastěhují, ojediněle odejdou do ubytovny pro sociálně slabé občany. Ve městě nejsou azylové domy ani holobyty ani se neuvažuje o zřízení podobných zařízení. Není vypracována žádná koncepce vystěhování neplatičů. Nastane-li výjimečně tento případ vystěhování z bytu, řeší se to prý občanskou solidaritou - někdo ze spoluobčanů vezme takovéto lidi k sobě do podnájmu.

Ojedinělý byl případ Roma, který neměl peníze na zaplacení nájemného, nebyla šance, že by mohl dluh splatit. Bytové družstvo se dohodlo s MěÚ na následujícím postupu: město zaměstnalo tuto osobu na veřejně prospěšných pracech (dále VPP), z jeho platu byla pravidelně strhávána částka na nájem.

V

Kolik přesně je ve V. domů obývaných pouze Romy je obtížné zjistit, situace je chaotická. Nejvíce se na úřadech mluví o 4 objektech ve velmi špatném stavu. Mnoho Romů žije v normálních sídlištních bytech. Ovšem jejich skutečný počet se nepodařilo zjistit. Určitou část tvoří smíšená manželství.

Veřejně se hovoří o tom, že ve V. vyrůstá „nový Chanov“. Myslí se tím nová ubytovna, kam byli přestěhováni nájemníci ze zdevastované ubytovny a další méně solventní jedinci a rodiny. Jde především o rodiny s dětmi a občany méně přizpůsobivé, kteří potřebují žít po určitou dobu v chráněných podmínkách, v prostředí, které jim poskytuje podporu v bydlení. Dále pak ubytovna slouží jako pomoc lidem, kteří se ocitli bez přístřeší. Někteří lidé se sami podíleli na rekonstrukci objektu a připravovali si svoje byty. Do ubytovny se velmi těší. Problémem zřejmě bude, jejich další společné soužití, neboť úroveň jejich kultury bydlení je velmi rozdílná. Většinou se jedná o byty 1+1, ale i 2+1, některé mají sociální zařízení, jiní budou používat společné. Na ubytovně bude stálá služba, K-centrum a klubovna pro děti. Obyvatelé okolního sídliště se proti zřízení této ubytovny velmi bouřili.

Shrnutí:

Především je třeba konstatovat, že mezi jednotlivými romskými domácnostmi ve městech jsou velké rozdíly, což odkazuje na určitou stratifikaci obyvatel, vyjádřenou různými znaky sociálního statusu, mezi něž nepochybně patří i kvalita bydlení. Přesto jsou kapitoly věnované bydlení Romů do značné míry popisem jejich pauperizace po r. 1990. Typickým jevem je tendence ke tvoření romských ghett, v některých městech jsou již vytvořena se všemi průvodními negativy. Znovu se ukázalo, že vystěhování Romů pryč z očí většinové společnosti žádný problém nevyřeší, spíše přinese mnoho problémů nových, často závažnějších.

Při jakémkoli opatření je třeba brát na vědomí rodovou odlišnost Romů (jejich vnitřní diferencovanost, která není nějakým podružným znakem, ale důležitým faktorem), dále rozdíly z hlediska sociálního statusu, hmotné zabezpečení a povahy problémů. Dále je třeba mít na zřeteli, že Romové jsou odkázáni na dané architektonické uspořádání bytů, které jsou jim přidělovány. Problém nevhodného užívání takových objektů může plynout právě z konfliktu mezi architektonickým uspořádáním a skutečnými potřebami Romů, danými kulturními specifiky. Jinými slovy, Romové nemohou své sociální vazby a další potřeby

prostorově vyjádřit. V této souvislosti lze vyslovit hypotézu, že ideální uspořádání sami neznají. Při tradičním bydlení prostě vznikalo samo od sebe. *V této oblasti by mohla být odhalena jedna z příčin rychlého opotřebování bytů.*

4.3.2.4. Vzdelanost a školství

CT

Významným fenoménem, který ovlivňuje budoucnost integračních snah je úroveň a hodnota vzdělání v romské komunitě. V této oblasti se stále často setkáváme s nízkým hodnocením významu vzdělání pro budoucnost jedince. Výrazem této podceňované hodnoty vzdělání je snaha prosadit své děti do zvláštní školy i v případech, kdy by bez větších problémů mohly nastoupit do školy základní. Podobné tendence jsou zaznamenatelné i v CT. Je ale také třeba poznamenat, že jsme se setkali i s opožděnou lítostí nad tím, že matka své dítě i přes odpor pedagogické poradny do zvláštní školy prosadila. Podle jejích slov by byla radši, kdyby dítě přece jen navštěvovalo základní školu.

Ve městě je otevřena jedna zvláštní škola. Navštěvuje ji celkem 77 dětí, z toho u 41 je předpokládán romský původ²⁰. Většina z těchto dětí bydlí v těsné blízkosti školy, v sídlišti Lesík obývaném převážně romským obyvatelstvem. Z romských rodin žijících rozptýleně mezi majoritní společností nenavštěvuje zvláštní školu žádné dítě. (Na druhou stranu samozřejmě i děti ze sociálních bytů a dalších romských komunit navštěvují základní školy.)

Ani na základních ani na zvláštní škole nejsou otevírány nulté nebo přípravné ročníky pro romské děti. Jejich funkci částečně supluje tzv. školička, kterou provozuje charitativní organizace Naděje v místě svého působení v objektu sociálních bytů. Podle ředitele školy neexistují případy, že by dítě po příchodu na školu neovládalo český jazyk. Určité problémy se samozřejmě vyskytují, ovšem nejsou to pouze problémy s češtinou, ale také s romštinou. (Když nedávno obcházel ředitel romské školy s prosbou o přeložení romského textu, našel pouze jednu žákyni, která byla schopna ho přečíst a alespoň částečně přeložit.)

Škola spolupracuje s mladou *romskou asistentkou*, která se aktivně zapojuje do práce na výuce především v předmětech jako český jazyk nebo matematika. Pracuje s dětmi i po skončení výuky, kdy se s dětmi schází v prostorách tělocvičny, kde jim pomáhá s přípravou do školy, hraje s nimi hry a podobně. Ředitel školy hodnotí její práci pozitivně, po předchozích zkušenostech s romským asistentem – starším mužem ze sídliště, jehož postavení v komunitě nebylo pro práci nejideálnější – si cení také toho, že se jedná o dívku dosud nezapletenou do sporů uvnitř romské komunity a tedy pro všechny přijatelnou.

Určitým problémem je umístění školy ve značné vzdálenosti od centra města a od jiných romských komunit než je ta na sídlišti Lesík. Za problém romských dětí označil ředitel školy samotný fakt vysvětlit dětem, či spíše jejich rodičům, význam vzdělání a pravidelné docházky do školy. Tento problém se odráží i v malém zájmu o pokračování ve studiu po ukončení povinné docházky. Podle novely zákona mají žáci po ukončení zvláštní školy nově možnost přihlásit se ke studiu na střední odborná učiliště. Z loňského počtu pěti romských žáků, kteří opustili školu ale tuto možnost využili pouze dva, dva z nich se o další studium vůbec nepokusili a jedna dívka se sice na školu dostala, ale později na ni nenastoupila. Vedení školy se snaží apelovat na rodiče k dalšímu vzdělávání jejich dětí, jak ale přiznává, úspěchy jsou zatím spíše malé.

Škola v současnosti není zapojena do žádného speciálního projektu. Namísto toho zde dávají přednost spíše přímému osobnímu kontaktu s rodiči žáků, které ostatně zdejší ředitel často dobře zná, neboť mnohé z nich učil.

²⁰ Osobní rozhovor s ředitelem školy

Mateřské školky nejsou Romy využívány. Běžné základní školy navštěvuje zhruba 25 romských dětí. Většina romských dětí navštěvuje speciální školu. Příčin tohoto stavu je mnoho. Obecné charakteristiky problémů, spojené se vzděláváním romské minority, jsou zmapovány ve studii „Romové v ČR“.²¹ Stav v lokalitě je v souladu se závěry této studie.

Romské děti jsou segregovány ve *speciální škole*, kde tvoří 60% všech žáků. Doporučení k přeřazení dává okresní pedagogicko-psychologická poradna. Testy, na jejichž základě se rozhoduje o přeřazení dítěte, *nezohledňují* kulturní a jazykové odlišnosti. Rodiče ve většině případů toto doporučení respektují a se zařazením dítěte do speciální školy téměř automaticky počítají.

Romské děti, které přicházejí na základní školu z jiného sociokulturního prostředí, jsou znevýhodněny. Ministerstvo školství a tělovýchovy se snaží tento problém řešit zaváděním přípravných tříd při základních a speciálních školách, jejichž účelem je rozvíjení sociálních dovedností dětí a překlenutí jazykové bariéry. *V současnosti však v tomto městě předškolní příprava nefunguje.* Příprava byla zřízena pouze při speciální škole. Podle výchovné poradkyně nebyla primárně určena pro děti se zařazením do speciální školy. Její činnost však byla podle ní záhy ukončena, a to pro vysokou absenci a nezájem rodičů tento problém řešit. Vedení speciální školy cítí potřebu předškolní přípravy, a jejich názor je ten, že by měla být povinná. Otázkou však je, jak by toho mohlo být docíleno, když neexistuje jasně vymezená cílová skupina.

Na speciální škole působí již čtvrtým rokem *romská asistentka*. Tuto práci vykonává žena středního věku, která sama není Romka, ale má romského manžela s nímž bydlí na farmě. Její činnost se podle vedení školy velmi osvědčila. Kromě asistence při výuce zprostředkovává kontakt školy s romskými rodinami. Díky tomu lze případné problémy řešit velmi efektivně. V současnosti není problém s docházkou dětí do školy. Škola považuje romskou asistentku za jistý „filtr“, neboť spory s rodiči se díky jejímu působení odehrávají mimo prostory školy.

Pedagogické pracovnice vidí kritiku vzdělávání romských žáků na speciální škole jako neoprávněné. Mají prý již velkou zkušenost s výukou Romů a mohou tak lépe vyjít vstříc jejich potřebám. Výuka ve speciální škole probíhá podle vzdělávacího programu pro zvláštní školy s redukovanými osnovami. V praxi to znamená, že během tří let ve speciální škole získá žák znalosti na úrovni první třídy. Škola zkoušela v roce 1998/99 „alternativní vzdělávací program zvláštní školy pro žáky romské národnosti“, který se podle jejich mínění neosvědčil. Třídy ve speciální škole čítají maximálně 14 žáků.

Výchovná poradkyně také obhajuje speciální školu v tom, že její absolvování nezabraňuje v dalším vzdělávání. V tomto směru se údajně snaží na své žáky působit. Za posledních šest let pokračovalo osm žáků do učebních oborů a dvě dívky do praktické školy. Celkem deset romských žáků z 27. Často se však stává, že učební obory nedokončí. Navíc nejčastěji pokračují do učiliště pro speciální školy, z něhož je obtížné najít uplatnění. Romové nestudují učební obory při integrovaných školách, i přes jejich velkou nabídku v tomto městě.

Pro větší zainteresovanost Romů na vzdělávání zřejmě chybí pozitivní vzor, protože i ti, kterým se podaří vyučit, mohou zůstat bez práce. V systému školství však nadále přetrvávají segregáční mechanismy. Stojí za povšimnutí, že běžnou základní školu navštěvují spíše děti Romů, kteří bydlí rozptýleně mezi majoritou. Všichni aktéři se shodují na tom, že pro vzdělávání bylo velmi nevhodné postavení nové bytovky na farmě a vznik ghetta. Za

²¹ Balabánová, H., *Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění*, in: Romové v České republice (1945-1998), Praha, Socioklub 1999.

úspěch školy považují to, že se jim podařilo zamezit umístění speciální školy v těsné blízkosti farmy, které se snažil prosadit městský úřad. Socializace uskutečněná v podmínkách prostorové segregace snižuje možnost dětí uspět při přechodu do základní školy, která je zcela „neznámým světem s neznámou řečí“. Orientace mimo rámec poznaného je pak velmi nesnadná.

KA

Předem je třeba zmínit fakt, že na žádné škole v KA *nepůsobí a ani v minulosti nepůsobil romský pedagogický asistent*. Vedení všech kontaktovaných výchovně-vzdělávacích ústavů při přístupu ke svým žákům deklaruje princip rovnosti. V souladu s nařízeními neprovádějí žádnou zvláštní evidenci počtu romských žáků na školách. Často ani při rozhovorech nebyli schopni uvést přesné počty romských dětí. Výzkum byl zaměřen na školy, ve kterých podle referencí dochází ke kumulaci romských dětí.

Mateřské školy. Počet romských dětí ve školkách je nízký, zejména proto, že romští rodiče nejsou navyklí dávat tam svoje děti. Demotivující jsou pro rodiče ze sociálně slabších rodin také náklady spojené s docházkou dětí do školek. Ze strany vedení mateřských škol převládá názor, že by všechny děti měly alespoň jeden rok MŠ navštěvovat, protože to pomůže jejich socializaci v dětském kolektivu. Děti z romských rodin, které už do školky chodí, podle mínění vedení školek nevyžadují zvýšenou péči. Jediným rozdílem v chování dětí je častá absence základních hygienických návyků a dalších sociálních dovedností u romských dětí. Zároveň se romské děti údajně od ostatních všemu rychle naučí.

Základní škola. Vedení školy si uvědomuje, že děti ze zatížených lokalit vyžadují často zvláštní péči. Tato ZŠ z tohoto důvodu zavedla *vyrovnávací třídy*, v praxi odpovídající koncepci tzv. „*bridge classes*“, které mají napomáhat k adaptaci žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí. Dítě v této třídě může absolvovat celou základní školní docházku na prvním i druhém stupni. Ředitelka potvrdila, že v těchto třídách převažují romské děti, nejsou sem však zařazovány na etnickém principu, ale podle zjištěných nedostatků během prvních let školní docházky. Třídy jsou maximálně po 15 dětech a pedagogickou práci v nich vykonávají vybraní členové pedagogického sboru.

Ředitelka neuvažuje o spolupráci s romským poradcem, respektive s romskými asistenty, neboť pochybuje o jejich kvalifikaci pro provádění pedagogické asistence. K práci s dětmi s individuálními potřebami je podle jejího názoru třeba jen kvalifikovaných a pedagogicky vzdělaných odborníků.

Zvláštní škola. Škola neeviduje přesný počet romských žáků, nicméně to, že do školy chodí velké procento romských dětí, je zřejmé. Podle ředitele se členové učitelského sboru snaží ke všem dětem (celkem 95 žáků) uplatňovat do různé míry odstupňovaný individuální přístup podle jejich specifických potřeb. Hlavní problém ve spolupráci s rodiči spočívá v tom, že rodiče žáků ZvŠ, sami často absolventi ZvŠ, nevidí ve vzdělání svých dětí prioritu a tento přístup si z rodin často přinášejí i děti (totální odpor ke škole). To se projevuje v slabé docházce dětí do školy. Osobní pohovory situaci podle ředitele často pozitivně řeší. Vedení se domnívá, že nevlí vodit děti do ZvŠ může částečně odstranit nový školský zákon, podle kterého by zvláštní školy měly být formálně přejmenovány na „*základní školy pro děti se specifickými potřebami*“. Fakticky půjde pouze o formální akt, který v realu může pomoci.

ZvŠ nejeví zájem o spolupráci s okresním romským poradcem. Celkem dvakrát nabízel škole romské asistenty, ředitel ale tuto formu pomoci odmítl. Spoléhá se na pedagogické schopnosti svého sboru, navíc proti účasti romských asistentů na výuce argumentuje v tom smyslu, že vydělování dětí, které si zaslouží speciální péči na sporném etnickém principu, by mohlo spíše podporovat segregaci než působit proti ní. Neexistuje ale ani konkrétní představa o tom, co by mělo být náplní práce romského asistenta.

Vedení se zajímá i o alternativní vyučovací programy pro problémové děti nebo pro děti ze sociálně handicapovaného prostředí. Škola se snaží jednotlivé poznatky, a to i včetně základů multikulturní výchovy, aplikovat na již stávající způsob výuky, žádný z alternativních programů není aplikován vcelku.

Vzdělanostní úroveň Romů je, podobně jako v jiných lokalitách, nižší než úroveň vzdělanosti majority. Důvody i důsledky této skutečnosti jsou obecně známy. Faktem je, že v devadesátých letech *nastal v této oblasti částečný průlom* - a to i v KA. Nadaní jedinci studují na zdejších učilištích, středních školách i gymnáziu, je znám případ studenta, ka-ského Roma, přijatého na vysokou školu stavebního zaměření v Praze. Po dvou letech však musel studia z ekonomických důvodů zanechat, protože se jeho rodině nepodařilo včas zajistit finanční podporu přes romského poradce na OkÚ. Přesto i v KA se začíná postupně formovat neorganizovaná skupina Romů, které je možno označit za romskou „intelektuální elitu“. Paradoxně větší přehled o její existenci a počtu má spíše okres než město, a to v osobě romského poradce (mj. koordinuje přidělování podpory nadaným studentům).

KL

Mateřské školy. Práce s romskými dětmi se v jednotlivých mateřských školách od sebe výrazně liší, ale jde tu především jen o rozdílné sociální zázemí jednotlivých romských rodin. Byla tu a stále je snaha ze strany základních škol, aby romští rodiče dávali své děti alespoň na jeden rok do školky, zejména aby si některé romské děti osvojily hygienické návyky. Učitelky v mateřských školách také konstatují, že některé romské děti se ve školce poprvé setkávají s takovými věcmi, jako jsou pastelky nebo některé hračky. V žádné z mateřských školek ale není mezi romskými a neromskými dětmi nějaká bariéra, všechny mluví česky a společně si hrají.²²

Základní školy. Na základních školách žádné problémy s romskými dětmi nejsou, jsou normálně integrovány s ostatními dětmi. Romských asistentů by tu tedy prý podle slov jejich ředitelů nebylo ani zapotřebí. Stejně tak by tu prý nebyly nijak potřebné ani nulté ročníky. Nejsou tu známy nějaké programy na finanční podporu romských studentů, ani jiné koncepce na podporu minorit. Neexistují tu ani žádná romská sdružení, která by se zaměřovala na práci s dětmi. Romské děti ale stejně jako všechny ostatní navštěvují různé kroužky.

Zvláštní škola. Zvláštní škola má 105 žáků, z toho romské děti tvoří podle odhadu romské asistentky zhruba 60%. Pracuje na ní romská asistentka, ale jak sama říká, je tam pro všechny děti, nejen pro ty romské. Podle ní je chybou, že ostatní ředitelé základních škol nechtějí přijmout romské asistenty. Neexistuje tu žádný přestup ze zvláštní školy na normální, pouze

²² Speciálně vstříc romským rodičům vyšli v Mateřské škole U Jablíček. Chodí sem 16 romských dětí, přičemž někteří z jejich rodičů nechtěli platit za obědy. Tyto jejich děti sem mohou chodit od 8.30 do 11.30, aby měly školku zadarmo. To vyhovuje jak rodičům, tak dětem.

naopak. Je to dáno i tím, že osnovy na zvláštní škole jsou mnohem lehčí než na základní a děti by potom při přestupu nemohly učivo zvládnout. Mnoho jich také umí špatně česky a neučí se zde žádný cizí jazyk, který je na základních školách vyžadován. Problém, proč je na zvláštní škole tolik romských dětí, spočívá podle jejich slov z velké části na romských rodičích. Ti si často myslí, že zvláštní škola je prostě jen méně náročná a vyžaduje méně školních pomůcek než na základní škole, a proto tam své děti prostě chtějí hned od začátku dát. To říkají i někteří romští rodiče, kteří navíc argumentují například i tím, že už na zvláštní škole nějaké dítě mají a to bude dávat pozor na to mladší.

Po škole mohou děti ze zvláštní školy jít na některé speciálně pro ně vytvořené obory, ovšem pouze v případě, pokud mají dokončenou školní docházku. Jsou to například obory jako zdravotní pomocná sestra, opravář zemědělských strojů nebo truhlář. Pro romské děti také existuje možnost zažádat si o finanční podporu u Ministerstva školství přes romského poradce.

Dům dětí. Romské děti sem docházejí, ale nepravidelně, většinou na tak zvané spontánní aktivity. Ty jsou neplacené, ale to podle ředitelky DD rozhodně není podstatné. Důležité podle ní je, že romským dětem prostě *vadí jakákoli pravidelnost*.

R

Mateřská škola. Do MŠ chodí romské děti spíše z rodin, které si uvědomují význam předškolního alespoň ročního vzdělání. Ty děti, které to nejvíce potřebují, školky nenavštěvují. Přitom učitelé a ředitelé škol jsou přesvědčeni, že by stačila jedna třída, jeden ročník, aby si srovnaly vědomostní úroveň s ostatními dětmi. V celé této části okresu však není ani žádná příprava a nultý ročník se rovněž nedaří připravit.

Vznikla sice snaha takovouto přípravku zorganizovat, narazilo se ale na problém minimální docházky. Rodiče se prý domnívají, že to není důležité. Objevilo se zde úsilí rodiny obejít a vysvětlit jim přednosti takového zařízení, nebylo však dostatečné. Jedná se o poměrně komplikovanou záležitost, kdy se musí spojit více stran: na straně jedné ředitelé škol, odbor školství a sociálních věcí, vedení města, na straně druhé je třeba přesvědčit rodiče o smyslu nultého ročníku. Absenci předškolní přípravy by mohla částečně nahradit pravidelná docházka do mateřské školky. Mnoho kompetentních osob se domnívá, že pokud se toto nepodaří změnit, bude práce stále problematická.

Zvláštní školu navštěvuje kolem 100 dětí v deseti třídách, zhruba 50 Romů a 50 Neromů. Ředitel školy se domnívá, že s Romy nejsou ve škole závažnější problémy než s Neromy, i u Neromů nalezneme problematické rodiny. Nejproblematictější je u romských dětí *docházka do školy*. Ta je zpravidla velmi špatná, chybí zde zájem o vzdělání. Největším problémem, se kterým musí škola bojovat, je skryté záškoláctví, především u dětí druhého stupně základní školy. Asi do 4.-5. třídy je docházka únosná, pak začínají děti chodit za školu, často s podporou nebo tolerancí rodičů. Dětem zřejmě chybí motivace k návštěvě školy. Téměř 80% rodičů romských dětí zvláštní školy je nezaměstnaných nebo pracuje jen příležitostně, dětem doma chybí pozitivní příklad, že vzdělání má hodnotu. Ze zákona vznikla na MěÚ komise tzv. sociálně právní ochrany dětí, kde je snaha záškoláctví řešit.

Na zvláštní škole pracuje od 1.9.1998 romská asistentka. Ředitel školy i ostatní pedagogové jsou s její prací spokojeni. Dělá asistentku na 1.stupni, v pomocné škole a v družině. Je posílána do rodin v případě záškoláctví, ještě ten den jde do rodiny, snaží se problém vyřešit. Situace se od doby, co působí na škole, mírně zlepšila. Je to mladá, 22letá

Romka, která vystudovala obchodní akademii a kurs pedagogického minima. Kvůli svému věku má problémy s autoritou, její postavení v tradiční komunitě je mnohdy složité. Nicméně je pro děti pozitivním příkladem.

Romská asistentka pomáhá při výuce učitelkám na prvním stupni především v hodinách, které jsou hodnoceny jako nejnáročnější: matematika a český jazyk.²³

Škola dále spolupracuje s farní charitou, s úřady, institucemi, sociálními pracovníky. Velmi úzká spolupráce existuje se Speciálně-pedagogickým centrem. Škola spolupracuje i s romským poradcem, který prý školu několikrát navštívil. Na škole se konají preventivní přednášky, které se organizují spolu s K-Centrem, Policií ČR.

Velkým problémem je absence motivace pro pokračování ve vzdělávání. Rodiče pedagogům říkají: „Na co by se šel učit, když stejně nezíská práci...“ Ředitel školy se snaží je spolu s výchovnou pracovnící přesvědčovat, ne vždy jsou však úspěšní. Každý rok vychází ze školy v průměru 15 dětí, romských i neromských. Zhruba 2/3 odejdou do učení, ovšem z toho 2-3 děti během učení odpadnou. Zbytek dětí se (často pod tlakem rodičů) ihned nahlásí na pracovní úřad.

Určité procento Romů dokončuje každoročně i **základní školy**. Romské děti běžně chodí na základní školy, kterých je v R. celkem pět. Některé děti dále pokračují na učební obory nebo na střední školu, o jejich počtu však nikdo nemá žádný přehled, ani zevrubný odhad.

Mimoto je v R. též **pomocná škola**, kterou navštěvují mentálně retardovanější děti z celé přilehlé oblasti. O tyto děti pečují rodiče, nejsou schopné se o sebe sami starat.

V R. funguje také pedagogicko-psychologická poradna. Romští rodiče prý do ní přivádějí děti z vlastní vůle, děti však chodí do poradny ojediněle, většinou z důvodů potíží se školní úspěšností. Většinou přijdou ale jen proto, že je pošle škola.

V

Problémem ve městě V. je málo vysokoškolsky vzdělaných lidí a přesídlování mladé inteligence do větších měst. Ve městě jsou 4 technicky změřené střední školy, jedno biskupské gymnázium, 9 základních škol a uvažuje se o zřízení vyšší odborné školy s technickým zaměřením.

Mnozí vidí zlepšení ve snaze motivovat děti, aby do školy chodily, a rodiče, aby je tam posílali (romská asistentka, terénní pracovníce). Řešit problém záškoláctví musí hlavně zvláštní škola.

Ve městě nepůsobí žádný romský asistent, o zřízení této funkce uvažují na zvláštní škole. Na této škole je okolo stovky žáků, romskou národnost má pouze jeden z nich, ale až na dvě výjimky jsou zde sami Romové.

Mateřská školka - romské děti navštěvují MŠ ojediněle, matky mají o děti strach, při první nespokojenosti dítěte ho ze školky vezmou, obávají se nadávek ze strany dětí, se kterými se však v praxi učitelky příliš nesetkávají. Mají v plánu zřídit *přípravou předškolní třídu* především pro Romy a sociálně slabé, tam už bude romská asistentka potřeba.

²³ Střídá se po různých třídách. V praxi to znamená, že si dvě vyučující rozdělí třídu na dvě skupinky, těm se potom podrobně věnují. V navštívené hodině 2. a 3. třídy bylo dohromady 6 dětí, 3 ve druhé a 3 ve třetí. Asistentka probírala s dětmi z druhé třídy starší látku, učitelka mezitím učila třetí třídu nové látce, přičemž průběžně instruovala asistentku, co má s dětmi dělat. Asi v půlce hodiny se vyměnily. Romská asistentka se stejně pečlivě věnovala i (jedinému) neromskému chlapci.

Zvláštní škola patří do komplexu speciální školy. Je zde přibližně 100 dětí, až na 2 výjimky všechno Romové. Není zde výrazný problém s češtinou. Ředitel by rád zaměstnal romskou asistentku. Na této škole pracuje muž, který se věnuje preventivním aktivitám, má speciální školení, zaměřuje se zejména na drogy a kriminalitu. Neromové mají strach do této školy své děti dávat kvůli převaze Romů.

Shrnutí: Zvyšování vzdělanosti Romů je obecně považováno za základní podmínku úspěšnosti mnohých integračních snah. Vzdělanost Romů a jejich přístup ke vzdělání však představuje podle mnohých nejproblematictější oblast integrace. Chyba nastává již ve chvíli, kdy přijde dítě do školy. Je nepřipravené, bez vybavení základními pojmy jako jsou tvary, barvy, nerozezná například auto nákladní od auta osobního. Navíc mu chybí základní sociální zkušenosti a hygienické návyky. Je tedy předurčeno k tomu, že začne zaostávat za svými spolužáky. Je to dáno mj. tím, že dětem chybí jakákoliv předškolní příprava. Romské děti navštěvují mateřskou školku jen ojediněle. Jejich matky jsou přesvědčeny, že se dokáží o dítě postarat lépe než školka. Navíc je pro ně často problém zaplatit jednorázově poplatek za školku, který činí 400-500 Kč měsíčně. Do školky tedy chodí jen děti z „lepších“ romských rodin.

Problém průměrně nižšího vzdělání Romů než celkové společnosti se následně promítá do mnoha oblastí. Je to například jejich následně nižší oceňování v práci, s tím spojená nedostupnost vzestupu na společenském žebříčku a mnoho dalších aspektů. Důraz by se tedy měl klást na romské asistenty, kteří by ve škole pomáhali romským dětem tam, kde na to nestačí jejich rodiče.

Školy většinou nemají zájem o práci romských asistentů ve třídách, neznají ani náplň jejich práce. Snahou romských asistentů by měla být práce ve třídách, přímo s dětmi. Často jsou ale vytlačováni mimo školní hodiny. Fungují potom např. jako vedoucí zájmových kroužků a tím je potlačen původní záměr jejich práce.

Umísťování romských dětí na zvláštní školy často souvisí s přáním rodičů.

Ze strany studujících Romů byl zaregistrován *zvýšený zájem o sociální práci ve vztahu k vlastní minoritě*. I v řadách sociálně slabších členů romské komunity lze registrovat zájem o uplatnění vzdělaných jedinců, a to zejména v oblasti proromských aktivit a na úrovni úřednické práce asistentů na úřadech.

4.3.2.5. Zaměstnanost

CT

Podle odhadu okresní romské poradkyně je nezaměstnanost Romů 48%²⁴, pracovnice sociálního odboru městského úřadu toto číslo odhadují na více než 50%, možná až tři čtvrtiny práceschopných Romů. Vzhledem k vysoké nezaměstnanosti v celém mikroregionu – 9,2%, druhá nejvyšší v kraji²⁵ - je mezi Romy ve městě obecně vysoká míra nezaměstnanosti.

Nezaměstnanost je dlouhodobým problémem, mnozí z Romů jsou bez práce již několik let a ti starší již často ani nepočítají s tím, že by ještě někdy do práce nastoupili. Práci si ale těžko hledají i mladší. U obou skupin je hlavním důvodem nízký stupeň kvalifikace. Dříve hlavní zaměstnavatelé místních Romů – České dráhy a textilní podnik omezili počet

²⁴ Dotazník pro romské poradce

²⁵ Zdroj: Úřad práce okresního města ke dni 30.9. 2001

pracovních míst a jiné firmy, které by nabízely zaměstnání málo kvalifikovaným osobám v místě téměř nejsou. Situace je tíživá především pro ženy. Muži mají v sezóně o něco zlepšenou situaci tím, že se nechávají najímat na různé zemní práce u místních firem.

Romských podnikatelů je ve městě několik. Hlavním oborem jejich činnosti jsou především zemní práce. Nejedná se o velké firmy, většinou mají do pěti zaměstnanců. Někteří z podnikatelů zaměstnávají jiné Romy běžně, jiní pouze v krajních situacích, jinak *dávají přednost neromským dělníkům*. Mezi podnikateli je poměrně velká konkurence v oboru jejich činnosti. Někteří tak svoji firmu provozují pouze sezónně, v období zvýšené stavební činnosti (cca 3 měsíce v roce), a po zbytek roku ji ruší a pobírají sociální dávky. Jedním z názorů na politiku města ve vztahu k tomuto typu podnikání byl návrh, že by město mělo vytvořit tento typ pracovních míst v rámci veřejně prospěšných prací. Vytvořil by se tak prostor pro větší množství pracovních míst než při současném systému, kdy město zadává zakázky jednotlivým firmám.

Jedním z důvodů, proč místní Romové také raději zůstávají doma, než aby si hledali práci, je nízká finanční motivace. Nástupní platy bývají pouze nepatrně vyšší než vyplácené sociální dávky.

VM

V tomto městě je zjištěno 10,5 % nezaměstnaných, což představuje 627 osob. V mikroregionu města je dlouhodobě vyšší míra nezaměstnanosti 9,7 % (nejvíce v rámci okresu) a také největší průměrná délka nezaměstnanosti, která ke konci roku 2000 byla 15,7 měsíce. K 31.12. 2000 bylo hlášeno 39 volných míst, což v přepočtu znamená 21,2 uchazečů na 1 pracovní místo.

Není známo, jaké procento z nezaměstnaných je tvořeno Romy. K tomu je symetricky obtížné zjistit i počet Romů zaměstnaných, neboť velcí zaměstnavatelé odmítají tuto informaci poskytnout s odůvodněním, že tyto počty neznají.

Bylo zjištěno, že část Romů je v trvalém pracovním poměru. Vykonávají především nekvalifikované práce. *Zaměstnání má podle těchto Romů určité výhody: lze získat půjčku a zboží na leasing*. Většina Romů je však dlouhodobě nezaměstnaných. Jednou z příčin je obtížná umístitelnost na trhu práce. Druhou příčinou je nevelký rozdíl mezi výší sociálních dávek a minimální mzdou. Někteří raději pobírají dávky.

Na druhou stranu je zde několik romských podnikatelů. Pan G. má prosperující firmu provádějící zemní práce. Jeho bratr má firmu na práce stavební. G. však provádí hlavně zprostředkované zakázky. Za účelem podnikání si pořídil starší nákladní vůz. Také se pokusil zakoupit bagr za 2 milióny korun na splátky, ale nevydělal na něj. Dnes si bagr půjčuje. Když je dostatek práce, zaměstnává kolem pěti romských pracovníků. Na účetnictví si najímá neromskou účetní. Jedná se spíše o nárazové akce. Nejčastěji se Romům daří získat živnostenské listy právě na stavební a výkopové práce. Poptávka po práci tohoto druhu je však omezená a romští podnikatelé si konkurují.

Získání jiného typu podnikání je obtížné. Například podnikání typu „nákup-prodej“ vyžaduje vstupní kapitál a čistý trestní rejstřík. Romští podnikatelé jsou také nuceni podnikat tak, aby mohli využít nekvalifikovanou pracovní sílu.

Mezi nástroje aktivní politiky zaměstnanosti státu patří veřejně prospěšné práce (VPP). Ve VM však nejsou využívány. Úřad města je přestal využívat na základě několika negativních zkušeností. „V současnosti o to není zájem. Výdělek je pouze o 200 Kč více než jsou dávky sociální podpory a navíc ztratí sociální výhody. Kdyby ale přišel Rom, že má zájem o práci, tak by ji dostal“, říká starosta. VPP je nyní využíváno pouze u trestů.

Problém zaměstnanosti je také problémem sociální vazby. *Nedostupnost legálního zisku vede k hledání alternativních cest. Alternativou je buď zaměstnání v šedé ekonomice, nebo jiné nelegální aktivity.*

KA

Z celkového procenta 15,53 nezaměstnaných práceschopných obyvatel tvoří podle odhadů Romové asi polovinu. Z toho lze odvodit, že formálně je zaměstnáno jen malé procento místních práceschopných Romů.

Podobně jako v jiných lokalitách, i v KA nízká kvalifikace většiny práceschopné romské populace omezuje možnost zaměstnatelnosti většiny Romů na práce pomocné, v lepším případě práce stavební. Tyto práce však nevykonávají pouze Romové s ukončeným nebo základním vzděláním, ale i Romové, kteří dosáhli vzdělání vyššího - např. výuční list v určitém oboru. Romové - ale zdaleka nejen oni - se pak nechávají často na černo zaměstnat soukromými firmami, což jim v souběhu s pobíráním sociálních dávek dovoluje hmotně zabezpečit rodinu. Na nelegálním zaměstnávání podstatnou měrou participuje majorita a to i ze strany podnikatelů. O tomto jevu mají povědomí zainteresované instituce, včetně úřadu práce, ovšem z hlediska kontroly mají podle vlastního tvrzení *omezené pravomoci*. Úřad práce argumentuje nemožností dokazování v konkrétních případech přistižení nelegálně zaměstnaných přímo v terénu. Ti disponují jednoduchou, ale účinnou taktikou výmluv: „Jen jsem šel kolem a pomáhám kamarádovi, který tu pracuje...“ V takových případech je podle úřadu adresné postihování nemožné. Někteří informátoři z řad romské komunity se při rozhovorech „podřekli“ v tom smyslu, že někdo z jejich rodiny pracuje na černo, vzápětí ale ihned dodávají, že dotyčný „jen pomáhá příbuznému“.

Nezřídkavé je zaměstnávání uchazečů u romských podnikatelů, a to také oficiální cestou přes úřad práce. Úřad i Romové z řad informátorů však v této souvislosti zdůrazňují spíše negativní zkušenost: jeden z romských podnikatelů nevyplácí zaměstnancům platy nebo jim v zájmu zklidnění situace vyplácí skromné zálohy, „aby jim ucpal pusy“. O této skutečnosti úřad práce ví, do firmy, která je „papírově“ v pořádku, však musí uchazeče posílat. Pokud dojde k nevyplácení mezd, úřad práce pouze doporučuje podání žaloby. Vidina soudního řízení zklamané uchazeče odrazuje, navíc k žalobám nedochází z toho prostého důvodu, že mnozí Romové u stejného podnikatele někdy pracovali na černo nebo u něj takto momentálně pracují příbuzní a známí. Žaloba by dle jejich obav vyvolala zpětnou reakci, kdy by toto zaměstnavatel nahlásil úřadu, což by mělo za následek zastavení dávek sociální podpory v nezaměstnanosti a mnohé další problémy. Mezi některými romskými podnikateli, kterých ve městě není velké množství, se předávají informace o spolehlivých a nespolehlivých Romech ohledně pracovní morálky.

Romské soukromé firmy jsou vlastně bez výjimky klasické „rodinné podniky“, které kopírují příbuzenskou strukturu romských fajt - podnikatel, který firmu založil, zaměstnává manželku, rodiče, někdy i sourozence a jejich děti. V praxi to může vypadat i tak, jako v případě jedné místní firmy, že totiž formálně firmu zakládá a provozuje mladší člen rodiny (syn), zatímco skutečný šéf firmy (otec) je papírově nezaměstnaný, podobně jako celý zbytek rodiny. Veškeré aktivity firmy formálně provozuje zakladatel, fakticky ale celá rodina participuje na aktivitách firmy. Přitom *významné procento příjmů rodiny tvoří příjmy z dávek sociální podpory v nezaměstnanosti*.

KL

Zaměstnanost u Romů je přímo vázána na jejich průměrně nižší dosažené vzdělání. Často mohou vykonávat pouze neodborné práce, za které pobírají velmi nízkou mzdu. To je potom často vede k životu na sociálních dávkách. Argumentují přitom stejně jako mnozí Neromové - při rozdílu zhruba 500 korun, který je mezi nejnižší mzdou a státní podporou v

nezaměstnanosti, se jim prostě pracovat nevyplatí. Následuje potom ovšem do určité míry začarovaný kruh. Romská rodina nepracuje, pobírá pouze sociální dávky, nemá často na zaplacení nájmu, čímž se z nich stávají neplatiči. To má potom často za následek zhoršující se sociální úroveň celé rodiny, což se samozřejmě přenáší i na děti. Podnikatelé také často nechtějí Romy zaměstnávat - to je i jeden z jejich nejčastěji zmiňovaných argumentů, proč nepracují. Na druhou stranu například pracovnice Úřadu práce v okresním městě k tomu říká: „Snažíme se často Romům při našich rekvalifikačních kurzech vysvětlit a ukázat třeba i jen to, jak mají telefonovat, když žádají o práci. Z počátku to mnoho z nich považovalo za naprosto zbytečné. Říkali, že telefonovat přece umějí. Posléze ale často zjistili, že si o práci neuměli správně říct. To je ale problémem i pro mnohé Neromy.“

V KL je hned několik romských podnikatelů, ale pouze jeden z nich se pro Romy snaží něco dělat. Ostatní se od Romů distancují, jeden z nejváženějších ani *zásadně žádné nezaměstnává*. To ale například tento romský podnikatel hodnotí naprosto racionálně: „Je jasné, že si člověk raději ve svém podniku zaměstná někoho s potřebnou kvalifikací. Kvalifikovaný elektrikář mi v případě nouze i vykope výkop, ale naopak už to samozřejmě neplatí, kopáč mi rozvod elektřiny neudělá. Proč by tedy zaměstnával Romy, kteří většinou žádnou potřebnou kvalifikaci nemají.“

Problém se zaměstnáváním Romů v KL je značný. Na městském úřadu například upozorňovali na jeden kl-cký podnik, který naopak Romy zaměstnává. Romové však naopak o tomto podniku říkali: „Ano, tam Romy skutečně zaměstnávají. Ale většinou vždy jen na několik měsíců. Pak je propustí. Někteří dokonce upozorňovali na to, že jeho majitel to dělá jen proto, *aby mohl na Romy pobírat příplatek*. Na městském úřadu ani na místním úřadu práce žádný obdobný program neznali.²⁶

Mnoho Romů tu ovšem ani nemá potřebu jít pracovat, což se týká často mladých lidí. Ti starší zase často práci nemohou sehnat, i když se snaží. Nemají většinou vzdělání a tudíž ani skoro žádnou šanci práci získat. Jejich děti se potom necítí být většinou do práce ani nijak motivováni. Připadá jim mnohem pohodlnější žít ze sociálních dávek.

R + V

Problematika zaměstnanosti v těchto dvou městech má velmi podobné rysy. Nezaměstnanost v R. dosáhla k 31.8.2001 11,93%, ve V. 11,3%. Přitom nezaměstnanost v širší lokalitě je ještě vyšší, 14,22%. V průběhu 90.let došlo ke krachu textilního a strojního průmyslu, hlavního průmyslového odvětví v této oblasti.

Po roce 1990 jako první přišli o práci Romové, především kvůli tomu, že byli *nekvalifikovanou pracovní silou*. Největší nárůst nezaměstnanosti nastal v letech 1996-1999, kdy začaly propouštět velké podniky. V příštích letech se plánuje vznik průmyslové zóny na kraji města, což by mělo přinést nové pracovní příležitosti.

Dávky v nezaměstnanosti představují stálý příjem mnohé romské rodiny. Často se stává, že rodiče vezmou dítě starší 15 let ze školy a přijdou ho přihlásit na pracovní úřad. Dítě již není školou povinné a jako nezaměstnané, pobírající příspěvky od státu, pomáhá rodině v tíživé situaci. Pracovníci úřadu práce se navíc domnívají, že existuje velké procento nezaměstnaných, především Romů, kteří pracovat vůbec nechtějí, pobírání podpory a sociálních dávek jim vyhovuje.

²⁶Existuje např. program SPECIAL, který je určen na podporu podnikatelů zaměstnávajících občany z problémových skupin obyvatelstva. Tento program umožňuje poskytnout podnikateli, který nově zaměstná uvedené občany, dotaci 4000 Kč za každý prokazatelně odpracovaný měsíc po dobu až 4 let.

Mezi zdejšími Romy není žádný romský podnikatel, pomineme-li romskou rodinu, která se do R. nedávno přistěhovala, jež zde vlastní tzv. night club. Specifickou vrstvu romské komunity začínají tvořit majitelé nemovitostí, pro které znamená vybírání nájemného pravidelný příjem financí. Dále bylo zjištěno, že mnozí Romové jsou zaměstnáni na veřejně prospěšných pracích (dále VPP), ve městě R. je to více než 50% ze všech pracovníků na VPP. Mnozí Romové, vzhledem k právní úpravě VPP, tedy oscilují mezi VPP a úřadem práce.²⁷

Veřejně prospěšným pracím (VPP) ve městě R. šéfuje Rom. Tento muž je zároveň pracovně nejvýše postaveným Romem ve městě. Vzhledem k jeho nízkému věku je jeho autorita v místní romské komunitě sice mírně ohrožena, nicméně se zdá, že jeho podřízení ho uznávají. Vystudoval střední zemědělskou školu, poté se po dohodě s úřadem práce přihlásil na rekvalifikační kurs. Absolvoval kurs „sociální pracovník pro romské obyvatelstvo“ v Praze. Po návratu do R. podal na MěÚ žádost o zaměstnání jako romský sociální pracovník. Tento návrh nebyl v radě města přijat. Zástupce starosty se rozhodl pro něj najít alternativní umístění a navrhl mu, aby se stal vedoucím skupiny VPP. Dodnes je určitou komunikační spojnici mezi romským poradcem, vedením města a Romy. Jsou mu předávány informace od romského poradce a radnice, které má rozšířit mezi r-ské Romy. ÚP k němu posílá zájemce o VPP, od dubna do srpna pod ním pracovalo 27 osob, z toho 4 Neromové. V letošním roce se v R. podařilo vyhradit na VPP zatím nejvyšší počet pracovních míst a zároveň také zaměstnat na tento pracovní poměr historicky nejvyšší počet Romů.

Zástupce starosty se v zaměstnanosti Romů osobně velmi angažuje. Domnívá se, že Romům je nutno dát v první řadě práci, dále můžeme předpokládat, že to bude mít značný vliv i na děti. Romové se pravidelnou prací naučí pravidelnému režimu, děti uvidí, že je normální, stav, kdy táta chodí do práce, že se ráno odchází do školy. Dále potom bude možné ukázat tyto Romy ostatním lidem, kteří zjistí, že jsou schopní pracovat a že by tedy mohli najít práci i v komerční sféře.

Efektivnost VPP se pomalu zvyšuje, i když mezi pracovníky jsou značné rozdíly. Někteří se určitě snaží, některé je třeba do práce nutit. Jejich výkonnost přesto vzrůstá. Zpočátku se do práce na VPP nikomu nechtělo, dnes už sami chodí na ÚP a žádají o práci. *Pracovní morálka se mírně zlepšuje*, někteří získali i rekvalifikaci. Přesto se setkáme mezi lidmi s názory, že skupina Romů vedená Romem nic nedělá, že to byla chyba, že jim šéfuje právě on. Podobné názory představují *klasické stereotypy pramenící z rasových předsudků*. VPP stále představuje nejlepší pracovní příležitost pro nekvalifikované pracovní síly. Kdyby nebylo tohoto pracovního programu, bylo by o dalších 10 – 20% víc nekvalifikovaných sil bez práce.

Shrnutí: Značná nezaměstnanost je nejzávažnějším problémem Romů. Její příčiny jsou dostatečně známy. Lze je rozdělit na příčiny subjektivní, jako je nízká kvalifikace,

²⁷ Například mezi zaměstnanci VPP města R se už vytvořila sehraná parta, která již ví, co se od ní očekává, o nový pracovní poměr se sami hlásí. Úřad práce dostal v nedávné době pokyn od ministerstva práce a sociálních věcí, že by neměl opakovaně uzavírat dohody o krátkodobém pracovním poměru s těmi samými pracovníky, což by znamenalo, že by se mělo obměňovat složení pracovníků VPP. Tato vyhláška vyvolala na vedení radnice a na pracovním úřadě velké obavy z toho, co bude příští rok. Kdyby se skutečně musela všechna pracovní místa vyměnit, znamenalo by to malou katastrofu, především v podobě značného narušení, ne-li konce všech sociálních a charitativních programů. Veškerá snaha vedení města i občanů by prý byla v nenávratnu. Rozpadla by se četa pracovníků VPP, jelikož žádní osvědčení lidé, co mají s podobnou prací zkušenost, by v ní nemohli nadále dělat, byl by značný problém vybrat někoho, kdo by jim dělal vedoucího. Rozpadl by se ale i psí útulek, Farní charita a K-Centrum, protože všechny tyto organizace využívají pracovních závazků VPP, jelikož sami mají omezené finanční prostředky. Jednotlivé funkce je ve městě personálních rozměrů R. téměř nemožné dublovat. Například by se v tak krátké době nenašel nikdo s tolik zkušenostmi a odhodláním, aby mohl vést K-Centrum apod.

nespolehlivost a špatná pracovní morálka, ale i nechť pracovat. (To se samozřejmě netýká všech Romů a naopak se to týká i jedinců z majoritní populace. U Romů se však - dle převažujících názorů našich informátorů - tyto nepříznivé charakteristiky objevují ve vyšší míře.) K objektivním příčinám pak patří zejména málo pracovních míst a k práci nemotivující sociální systém.

Podle úřadů práce existují zaměstnavatelé, kteří již nechtějí po negativních zkušenostech s romským etnikem jiné Romy zaměstnat. Úřady práce se snaží přesvědčit zaměstnavatele především kvůli umístění těch Romů, o kterých ví, že mají o práci zájem, není to prý ale vždy jednoduché. Ze strany zaměstnavatelů tedy zřejmě dochází k *rasovým diskriminacím*, které ovšem mohou odůvodnit nedostatečnou kvalifikovaností a praxí Romů oproti příslušníkům majority.

Problémem je práce Romů načerno u romských podnikatelů, tato skutečnost se však velmi těžko dokazuje.

4.3.2.6. Neziskové a nevládní organizace

CT

V CT se romskou problematikou zabývají dvě občanská sdružení, o.s. Naděje a o.s. Romadrom.

Pobočka **o.s. Naděje** v CT byla otevřena v březnu roku 1997 a působí na celém území ČR. Naděje je podle svého programu nepolitická a mezikonfesní nevládní organizace. „Posláním Naděje je praktické uplatňování evangelia v životě a jeho šíření. Cílem je vybudování a provozování sítě služeb lidem v nouzi na křesťanských principech.“²⁸ Její pracovníci v CT působí především jako správci a sociální pracovníci přímo v domě pro sociálně slabé občany. Sdružení Naděje bylo pro tuto službu vybráno městským úřadem na základě konkursu a je zároveň hlavním finančním garantem projektu. Základním úkolem Naděje v CT je nepřetržitá 24 hodinová asistenční služba klientům v dvou domech obývaných Romy. Tuto práci v současnosti vykonává pět pracovníků, z toho jeden v rámci civilní vojenské služby. Vedle správcovství poskytuje Naděje sociální služby především obyvatelům sociálních bytů, v širším měřítku celé místní romské komunitě. Pracovníci pobočky se věnují zejména práci s dětmi a mládeží. Jedná se například o základní předškolní přípravu dětí, která částečně supluje neexistující přípravné třídy, dále o pomoc s přípravou do školy pro starší děti. Mimoto pobočka ještě provozuje dětský klub David a pod patronátem pracovníků Naděje vzniklo také fotbalové družstvo, ve kterém se pravidelně schází okolo dvaceti mladých mužů. V rámci tohoto družstva vznikl také dětský fotbalový kroužek.

Činnost Naděje v CT je ze strany městských i okresních institucí hodnocena velmi pozitivně. Je to logické, protože svým působením do značné míry usnadňuje úřadům práci. Obyvatelé domů jsou již poněkud kritičtější. Pozitivně hodnotí zejména to, že se i po čtyřech letech od otevření sociálních bytů daří domy udržovat ve slušném stavu a také obětavost pracovníků v práci s dětmi. Objevují se však i stížnosti Romů na postupné snižování ochoty pracovníků pomáhat (např. volat záchrannou službu).

Činnost sdružení je jistě pozitivní, jedná se o nejlépe fungující a vlastně i jediný projekt ve městě. Problémem je, že Romové z lokality si v průběhu času vypracovali jakýsi *návyk na práci sociálních pracovníků*, chodí za nimi s každou hloupostí, kterou by byli schopni vyřešit sami. Tím se zpomaluje proces jejich socializace.

²⁸ Výroční zpráva o.s. Naděje 1998

Druhou organizací, působící mezi Romy v CT je **o.s. Romadrom**. Toto sdružení má své sídlo v krajském městě a pobočky ve VM a v CT. Organizace vznikla počátkem 90. let, pobočka Romadromu ve městě před několika lety; postupně se v jejím čele vystřídal několik lidí, ale žádný z nich nevydržel příliš dlouho. Romadrom má ve městě celkem širokou členskou základnu, jeho členové pocházejí jak z integrovaných romských rodin, žijících v kontaktu s majoritou, tak i z rodin, bydlících separovaně od majority.

Romadrom se ve své činnosti soustředí spíše na kulturu. Jeho hlavním dlouhodobým projektem je další rozvíjení existujícího dětského tanečního souboru, ve kterém je zapojeno již asi 90 dětí a další by se rády přidaly. Soubor zpívá a hraje v romštině, jeho práce tedy nepostrádá určitý emancipační prvek. Sama předsedkyně apeluje na romské matky dětí ze souboru, aby na své děti mluvily také romsky, protože děti tuto řeč téměř neznají a pak nevědí, o co v jimi hraných scénkách běží. Kromě souboru funguje pod patronací Romadromu i hudební skupina, její činnost ale postrádá pravidelnost. Podobně jako soubor má i kapela problémy se zkušebnou. V současnosti tak skupina zkouší většinou v bytě předsedkyně Romadromu (členy skupiny jsou i její děti). Velkým problémem Romadromu je neschopnost sehnat peníze; je to zřejmě záležitostí špatné komunikace mezi centrem organizace a její pobočkou. Nedostatek peněz však staví předsedkyni místní organizace do špatné situace. To, že vždy svým členům slíbí něco, na co pak z centra organizace nedostane peníze, snižuje její důvěryhodnost v očích členů.

Ve městě je sdružení Romadrom spíše neznámé, a to i mezi Romy samotnými. Ti, kteří o jeho existenci vědí, jej líčí především jako organizaci, jejíž jedinou aktivitou je občasné pořádání hospodské zábavy.

Komunikace mezi sdružením Naděje a sdružením Romadrom je víceméně na bodu mrazu. To je zapříčiněno zejména výrazně odlišnou koncepcí obou sdružení.

VM

Ve VM působí v souvislosti s přítomností romské komunity čtyři občanská sdružení, dvě neromská a dvě romská.

V říjnu 1998 započala v prostoru tzv. farmy (lokalita se silným osídlením romským obyvatelstvem s mnoha problémy) činnost pobočka **o.s. Naděje**. Obyvatelé lokality však (na rozdíl od města CT) Naději nepřijali a vnímají ji spíše jako dozorce. Je to mj. proto, že v sociálních bytech *nepůsobila od počátku*, s romskou komunitou neměla možnost „srůst“.

V práci sdružení je jistý rozpor mezi proklamovanou „snahou pomoci“ podle křesťanského stříhu a výkonem bezpečnostní agentury pracující pro městský úřad. Náš pozorovatel uvedl, že pracovníci Naděje jsou nejvíce zaměstnáni půjčováním náradí a dalších věcí, nikoliv skutečnou sociální prací. Asistence (24 hodin denně) představuje podle výroční zprávy „poradenské služby, duchovní a pastorační práci, využívání volného času dětí a mládeže“. Volnému času mládeže se však věnují minimálně. Děti využívají především k úklidu dvora, za což je odměňují sušenkami a přístupem na houpačky.

Naděje tedy nemá v komunitě vybudovanou příliš dobrou pozici. Častým předmětem sporů mezi obyvateli domu a nadací Naděje je provoz klubovny, jejíž správu má nadace „na starosti“ a je jediným držitelem klíčů od této místnosti. Naděje ze své pozice rozhoduje o tom, na které činnosti může být klubovna využívána. Pokaždé se vyptávají na účel pronájmu a nezapomenou moralizovat podle svého hesla „bez cigaret a alkoholu“. Jejich činnost je i proto vnímána komunitou negativně. Působení nevládních organizací tedy nemusí být vždy automaticky pozitivní. Zajímavé jsou v této souvislosti názory některých Romů: „Když naše

děti budou vychovávat gadžové, tak jim už nezbude vůbec nic romského“, říká pan G. Jiní Romové kritizují to, že je *u dětí vytvářen návyk na pomoc sdružení Naděje*.

Na *farmu* dochází třikrát až čtyřikrát týdně paní O., která se snaží vyplnit volný čas romských dětí. Tato činnost je zastřešena občanským sdružením **Láska pro všechny**, které vzniklo z její iniciativy. Finance získává od australské křesťanské organizace International Needs. Věnuje se dětem od předškolního věku do 13 let, ze kterých tvoří skupiny čítající kolem patnácti dětí. Pro tyto účely využívá nedostatečně vybavenou klubovnu v nové bytovce. S dětmi se věnuje různým činnostem, od malování s nejmenšími až po sportovní hry. Pro sporty zařizuje pronájem tělocvičny v blízké škole. Předškolákům do značné míry supluje absentující předškolní přípravu. Romské děti mají o tyto aktivity zájem a paní O. je mezi nimi oblíbená. Této činnosti se věnuje již třetí rok.

Paní O. původně chtěla v komunitě vykonávat náboženskou osvětu (sama je členkou Bratrské jednoty Baptistů ve VM), z čehož však nakonec ustoupila ve prospěch práce s dětmi. Nejprve byla dospělými obyvateli *farmy* vnímána negativně, ale dnes proti její činnosti nic nenamítají. Podle jejích slov se stále učí, jak s dětmi pracovat a jak udržet jejich pozornost. Z vlastní iniciativy navštěvuje kurzy romštiny, pořádané romskou poradkyní, se kterou tímto způsobem udržuje určitý kontakt. Blíže však spolu nespolupracují. Mnozí Romové i Neromové ztotožňují sdružení *Láska pro všechny* s nadací *Naděje*. Lidé z těchto sdružení jistým způsobem spolupracují a udržují přátelské vztahy. Činnost paní O. je vnímána pozitivně, jak ze strany úřadů, tak také ze strany školy i romské pedagogické asistentky.

V tomto městě rovněž působí romské občanské sdružení **Daniel**, které vzniklo v roce 1999 na popud romské poradkyně. Zakládajícími členy sdružení byl především Romy respektovaný romský podnikatel a romská asistentka. V prvním roce své existence získalo sdružení grant, který využilo k organizaci sportovních aktivit formou předplatného do městských lázní pro děti a posilovny pro muže. Romové však tuto činnost příliš neocenili a ani nevyužívali. Organizace pravidelných aktivit jako například kroužku šití či fotbalového mužstva selhala.

Velký úspěch zaznamenalo pořádání volby miss v městském klubu, které sdružení organizačně dobře zvládlo. Sdružení zajistilo také odpracování patnáctitisícového nájemného za sál formou brigády a bylo po této pozitivní zkušenosti úřady akceptováno jako vhodný neformální zástupce místních Romů. Starosta k tomu řekl: „Měli jsme snahu spolupracovat s romským o.s. Daniel. Nabídli jsme jim aby se stali partnery města a umožnili jim přístup do všech výborů. *Ani do jednoho však nechodí.*“

Toto sdružení je určitou platformou kooperace a komunikace uvnitř romské komunity. Na popud komunity vystoupilo *proti činnosti sdružení Naděje*. Sdružení chtělo prosadit domovní samosprávu, či zaujmout místo sdružení Naděje. K tomu však nedostalo od města důvěru.

Činnost tohoto sdružení v současnosti stagnuje, jeho předseda se více věnuje svým podnikatelským aktivitám.

Dalším romským sdružením je **Romadrom**, který má svou mateřskou organizaci v krajském městě. V tomto městě údajně dosáhlo dobrých výsledků. Ve VM toto sdružení zastupuje také romská pedagogická asistentka. V současnosti se prý celé sdružení potýká s finančními problémy, neboť mu byly zamítnuty jeho projekty. Zástupkyně tohoto sdružení s ním již přes půl roku nemá žádný kontakt.

KA

Ve městě v současné době nepůsobí žádné vlivnější nevládní organizace, zaměřující svou činnost výhradně na Romy. Místní Romové nejsou v současnosti nijak organizováni. V minulosti tomu ale bylo jinak.

Od roku 1993 do roku 1996 v KA působilo řádně registrované romské **o. s. ROMAT**. Jeho předsedou byl jeden z místních Romů, v současné době podnikatel. Sdružení získalo pro svou činnost od města objekt. Za nájem objektu sdružení neplatilo žádné poplatky, spotřebu energie hradilo město. To přispívalo na činnost zájmových kroužků, působících v rámci ROMATu. Roku 1996 sdružení činnost ukončilo. Jaký byl důvod? Podle tvrzení několika informátorů po počátečních úspěších sdružení začalo využívat objekt k jiným účelům, než které byly ve stanovách sdružení. Celonoční diskotéky signalizovaly první problémy, později objekt začala jedna z romských rodin používat k bydlení. Část objektu byla podle tvrzení informátorů využívána i jako hodinový hotel.

Problému integrace romské komunity se dotýká činnost křesťanského **Nadačního fondu Charitas**, který byl založen v roce 1993. Podle stanov zaměřuje svou činnost na „nepřízpůsobivé občany“, tedy nikoli primárně na romskou komunitu. V praxi se fond stará o komunitu neplatičů nájemného, kteří jsou vystěhováni do lokality Hamr, dále také o bezdomovce, kteří se rozhodnou v Hamru za mírný poplatek ubytovat. Fond také v KA provozuje bazar s oblečením, kde nakupují „sociálně nepřízpůsobiví“. Finančně je fond odpovědný MÚ, od kterého dostává roční dotace.

Sídlo fondu je v jednom ze čtyř obytných domů v zatížené lokalitě Hamr. V současné době ho tvoří 6-ti členné představenstvo včetně revizora. Jeho členy jsou jednak soukromé osoby bez přímého propojení na státní instituce, jednak osoby, které se podílejí na samosprávě - vedoucí sociálního odboru MÚ a dále pak také jedna z členek městského zastupitelstva. Tato osoba je zároveň předsedkyní a jednatelkou nadačního fondu. Během výzkumu se jednoznačně ukázalo, že *v otázce veškeré sociální práce v Hamru je právě tato pracovnice klíčovou osobou*. Nad podstatnou částí místní romské komunity drží ochrannou, ale také pevnou ruku.

Tato osoba má zásadní vliv na postavení a vnímání komunity neplatičů v Hamru. Zprostředkovává značný díl styku s úřady, coby zástupkyně realitní kanceláře se podílí na uzavírání smluv týkajících se výměny bytů mezi Hamrem a sídlištěm 5, vybírá pracovníky na veřejně prospěšné práce, spolupracuje se sociálními pracovníky z městského úřadu, má přehled o migracích v rámci lokality atd. Ve vedení města, při zasedání zastupitelstva je to právě ona, kdo hájí zájmy komunity z Hamru.

V sídle fondu v Hamru pracují další dvě zaměstnankyně realitní kanceláře, které tu vykonávají mimo jiné administrativní asistenci předsedkyni nadačního fondu. Osobou, která je v lokalitě Hamru realitní kanceláři pověřena správcovstvím objektů, je Romka, původně neplatička, která byla vystěhována z KA do Hamru. (Svůj dluh vůči městu díky bezúročné půjčce splatila.) Náplní její činnosti je od roku 2000 dohlížení na plnění základních hygienických návyků (uklizení společných prostor). Zároveň je v každodenním kontaktu s předsedkyní nadačního fondu. Tyto čtyři osoby tvoří tým, který v lokalitě Hamru provozuje veškerou sociální práci.

V době realizace výzkumu v zatížené lokalitě Hamru začínal působit terénní pracovník nadace při ČT „Člověk v tísni“. Hodnocení jeho dosavadní práce jak z pohledu majority, tak romské menšiny nebylo zdaleka jednoznačné.

KL

V KL v současné době nejsou žádné nevládní organizace, které by se zabývaly situací menšin, kromě **romského občanského sdružení**. To bylo přibližně před dvěma měsíci založeno romským podnikatelem. Zatím se ale nijak neprojevalo. Romský podnikatel považuje za velký problém, že s nimi městský úřad příliš nespolupracuje. Chtěl by, aby jeho sdružení dostávalo od městského úřadu zakázky na menší práce, jako je například čištění kanálů nebo chodníků apod. Sdružení by potom mohlo zaměstnávat Romy, kteří nemají žádnou kvalifikaci, a tím pádem ani šanci sehnat si nějakou práci. To ale podle něj městský úřad odmítá.

R

Ve městě funguje nevládní organizace **Farní charita**, která má významný vliv ve více oblastech. Farní charita je územní složkou České katolické charity, má vlastní právní subjektivitu. Vznikla roku 1992, fungovala nejprve na dobrovolnické bázi. Roku 1997 se tato organizace zprofesionalizovala. Jedná se o nízkoprahové zařízení komunitního typu. Jejím cílem je pomáhat lidem v nouzi, „bez ohledu na věk, vyznání, rasu, národnost.“ Nabízí různé programy v rámci tzv. Centra pro ohroženou mládež. V její nabídce je hned několik služeb:

- služba aktivizační – děti a mládež jsou zapojovány do různých aktivit, samy si je vytvářejí
- služby výchovně - vzdělávací - přednášková činnost různých odborníků
- služby poradenské – poradenství pro ohroženou mládež

Cílovou skupinou jsou děti a mládež ve věku od 4 do 25 let. Jsou to hlavně děti z ulice (85% až 90% děti z romské populace), svůj čas zde tráví také nezaměstnaná mládež. Farní charitě se dnes daří většinu těchto dětí a mladistvých upoutat svými programy, které jsou cíleně vytvářené v souladu s jejich zájmy (zjišťovanými formou dotazníků). Za programy se neplatí, jelikož klienty jsou děti z ulice, které by jinak nevyhledaly nějaké institucionalizované zařízení, nešly by do domu dětí a mládeže, kde je nutno za kroužky platit.

Kroužky jsou časově přesně vymezené, personál se snaží, aby klienti chodili pravidelně, aby se naučili pravidelnosti. U malých dětí, které ještě nemají tak zabudované návyky, se stává, že nepřijdou, ale okamžitě se v tomto případě vytvoří jiná skupina, jiný program. Je zde zaveden bodový systém, který motivuje děti k práci: za účast na brigádách jim je přidělen určitý počet bodů, stejně tak jako za drobné práce v budově Charity. Kdo má nejvíc bodů, nemusí si např. platit páteční diskotéku, má přednost pro výběrové akce, o které je velký zájem, jako jsou výlety do Německa nebo letní tábor. Za finance získané z těchto brigád pak nakupuje vedení charity různé doplňky, například kostýmy na vystoupení.

Tím, že romské děti jezdí na různé soutěže, si velmi zvyšují sebevědomí, protože dostávají různá ocenění. Jsou prostřednictvím takovýchto akcí aktivně zapojeni do okolního života, což je nesporně velký přínos. Děti jsou vedeny k vytváření si programů i samy, aby se naučily programy nejenom konzumovat.

Děti zde mají zákaz jakéhokoliv požívání drog a alkoholu. Jakmile se takový případ rozpozná, odkáže se na návaznou službu, což je zde K-centrum, případně se informují rodiče. Farní charita je jediné nízkoprahové zařízení tohoto typu v celé lokalitě. Spolupracuje s mnoha organizacemi – hlavně s farní charitou v okresním městě, dále se Speciálně-pedagogickým centrem při zvláštní škole v R., DDM v R., domem kultury, městskou policií, městským úřadem.

Vzájemný vztah mezi romskými a neromskými dětmi je dobrý, *zaměstnanci se vůbec neseťkali s rasovou nenávistí*, pouze některé děti odradí od návštěv tohoto zařízení to, že se tu v tak hojně míře koncentrují Romové. Někteří rodiče (i romští) si ze stejných důvodů nepřejí,

aby jejich děti toto zařízení navštěvovaly, mají obavy, že se jejich děti budou stýkat se sociálně níže postavenými, často s kriminálními živly.

Dům kultury ve spolupráci s domem dětí a mládeže pořádá každoročně Romský festival. Každoročně zde také probíhá romská zábava, při které si místní romští hudebníci zaplatí sál. Po loňské zkušenosti, kdy jim nezaplatili za nájem, si vedoucí DK nejsou jisti, zda se to bude letos opakovat. Snaží se Romy donutit, aby dluh odpracovali fyzicky.

V

Ve V. funguje sociálně-pastorační a informační středisko Starokatolické církve v ČR **Charita**. Středisko slouží nejširší veřejnosti, bez ohledu na přesvědčení či vyznání. Charita si klade za cíl lidi sbližovat, podílet se na utváření společenského života, podporovat základní společenské vztahy. V jistém smyslu se tedy profiluje i jako občanská iniciativa. Nabízí integrovaný komplex služeb, jedná se nejen o řešení konkrétních problémů jednotlivců či skupin, ale snaží se i o celkovou integraci těchto individuálních či skupinových klientů do společnosti. Služby jsou bezplatné.

„Otevřené dveře“ jsou vymezeným časem, ve kterém pracovníci Charity nabízejí sociální poradenství a informace. Charita udržuje kontakty se státními úřady, pomáhá při jednání s těmito úřady a jednání zprostředkovává. Spolupracuje i s celou řadou nestátních organizací, o nichž poskytuje informace, nebo zprostředkovává kontakt. Pracovníci pomáhají klientům zorientovat se v sociálním systému, v síti sociálních služeb i neziskových organizací.

Právě rozbíhají činnost Mateřského a rodinného centra v součinnosti se sociálním odborem. Určeno je matkám na mateřských dovolených, které jsou momentálně vytržené z běžného života a schází jim sociální kontakt. Je to spojené s přednáškovým programem zaměřeným na péči o dítě.

Provozují dále Kurzy zvyšování kompetence k zaměstnanosti. Např. kurzy práce s počítači (určeno hlavně občanům pozdně produktivního věku), výtvarné a textilní techniky apod.

Mezi další aktivity patří dětský divadelní kroužek a kurzy hry na kytaru. Tyto aktivity jsou výrazně zaměřeny na romské děti. Pravidelně se schází a zkouší romské písně, jedná se už o jakousi začínající skupinu. Činnost má pozitivní dopad hlavně v tom směru, že se jedná v mnoha případech o mládež užívající drogy (toluen), vyplňování jejich volného času je v přímé souvislosti s odváděním jejich pozornosti od drog. Scházejí se pravidelně v kostele. Byly jim zakoupeny elektrické nástroje a mikrofony. Jedná se o skupinu asi 20 dětí a mladistvých (přibližně 8-15 let). Jsou velmi nesoustředění a dokáží udržovat základní disciplínu nejdéle 45 minut.

V rámci projektu Charity fungují ve V. 2 streetworkeri. Jejich práce je především v terénu, ale je vyhrazena doba, po kterou jsou k dispozici v Charitě. Za dva měsíce své činnosti měli 53 klientů a celkově 600 kontaktů. Nabízejí pomoc, radu, ale i jiné využití jejich volného času. Na nově zřizované ubytovně budou otevírat K-centrum s klubovnou.

Charita nefunguje ve V. dlouho (asi rok a půl), nicméně odvádí mnoho prospěšné práce. Její činnost je v očích okolí (Romů i Neromů) vysoko hodnocena.

Ve V. působí již 3 roky společenství **Alfa a omega**. Jedná se o křesťanské sdružení, které funguje samostatně, bez vztahu k nějaké větší církvi. Společnost založil a stará se o ni muž, který sám sebe označuje za pastora. Aktivita společnosti je zaměřena na sociálně slabé, převážně na Romy. Shromažďují se pravidelně na nedělních motlitbách v DDM, kde zpívají,

čtou z Bible, modlí se. Organizace má v úmyslu vydávat a propagovat Romské noviny. Schází se také ve skupinkách, kde se řeší konkrétní problémy.

Hodnocení činnosti a dopadu tohoto sdružení je rozporuplné. Hlavní představitel je okolím vnímán jako podivín. Pracovnice sociálního odboru o něm hovoří spíše negativně (odmítl spolupráci v případě týraného dítěte jednoho ze členů společenství). Živí se čímsi na způsob inzertní agentury a dělá reklamu jednotlivým firmám. Jeho vztah k víře je až fanatický, nelze mu však upřít jisté charisma. Na druhou stranu vliv jeho sdružení na jednotlivé Romy je jednoznačně pozitivní.

Výzkumnice uvádí konkrétní případ jedné romské rodiny, kterou navštívila: se vstupem do společenství přestali pít, chodit do hospod, matka přestala provozovat prostituci. K obrácení u nich došlo po zhlédnutí filmu Ježíš. Vyprávěli podrobně o následném „vyhánění démonů“ z jejich duše a jejich obrácení. Bylo velmi těžké převést řeč jinam.

Některé praktiky společenství jsou jednoznačně sektářské (společné sugestivní modlitby a zpěvy, totální odsouzení jejich minulého života a odvržení všeho starého, jakási závislost na společenství a zapojení do všech jeho aktivit). Rodiny, které společenství navštěvují, nejsou příliš v oblibě u ostatních Romů, ti se jich straní. Společenství je součástí nějaké širší asociace, navštěvují se s Romy z jiných měst.

Ve V. funguje úspěšně **Dům dětí a mládeže**. Mnohých jeho aktivit se účastní i romské děti, ale spíše z rodin, které na tom nejsou sociálně úplně nejhůře. DDM propůjčuje prostory společenství Alfa a Omega k modlitbám a mají s nimi dobré zkušenosti.

Shrnutí:

Jednoznačně se ukázal význam, potřeba a přínos neziskových organizací a hnutí. Mají bohatou činnost, často i značný vliv v romských komunitách. Velmi často jsou napojeny na různé církve. Bývají dobrými zprostředkovateli mezi klienty a státními organizacemi. To samozřejmě neznamená, že vůči nim nejsou různé výhrady.

Neziskové organizace jsou většinou levnější než státní instituce, často fungují na základě nadšení jednotlivců. (Jejich problémem ovšem někdy bývá neprofesionalita.)

Problémem v jejich působení bývají necitlivost v přístupu k romským klientům, plynoucí z neznalosti jejich mentality, na druhé straně jsou některé z těchto organizací značně flexibilní a aktivně se snaží podchytit zájem klientů, zejména dětí a mládeže, a tím umožnit působení na ně.

Speciálním problémem jsou romské organizace. Jejich působení je často mařeno nesystematičností Romů ve vedení, neschopností komunikovat s úřady a získávat finanční prostředky formou grantů, spory uvnitř romské komunity atd.

4.3.2.7. Vztahy Romů s majoritou na místní úrovni

CT

Obecně lze říci, že Romové ve městě nejsou vnímáni jednoznačně negativně. Město se rozvíjelo především po druhé světové válce, kdy do něj přicházelo mnoho dělníků a tak Romové nejsou bráni jako narušitelé tradiční pospolitosti, ale spíše jako jedni z mnoha příchodců. Mnoho příslušníků většinové společnosti chápe jejich tíživou sociální situaci. Častým názorem je ale pocit, že se Romové jen málo snaží se z této situace vlastními silami

dostat a že jsou příliš z pohodlnější výši svých příjmů ze sociálních dávek. Častým stereotypem je také odmítání společného bydlení s Romy. To je zdůvodňováno hlavně tím, že Romové údajně tráví většinu nocí pitkami a veselím se, protože nemusejí ráno do práce, zatímco „slušný občan“ nemůže kvůli hluku spát a ráno do práce musí. Na takové argumenty Romové odpovídají tvrzením, že když jedna romská rodina bydlí na patře mezi samými *gadži*, tak se jim vždycky přizpůsobí a snaží se chovat slušně. Dalším stereotypním argumentem proti soužití s Romy je vysoký počet jejich dětí, které jsou hlučné a nevychované. To, že v současnosti většina Romů bydlí pohromadě na jednom sídlišti vnímají lidé starým stereotypem – „Vždyť oni jsou rádi pohromadě...“ Sami Romové to ale vidí přesně opačně.

Romové v rozhovorech popisují také každodenní diskriminaci a rasismus v zaměstnání a na úřadech, verbální ponižování, když například po obdržení sociálních dávek nakupují v centru města a rozměňují tisícikorunu, nebo když jdou ženy na úřady s dětmi, protože jim je nemá právě kdo ohlídat. To, že ve městě bydlí většina Romů v jedné lokalitě, která je obecně vnímána jako chudá a špatná, působí problémy s posuzováním majoritou i těm Romům, kteří tam nebydlí.

VM

Problém společného soužití jsme zohledňovali již v oddíle vztahujícím se k problematice bydlení. Majorita ve VM vyvíjí značný tlak proti rozptýlenému bydlení Romů, neboť dochází ke konfliktům na základě střetu odlišných kulturních vzorců chování. Kulturního rozměru problému si majorita v tomto městě není vědoma. Chápe se jako nositel univerzálně platných hodnot. Neschopnost příslušníků majority překonat tento etnocentrický pohled ústí do snahy o segregaci Romů. V současnosti nedochází ve městě k otevřenému násilí. Panuje však vzájemná nedůvěra.

KA

Zásadním a nejzmiňovanějším stereotypem v tomto městě, který je ve veřejné sféře ve sledovaném městě generalizován, je nepřizpůsobivost Romů, která se projevuje „nerespektováním základních občanských povinností“ - kriminální činností, drogovou závislostí, neplacením nájmu, ale hlavně návykem na parazitické zneužívání systému státní sociální podpory spolu se současným využíváním možnosti práce na černo. Romové věc hodnotí jinak - „Od revoluce je to dvanáct let. Romové se prostě naučili takhle žít.“ Majoritní informátoři vesměs nevěřili v reálnost chudoby Romů: „když si mohou jezdit pro dávky taxíky a drahými auty, tak přeci musí mít peněz...“. *Co udělá jeden Rom nebo jeho rodina, to je automaticky připsáno místní romské komunitě jako celku i všem Romům obecně.*

Ve veřejné sféře, v souvislosti s organizovanými romskými aktivitami, je rozšířen názor, podle kterého „Romové pořád chtějí pro sebe nějaké výhody“, zároveň ale „neznají absolutně žádné povinnosti“. Právě jako na „neopodstatněné výhodářství“ je obecně nahlíženo na (dnes v KA zcela utlumené) snahy o organizování romských aktivit.

Romové naopak užívají rozšířeného stereotypu „všeobecné diskriminace“, se kterým se setkávají ve veřejné sféře - v zaměstnání a na úřadech. Tam docházejí často s již hotovým konfliktním postojem („Bílým dáváte, černým ne!“), který u úředníků vyvolává negativní reakci. Přesvědčení, že Romy na úřadech chtějí jen podvést (a proto je třeba útoku předejít protiútokem) je v romské komunitě hojně rozšířeno a nedůvěra ovlivňuje prakticky veškerý kontakt Romů s úřady. K tomu Romové dodávají, že jedině když se na úřadě nenechají, dosáhnou svého a je s nimi jednáno jako s rovnými.

U asimilovaných Romů pak stereotyp „nepřizpůsobivosti“ pracuje opačným směrem - někteří se i v soukromé sféře vnějšími znaky snaží co nejvíce připodobnit „gádžům“, dokonce být „lepší než gádžové“, aby dokázali, že jsou „jiní než Cikáni“. V praxi to pak vypadá tak, že rodina úspěšného romského podnikatele pečuje o zahrádku u svého domu tak usilovně, že sousedé rodině předhazují, že už svou péči přehání. S tím souvisí i ostražitá péče o děti a snaha o regulaci kontaktu vlastních (romských) dětí s dětmi z místní, níže postavené romské komunity.

Stereotypy a předsudky se podílejí i na vytváření do jisté míry izolovaných, z velké většiny romských sídlišť. Přežívající sociokulturní prvky, charakteristické pro tradiční romskou komunitu (romský životní styl včetně vyhledávání společnosti ostatních, absence soukromí, neomezená účast dětí na společenském životě komunity a následná prostupnost světa dospělých a dětí, kulturní vyžití v podobě oslav a hudebních produkcí) jsou v odlišném prostředí sídliště majoritou interpretovány coby projevy „asociality“ a jsou často vztahovány na romskou menšinu jako celek.

KL

Jedním z nejvýraznějších znaků, kterým se menšina projevuje, je *jazyk*. Ten bývá odlišný od jazyka majoritní společnosti a z toho často vzniká velké množství problémů. Tak tomu ale u Romů ve městě není. Výzkumnice osobně nezaznamenala ani jeden případ, kdy by se Romové mezi sebou dorozumívali romsky. Někteří starší lidé říkali, že romsky ještě rozumí, ale mluvit tímto jazykem by jim činilo značné potíže. Mladí Romové potom romštině nerozumí vůbec. Všichni mluví česky, v ojedinělých případech s náznaky slovenštiny. Jejich komunikace s ostatními obyvateli je tedy v tomto ohledu bezproblémová.

Znalost českého jazyka určitě do značné míry přispívá ke *skupinové identifikaci* Romů s majoritní společností. Mnoho si jich sice stěžuje, že jsou pro ostatní často jen cikáni, kteří jsou špinaví a neschopní, ale naprostá většina se hlásí k české národnosti a cítí se být Čechy. Někteří argumentují také tím, že žádná romská národnost být nemůže, když ani není žádný romský stát. Někdy také někteří z Romů mluvili o sobě a svých blízkých jako o dobrých cikánech a o některých dalších jako o těch špatných. Nedá se tu ale mluvit o nějakém fenoménu *degeštví*²⁹, kdy by někteří Romové v KL byli považováni za nečisté a ostatní by se s nimi z tohoto důvodu nestýkali. Označení „špatní Romové“ se týkalo většinou Romů, kteří žijí ve zdemolovaném domě u Plusu a jsou tím pádem za to ostatními odsuzováni. Nedá se tu ani mluvit o nějaké *vnitřní struktuře Romů*, protože žádnou uzavřenou skupinu nevytvářejí. To dokazuje i velké množství interetnických manželství mezi Romy a ostatními obyvateli. Děti z těchto manželství se podle svých slov ani nekamarádí s dětmi romskými, respektive romské děti se prý příliš nechtějí kamarádit s nimi. Neznačená to ale, že by tu byl nějaký rozsáhlejší konflikt. Jedná se spíše o typicky dětské rozmíšky. To jestli se Romové mezi sebou stýkají spíše záleží na tom, jestli žijí mezi ostatními obyvateli anebo společně v jednom domě s ostatními Romy. Jinak vzájemné styky probíhají spíše jen v rámci rodiny.

Všeobecně se v tomto městě mluví o jedné z rodin, která má podle veřejného mínění určitou moc. Tato moc ale nespočívá v nějakém bohatství, nýbrž v tom, že členy této rodiny tvoří silní muži, kteří podle slov ostatních „nejdou pro ránu daleko a vyvolávají neustále konflikty a rvačky“. Její členové žijí částečně v domě u Plusu, což dokazuje, že jejich finanční situace není dobrá. Podle slov některých Romů ale jejich moc v posledních letech upadá,

²⁹ Termín souvisí s přežívajícím kastovním systémem Romů. Označuje jeden z nejnižších stupňů sociálního statusu Romů.

členové této rodiny stárnou a už nemají tolik síly hájit si své zájmy a názory. V poslední době se také prý objevuje nová romská rodina, která si začíná získávat vliv. Svými aktivitami je také známá Romka, která se snažila prosadit například nultý ročník na základní škole. Zároveň o ní ale část Romů mluví pohrdlivě, protože dříve bývala prostitutkou a nemá tedy patřičnou vážnost. Tato žena svolala setkání Romů v domě U Plusu, vytvořily se tam ale dvě navzájem si odporující skupiny Romů a jednání k ničemu nevedlo. V současnosti je úřadům i některým Romům nejznámější zmiňovaný romský podnikatel, mnoho lidí ho ale kritizuje za to, že pouze mluví, ale nic konkrétního nedělá. Podle slov romského poradce díky tomu nefunguje ani jeho spolupráce s tímto podnikatelem. Žádné výrazné *autority* se tedy podle Romů mezi nimi samými nevyskytují. Snad by se tu dalo mluvit o veliteli Městské policie Romovi, který má mezi Romy poměrně velkou autoritu. Ale není tu kupříkladu žádná romská skupina, která by se vůči ostatním považovala za *elitu*.

Ačkoli, jak jsme již konstatovali, se většina Romů v KL Romy být necítí, stále je tu ještě zažito poměrně mnoho *stereotypů*, které se týkají vzájemných vztahů mezi Romy a majoritní společností. Důležitý je tu již samotný výchozí bod, podle kterého se obě skupiny posuzují v kritériích *my – oni*. Z hlediska Romů, jsou to oni – *gádžové* (Neromové), kteří na nich – Romech neustále hledají chyby, považují je za podřadnější, a když mohou, tak jim to také dávají najevo. Jak někteří z nich říkají: „Jediná šance, jak se nenechat od *gádžů* ponížovat, je dát jim najevo, že se člověk jen tak nedá. Ukázat jim, že to co zvládne *gádžo*, zvládne náš člověk taky. Pak už si k němu *gádžové* nic nedovolí.“ (Není to ovšem přístup všech Romů, mnozí naopak kritizují ostatní Romy, že se špatně chovají, nepracují, a tak dále.) Na druhou stranu je tu názor mnohých Neromů, kteří Romy kritizují, že se nedokáží přizpůsobit majoritní společnosti. Říkají: „Když už tu chtějí s námi žít, tak ať se chovají stejně jako my a ať pouze nežijí ze sociálních dávek a pracují.“ Mnoha lidem tu vadí, že Romové se prostě liší. Pro příklad názor jednoho zaměstnance úřadu(!): „Cikáni jsou prostě jako opice. Opice si jde utrhnout ořech a cestou potká mravence. Zapomene v tu chvíli na to, že si šla utrhnout ten ořech a začne si s tím mravencem hrát.“ Nedochvilnost nebo neschopnost pravidelně něco dělat, to jsou jen některé z mnoha věcí, za které jsou Romové majoritní společností často kritizováni.

O čem se ale nikdo nezmiňuje je jinde poměrně běžný jev *odkládání romských dětí do kojeneckých ústavů a dětských domovů*. Tady tomu tak ale není. Za výjimečný považují na sociálním odboru případ, kdy byly v minulém roce romské matce odebrány všechny její čtyři děti a umístěny v dětském domově. Došlo k tomu podle jejich slov proto, že matka byla prostitutka a děti žily ve velmi špatných sociálních podmínkách. Zajímavé ale je, že rodina se děti snaží získat zpátky a matka i otec je jezdí často navštěvovat.

Jednou z důležitých věcí, která také ovlivňuje vzájemné vztahy mezi Romy a majoritou, je relativně velká *chudoba* Romů. Ta se projevuje zvláště v domech, kde žijí neplatiči. Demolice těchto domů tu nesouvisí přímo s tím, že tu žijí Romové. Jak je totiž možné, že před několika lety, kdy tu Romové žili již po dlouhou dobu, domy zdemolovány nebyly a došlo k tomu až později? Lidé jsou bez práce, peněz je málo a proto dělají i takové věci, že například rozebrali sklepní příčky v domě u Plusu, aby je prodali a získali za ně nějaké peníze. (Ačkoli samozřejmě jsou tu i tací, kteří si daných věcí prostě neváží a neumí s nimi nakládat.)

Chudoba tady ale na druhou stranu nedosahuje takových rozměrů, aby Romy nutila stěhovat se jinam. A jelikož tu nejsou ani žádné případy rasové nesnášenlivosti, nedochází zde k *emigraci* Romů do zahraničí. Všeobecně se tu ví jen o dvou rodinách, které odešly přibližně někdy v roce 1998, zřejmě do Velké Británie. Příčinou jejich odchodu byla podle ostatních vidina lehce nabytých peněz. Romové nebo Romky odcházejí spíše pouze do okolních měst v důsledku sňatků nebo zase naopak v důsledku sňatků do KL přicházejí.

R

Faktorem ztěžujícím integraci je z pohledu majority zejména zanedbaná výchova a velký počet dětí, jejich okamžité hlášení se na pracovní úřad (po ukončení povinné školní docházky), nízká vzdělanost. Nezaměstnanost si podle lidí Romové způsobují sami, nemají zájem být zaměstnání, když jim sociální dávky a značný nelegální vedlejší příjem přinesou tolik financí. Mnozí lidé považují Romy za kšeftáře a podvodníky, notorické lenochy bez chutě k práci, neznající povinnost. Jen málokdo vnímá rozdíly mezi Romy. Na úřednické úrovni si lidé dokážou všimnout rozdílu mezi dnes již integrovanými, bezproblémovými rodinami, kterých je podle různých odhadů 10-30% z celkového počtu Romů. Na občanské úrovni je tento názor vzácný, omezující se maximálně na výrok typu: „Ten co bydlí vedle nás, ten je slušný, ne jako ti ostatní...“. Většina lidí se dopouští stereotypizující generalizace. Mezi jednotlivými Romy nerozlišují, přistupují k nim téměř podle hesla: Jeden za všechny, všichni za jednoho. Například ono prohlášení o rodinách přijíždějících si pro dávky mercedesem - informátor událost nejspíše viděl jen u jedné rodiny, velmi pravděpodobně jen jednou, mluví však tak, jako by se to dělo denně.

Nebo prohlášení typu: „Od té doby, co si Romové koupili tenhle dům, začali tam uklízet. To jste ale neviděli, jaký tam dřív měli strašný nepořádek. Najednou začali horentně uklízet“. Toto tvrzení má jeden nedostatek: rodina, která si dům koupila, v něm dříve nebydlela, nýbrž žila integrovaná s majoritou, v bytovém domě. Zde je typický příklad nerozlišování mezi dvěma různými romskými rodinami. Pozitivní případy samozřejmě neupoutávají tolik pozornosti.

Z strany Romů je vnímán postoj majority k nim jako lehce netolerantní, každý tázaný Rom si pamatuje alespoň jeden slovní útok na jeho osobu, ať již to bylo jen tak na ulici nebo při hledání zaměstnání.

Velkým integračním krokem ze strany majority je zmíněný prodej domů do rukou romských majitelů.

V

Své sousedy Romy dokážou lidé přijímat dobře, ale ve vztahu k Romům obecně, panuje podle zjištění výzkumníka ve V. mnoho předsudků a stereotypů. Lidé považují obecně Romy za nevzdělané a nevzdělavatelné, za osoby, které nad sebou potřebují mít neustále dozor. Ve V. konkrétně je romská populace spojována s prostitucí, šedou ekonomikou a zvýšenou kriminalitou.

Jsou podniky a místa, která jsou považována vyloženě za „romskou zónu“ a Neromové tam vůbec nechodí. O hotelu pana H. jsme slyšeli mnohé (praní špinavých peněz, prostitute, rvačky...), v praxi jsme však nic z toho nepozorovali a ani policie mi tyto informace nepotvrdila.

Romové, snažící se o začlenění do společnosti vnímají postoj majority jako diskriminační a odsuzují ho, ale na druhou stranu si jsou dobře vědomi mnohých faktorů vycházejících z nich samých a tuto integraci zhoršující. Věty typu: „*Nás nemůžou takhle dávat bydlet spolu, to je pak hrůza a nikam to nevede. Kdyby byla možnost získání normálních bytů, to by byla jiná.*“, „*Já školu nemám, ale holka by mohla. Kdo jí to ale vysvětlí, aby tam chodila, když nechodí nikdo tady, já jí to nevysvětlím. A tady? Na co?*“ to dokazují. Romové si často stěžují na diskriminaci při hledání zaměstnání a při jednání na úřadech.

Shrnutí:

Ve vztazích mezi Romy a Neromy je třeba rozlišovat dvě oblasti. Jednu představuje vztah s úřady. Úřady ze zákona uplatňují občanský princip a rovné zacházení. Druhou oblast představují vztahy mezi občany. V ní přežívá mnoho stereotypů na obou stranách.

Jako podmínka bezkonfliktního soužití je majoritou nejčastěji uváděno takřka bezvýhradné přizpůsobení se majoritním normám. Nutno říci, že mnozí Romové jsou s tímto srozuměni, snaží se požadavku vyhovět a pociťují stud a často i nenávist k těm Romům, kteří normy majoritní společnosti často a zjevně překračují.

4.3.2.8. Integrace?

CT

Uplynulé desetiletí místní romskou komunitou silně otřásl a významně zpomalilo proces samovolné integrace do majoritní společnosti. Na vině je především nepříznivá sociální situace, vysoká míra nezaměstnanosti jak v komunitě, tak v oblasti. Ztrátou zaměstnání přišli lidé o dobré kontakty, které měli s příslušníky majority a které byly v procesu integrace významným motivačním faktorem. Lidé se přestali spolu scházet, všichni jsou raději doma, když nemají peníze, řekla nám jedna z obyvatelk „romských“ domů. Na celou komunitu také negativně působí stigmatizace, vznikající čím dál větší koncentrací Romů na sídlišti Lesík.

Program integrace komunity v takovéto situaci by měl zřejmě spočívat především v jejím přiblížení se majoritě. Je třeba, aby se lidé spolu začali stýkat, ať již v práci, při zábavě nebo i v rámci sousedských vztahů. Současná izolace většiny romské komunity v jedné lokalitě její bezproblémové integraci nijak nenapomáhá, naopak ji ztěžuje. V zájmu úřadů by tak měla být podpora společného soužití Romů se zbytkem obyvatel města, ne jejich separace.

VM

Situace Romů, kteří se ocitli v hmotné nouzi, by měla být řešena bezprostředně. V této situaci se nalézají zejména Romové, kteří obývají objekty v soukromém vlastnictví neromských majitelů. Tyto skupiny žijí v nejhorších podmínkách, neboť majitelé pouze vybírají nájemné a nechávají objekty rozpadat. Neřeší ani skutečně krizové situace, kdy nájemníkům hrozí ztráta bydlení. Protože mají Romové v těchto objektech smlouvu na dobu neurčitou, nemají nárok na přidělení obecního bytu. Romové v této situaci jsou vystaveni absolutní chudobě a mohou zřídka svou situaci vlastním úsilím změnit. Tento typ problému lze řešit pouze legislativně a k tomu je nutná přímá intervence státu.

Dalším nezbytným opatřením je nutné zamezení vzniku ghatt, ke kterému v současnosti stále dochází. Odstraňování problémů vzniklých takovým jednáním bude samo o sobě v budoucnu obtížné.

KA

Při slabém, v mnoha jednotlivých případech takřka nulovém povědomí Romů o vlastní etnické identitě se jakékoli pokusy o cílenou „národnostní agitaci“, tak jak se o ní např. v Hamru pokusil v době sčítání lidu romský poradce, míjejí účinkem. Romové si ve velké většině skutečně přejí žít životním stylem „gádžů“. V kontrastu k tomu však mnohé sociokulturní prvky, které jsou vlastní majoritě, romská minorita jako nepřilíš integrovaný celek neinternalizuje, což se ve veřejné sféře manifestuje v podobě sociálně-patologických rysů životního stylu části místních Romů. Tyto rysy jsou pak obsahem generalizujících soudů, které jsou často aplikovány na romskou minoritu jako celek.

Skutečně jediným specifikem, které není pro majoritu negativně konotováno a které majorita označovala coby žádoucí, ovšem pokud se neprojevuje živelně, je *romská muzikálnost*. Vědomí vlastní kulturní specifčnosti Romů přežívá pouze v derivátech a to převážně v soukromé sféře - v praxi to vypadá např. tak, že romské kapely povětšinou živoří v jakémisi pasivním undergroundu. Romskou „jinakost“ je majorita ochotna akceptovat pouze jako svého druhu estrádní kuriozitu v podobě zájmových kroužků dětí, které přece od přírody „tak pěkně zpívají a tančí“. Zdá se, že proces akulturace a soužití Neromů s Romy v KA při zachování současných podmínek na obou stranách může vyústit v totální vymizení vědomí vlastní identity Romů a v naprostou kulturní dezintegraci místní romské komunity. Pokud k tomu již nedošlo.

KL

Nejpočetněji zastoupené minority v KL se od sebe výrazně liší. A to jak ve způsobu života, tak tím pádem i v jejich přijímání majoritní společnosti. Dá se uvažovat o jednom důležitém aspektu: Vietnamci nejsou členy majoritní společnosti nijak zvlášť vychvalováni kvůli tomu, že by sem vnášeli nějaké vlastní specifické kulturní prvky (nemluvíme tady ale například o všem vychvalované vietnamské pracovitosti). Nikde nepadlo ani slovo o tom, že by nějakým způsobem obohacovali svými kulturními tradicemi a hodnotami místní společnost. *Vyzdvihováno bylo naopak to, jak se dokáží dobře a úspěšně přizpůsobit.*

A to je právě největším problémem ve vztahu majorita versus Romové. Nejčastější výtky, které se vůči Romům ozývaly, se týkaly právě romské nepřizpůsobivosti. Převládá názor, že si neumí vážit věcí, které jim společnost poskytuje. Také si stěžují na klasický problém, že Romové nechtějí pracovat.

Na druhou stranu mnoho úředníků vnímá celou situaci poněkud jinak. Poukazují na to, že pracovat nechtějí mnohdy ani Neromové, pro které je stejně tak výhodné žít ze sociálních dávek. A jsou to prý i neromští neplatiči, kteří devastují svá obydlí. Nicméně tento fakt nemůže nic změnit na postoji majoritní společnosti vůči Romům jako takovým.

Problémem je také vnímání romského etnika a jeho kultury. Mnoho lidí se tu k tomu vyjadřovalo se slovy jako: „Oni umějí dobře tančit a zpívat. Ale aby se naučili pořádně číst a psát, nebo pracovat, to ne. Oni se nám nechtějí přizpůsobit, jenom využívají náš sociální systém.“ A podobně. U některých romských rodin tomu tak skutečně je. Tady je zajímavé, že mnoho Romů prostě bere sociální dávky jako něco naprosto přirozeného. Něco, co je prostě naprosto samozřejmé, co se musí jenom umět dobře a v co největší míře využít, nikoli jako pomoc v nouzi.³⁰ Tady je třeba položit si důležitou otázku, jak k této situaci došlo. Nehledá

³⁰ Například Romka paní Č. má za manžela Neroma, který pracuje. Ona sama je doma a pobírá podporu na sebe i šest svých dětí. Ty ale až na jedno chodí do školy a dokáží se sami o sebe postarat. Paní Č. říká: „Pracovnice ze

snad každý člověk většinou tu nejjednodušší cestu pro život? Romové tady prostě jen využívají stejně jako ostatní obyvatelé toho, co jim společnost poskytuje. A vzhledem k ostatním již zmiňovaným faktorům, jako je například jejich nízká míra vzdělanosti, s tím související špatné platové ohodnocení jejich často nekvalifikované práce, nebo jejich všeobecně horší přijímání ostatními členy společnosti, protože “jsou to přece cikáni“, potom často vzniká ohnisko konfliktu mezi nimi a majoritní společností.

Z výše uvedeného by mohlo vyplývat, že v KL jsou vztahy mezi Romy a ostatními obyvateli přinejlepším poněkud vyostřené. Tak tomu ale ve většině případů není. Lidé si většinou postěžují na Romy všeobecně a zopakují i všeobecně přijímané stereotypy o Romech, ale v místě svého bydliště poukazují většinou jen na zdemolovaný dům u supermarketu. Ten je podle nich názorným příkladem, jak Romové žijí. *Své sousedy, kteří jsou rovněž Romové, za Romy ani nepovažují, protože s nimi nemají žádné problémy.*

Důležité je upřesnit si některé základní pojmy. V nadpisu této kapitoly mluvíme o integraci nebo segregaci minority a majority. Podle názoru výzkumníka by ale bylo výstižnější mluvit ve většině případů o segregaci nebo o asimilaci minority a majority. Žádný z oslovených úředníků ani ostatních občanů o nějaké integraci s Romy vůbec neuvažoval. Pod pojmem integrace si totiž většina z nich představuje takové soužití s Romy, které by se dalo nazvat jako jejich *naprostá asimilace*. Znamená to, že podle nich veškeré možné úsilí má být věnováno tomu, aby Romové byli *úplně stejní jako ostatní*. Stejně se oblékali, chovali, pracovali, jakkoli se od ostatních nelišili. Což se dá jinými slovy říci i tak, že chtějí, aby prostě Romové už Romy nebyli. *Na druhou stranu to je přesně to, o co podle svého tvrzení Romové v KL ve většině případů usilují.* Pokud žijí samostatně mezi okolním obyvatelstvem, tak se k ostatním Romům většinou ani nehlásí, pokud žijí v jednom místě společně s dalšími romskými rodinami, odstěhovali by se podle svých slov pryč, jak jen by to bylo možné. Žádný z dotázaných Romů nechtěl jakkoli prosazovat svoji kulturu, romsky už žádný z těch mladších nemluví. To je ovšem dáno především jejich výchovou v minulých letech, kdy byl romský jazyk s celou romskou kulturou jako takovou považován za něco podřadného, co by snad ani nemělo být.

Souhrnně lze říci, že velké množství Romů v KL je plně asimilováno (ne integrováno), mnoho jich žije v interetnických svazcích. Tito lidé se ale za Romy většinou nepovažují. Za největší problémy, které brání začleňování některých z nich do společnosti, jsou tu všeobecně pokládány dva, *velká nezaměstnanost a bytový problém*. Ze strany majoritní společnosti také někdy i nechuť Romů pracovat nebo i neschopnost podřídit se nějakému pravidelnému řádu. Možná, že ze strany úřadů je otázka minorit poněkud podceňována, ale zároveň tu chybí až na výjimky jakákoli snaha ze strany opačné, tedy od samotných Romů. Ti se ve většině případů nechtějí jakkoli angažovat, družít a tak dále, chtějí prostě jen v klidu žít.

R

Běžné chápání integrace se pohybuje na škále od úplné asimilace po začleňování při zachování kulturních specifíků. Cílem je, aby Romové dávali děti do středních škol či učebních oborů, aby alespoň některé vystudovaly vysokou školu, dále aby se Romové rovnocenně zapojili do pracovního procesu, a aby udržovali své domy v čistotě. Určitá vrstva lidí z majority by ráda

sociálky mi nechtěla uznat nárok na extra peníze na prostředního Jiříčka. Ale on špatně slyší a tak ho musíme vozit do školy daleko, do jiného města. Tak já jí povídám: „podívejte se paní, já vím, na co mám nárok. A vy mně budete platit, jinak si to nenechám líbit. Půjdu s tím nahoru, rozumíte!“ To už jsem na ní křičela a toho se ty ze sociálky často zaleknou, když vidí, že si to člověk nenechá líbit. Že ví, co mu patří a nenechá se okrádat. Tak teď mi pěkně platí, tak jak to má být.“

zachovala jejich specifika, která jsou vnímána pozitivně, především romskou hudbu. Pro většinu lidí však integrace znamená *plné ztotožnění se se stylem života většinové společnosti*. Takové romské rodiny ostatně ve městě již jsou.

Romové chápou integrační snahy pouze okrajově, řadu programů příliš nevnímají. Tak jako každý jiný, rádi se zapojují do aktivit, které přinášejí výhody, jsou pro ně zábavné, okamžité přínosné. Proč by se ale měli zapojovat do dlouhodobých programů, které z krátkodobého hlediska nevypadají výhodně, příliš nechápou – například jim naprosto není jasné, proč dávat děti do přípravné třídy a podobně. Město nevyvíjí dostatek snah vysvětlit Romům podobné programy, které se jim mohou zdát jako omezující.

V

Ve V. se můžeme setkat s širokou škálou stupňů integrace. Některé rodiny jsou plně asimilované, některé částečně či úplně začleněné do společnosti, některé naopak setrvávají v naprosté izolaci a žijí na okraji této společnosti a to jak ve významu sociálním, tak faktickém.

Je nasnadě, že jakékoliv faktory vedoucí k ještě větší izolovanosti Romů od okolí úspěšnou integraci ztěžují. Sem patří oddělené bydlení, čistě romské domy, ulice, ubytovny, kumulace romských dětí ve zvláštních školách, na nekvalifikovaných pracovních místech či úřadech práce atd. Paradoxně sem v tomto smyslu může patřit i sdružování romských dětí v aktivitách Charity. Mnohých jejich programů se neúčastní vůbec žádné neromské děti a okolím jsou vnímány jako romská záležitost, neboť jejich děti jsou ty „problémové“, které pomoc potřebují.

Čím více dětí absolvuje mateřskou školku, dokončí normální základní školu, popřípadě bude ve vzdělávání pokračovat, tím větší je šance na jejich úspěšné začlenění do společnosti a zlepšení vnímání Romů okolím. *Důraz na zvyšování hodnoty vzdělání u Romů je zcela na místě*. Osobní kontakt, zkušenost a komunikace jsou asi jediným úspěšným receptem na prolomení bariér a předsudků ze strany majority.

Romové nejsou jedinou výraznou menšinou v tomto městě a zdá se, že místní jsou jak na Romy tak na ostatní minority zvyklí a berou je jako přirozenou součást jejich města. Je zde výrazný podíl česko-romských manželství (ale také např. česko-vietnamských).

Shrnutí: Na základě informací získaných v tomto výzkumu, pokud jde o otázky integrace, je možno říci, že Romové velmi často *požadují začlenění do majoritní společnosti*. To na jedné straně činí integrační snahy legitimními, problémem však je, že majoritní prostředí produkuje celou řadu skrytých segregačních mechanismů. Názor mnohých obyvatel a leckdy i úředníků pregnantně vyjádřil neznámý občan: „*Já nechci říct, že by se (Romové) měli přímo asimilovat, stačí když se přizpůsobí a žijí jako my, nic víc po nich nechceme.*“

Konfigurace vztahů a propojení funkcí jednotlivých institucí, které ovlivňují život romské komunity spolu s odůvodněnými výhradami měst k centrálně řízeným proromským projektům a rezervovaností vůči lokálním proromským aktivitám také *podporují asimilační trend*. Ideálem takové asimilace je sociální smír. V tomto duchu je soužití Romů a Neromů majoritou zredukováno na sociální rovinu, což se projevuje v praktickém uplatňování kritéria schopnosti či ochoty k přizpůsobení: ti, kteří se chtějí přizpůsobit, k tomu mají možnost. Ti, kteří neakceptují „občanské povinnosti“, se tím vylučují z komunity „normálních“ občanů a spadnou na úroveň asociálních živelů. Důsledky toho nesou celé rodiny včetně dětí. Známým problémem je, že asimilační tendence části romské komunity je však *nasměrována k nejnižší, z mnoha důvodů samotnou majoritou negativně vnímané, vrstvě majority*. Tento trend dotváří stále se prohlubující izolace romské komunity a komunity majoritních asociálů v lokalitách

obývaných převážně Romy. Segregace sociálně nepřizpůsobivých rodin a jejich zvyšující se početní zastoupení tak reálnost nastolení sociálního smíru do značné míry vylučují.

Romské elity se na druhé straně od romské komunity distancují a často rezignují na své „romství“.

4.4. Celkový přehled a komparace

Pro lepší přehlednost informací získaných z jednotlivých měst jsme se pokusili seřadit poznatky do tabulek a grafů. Tabulky slouží zejména k porovnání aktivit ve dvou městech v jednom regionu, grafy jsou pokusem o znázornění propojenosti aktivit v jednotlivých městech.

Město		CT	VM
Městský / Okresní úřad	soc. odbor	- nevyužívání celostátních programů - účelové dotace	- nevyužívání celostátních programů - účelové dotace - potravinové poukázky - odečítání nájemného ze sociálních dávek - nájemné ve výši sociálního minima (4901 Kč)
	odbor péče o dítě	- sociálně potřební jsou všichni klienti oddělení - problémy řeší spíše opatrovnice než kurátoři - nejproblematictější město okresu	- nedochází k týrání ani zanedbávání dětí - problematická docházka do školy
	bytový odbor	- odprodej bytů formou dražby - znevýhodňuje sociálně slabé občany - projekt sociálních bytů se stálou správcovskou a sociální službou	- odprodej bytů formou dražby - předplaceného nájemného (300 tis.) - znevýhodňuje sociálně slabé - diskriminující vyhláška ke způsobu nabývání bytu
holobyty/ubytovna		ano (ghetto)/ne	ano (ghetto)/ne
kriminalita	drogy	nejsou rozšířeny	nejsou rozšířeny (pouze konopí)
	prostituce	ne	ano
	úžera	Provident Financial - 48%	ano - 20%
	krádeže	ano	ano
	ostatní	celkově nízká kriminalita komunity	ne
skinheads		ano (podle zástupců města ne)	ano
program Prevence kriminality		ne	ne
zástupce romské minority u policie		ne	ne
Úřad práce	realizované programy	Šance, rekvalifikace u zaměstnavatele (zajištěné pracovní místo)	Šance, dříve Job club (???), rekvalifikace, chráněné dílny
	znalost celost. programů	ano	ano
veřejně prospěšné práce		ne (s. 4,13)	ne (využívány pouze jako nápravné tresty)
romský asistent		ano na ZvŠ	ano ve speciální škole
nultý ročník		ne/Školička o.s. Naděje	ne/o.s. Láaska pro všechny

zapojení škol do integračních aktivit	ne	Ne
občanská sdružení	<p>Naděje (církevní organizace)</p> <ul style="list-style-type: none"> - školička - školní příprava starších dětí - dětský klub - správcovství bytů - sociální práce - fotbalové mužstvo <p>Romadrom (romská organizace)</p> <ul style="list-style-type: none"> - taneční a pěvecký kroužek - vánoční besídky - plánována soutěž dětských tanečních souborů - problematická činnost vzhledem k zamítnutým grantům 	<p>Naděje (církevní organizace)</p> <ul style="list-style-type: none"> - správcovství bytů - sociální práce <p>Láska pro všechny (církevní organizace)</p> <ul style="list-style-type: none"> - předškolní příprava - trávení volného času dětí - letní tábory - výlety <p>Daniel (romská organizace)</p> <ul style="list-style-type: none"> - soutěž Miss - předplatné sport. aktivit - sport. kroužky - v současnosti stagnace činnosti - zamítnuté granty <p>Romadrom (romská organizace)</p> <ul style="list-style-type: none"> - stagnace činnosti - zamítnuté granty
koordinace činnosti	<p>fungující</p> <ul style="list-style-type: none"> - kontakt jednotlivých institucí s romskou komunitou se děje přes sdružení Naděje (Naděje + MěÚ + MP + ZvŠ + odd. péče o děti OkÚ) - r. poradkyně pomáhá s administrativními záležitostmi o.s. (r. poradkyně + Romadrom) - kontakt poradkyně s komunitou, pomoc při vyřizování žádostí, orientace v problematice vzhledem k délce trvání funkce (r. poradkyně + komunita) - informace o prac. příležitostech pro Romy (kurátor OkÚ + r. poradkyně) - řešení případů problémových rodin (odd. péče o děti OkÚ + policie) - ZvŠ + r. asistentka + komunita (školní i mimoškolní práce asistentky s dětmi) <p>nefungující</p> <ul style="list-style-type: none"> - r. poradkyně + Naděje - Naděje + Romadrom - odd. péče o děti OkÚ + školy - r. poradkyně + MěÚ (komunikace běží, ale bez výsledku) 	<ul style="list-style-type: none"> - r. poradkyně + komunita (pouze občasný kontakt, ne systematické řešení) - r. poradkyně + MěÚ (MěÚ odmítá spolupracovat, jiná představa o práci poradkyně; „její sociální práce sklouzává pouze do snahy pomoci,“) - meziresortní komise pro záležitosti romské komunity (pouze 3 zasedání, bez výsledku)

Schéma koordinace činností jednotlivých institucí v městě CT

Město		KD	KL
Okresní / Městský úřad	soc. odbor	- nevyužívání celostátních programů - přednášky ve školách (protidrogová prevence) - kontroly v nočních podnicích - na lokální programy podpory „není čas,, (MěÚ) - spolupráce soc. odboru MěÚ s odb. péče o dítě OkÚ při zanedbávání péče o dítě	- nevyužívání celostátních programů - přednášky ve školách (protidrogová prevence) - kontroly v nočních podnicích - jen ten, kdo zaplatí nájemné, dostane soc. dávky - snaha o vstřícnost vůči návrhům Rómů
	odbor péče o dítě bytový odbor	- potravinové poukázky při zanedbávání dítěte - ?	- nedochází k odkládání dětí - bytová politika pro sociálně slabé neexistuje
holobyty/ubytovna		ano (ghetto)/ne	ne/ne (plánované holobyty mají vytvořit ghetto)
kriminalita	drogy	ano řeší K-centrum	ano řeší ?
	prostituce	ano	ano (není závažným problémem)
	úžera	ano + Provident Financial	Provident Financial
	krádeže	ano (kovy, sklepy)	?
	ostatní	závažná trestná činnost některých fajt	ojedinele pašování zboží
skinheads		ano	ne
program Prevence kriminality		ne	ano
zástupce romské minority u policie		ne	ano - velitel MP
Úřad práce	realizované programy	rekvalifikační kurzy - spolupráce na úrovni okresu podle požadavků zaměstnavatelů Job club	rekvalifikační kurzy - spolupráce na úrovni okresu podle požadavků zaměstnavatelů motivační kurzy - Nový Start, Start Rozvoj
	znalost celost. programů	ne	ano
veřejně prospěšné práce		ano	ano

romský asistent		pracovník organizace Člověk v tísní v okr. městě	ano na ZvŠ, plánují v MŠ
nultý ročník		ne/existují vyrovnávací třídy	ne/MŠ umožňuje bezplatnou dopolední návštěvu romských dětí
zapojení škol do integračních aktivit		aplikace základů multikulturní výchovy na ZvŠ	? neuvedeno
občanská sdružení		práce s časopisem Kereka Člověk v tísní (v okresním městě) ROMALE (v okresním městě) Harmonie (v celém okrese) - sport, kultura Spasitel - pro sociálně nepřizpůsobivé - bazar - správcovství domů	Člověk v tísní (v okresním městě) založeno nové romské občanské sdružení (zatím bez činnosti) DDM - romské děti chodí jen na „spontánní aktivity,,
koordinace činnosti	fungující	- romský asistent - Člověk v tísní + romský poradce (spolupráce blíže nespecifikována) - nabídky rekvalifikací pro Rómy (okresní ÚP + romský poradce) - styk komunity s úřady, realizace výměny bytů v lokalitě, spolupráce se sociálními pracovníci, výběr pracovníků na VPP (Spasitel + MěÚ) - dotace na provoz školy, vstřícný postoj MěÚ (MěÚ + ZvŠ) - protidrogová prevence ve školách (K- centrum + MěÚ + OkÚ + školy + romský poradce) - protidrogové kontroly v nočních podnicích (OkÚ + MP) - spolupráce při zanedbávání péče o dítě (soc. odb. MěÚ + odb. péče o dítě OkÚ)	- řešení otázky sociálně slabých občanů (soc. odbor OkÚ + MěÚ)
	nefungující	- poradní sbor OkÚ (občanská sdružení + zástupci polit. stran + romský poradce + romští aktivisté) - není tu žádný zástupce KD - schůzky romských asistentů - není zastupen KD - romský poradce s institucemi jako ÚP v KD, MěÚ, ZvŠ, ZŠ - jeho zájem se omezuje na okresní město - MěÚ + Rómové - izolace, neinformovanost jednotlivých institucí, neochota k aktivní spolupráci	- poradní sbor OkÚ (občanská sdružení + zástupci polit. stran + romský poradce + romští aktivisté + policie) není tu žádný zástupce KL - schůzky romských asistentů - není zastupen KL - MěÚ + Rómové nebo romská o.s.

Schéma koordinace činností jednotlivých institucí v městě KD

	V	R
Město		
Okresní / Městský úřad	<p>soc. odbor</p> <ul style="list-style-type: none"> - neoprávněné snižování sociálních dávek některým rodinám - potravinové poukázky (neosvědčily se) - arogance pracovníků při kontrolách v bytech - spolupráce s MP při zacházení s drogově závislými - alternativní tresty pro mladistvé - pořádání táborů, besídek, přednášek <p>odbor péče o dítě</p> <ul style="list-style-type: none"> - spolupráce s probačními úředníky - pracovní skupina Integrace romské komunity do společnosti <p>bytový odbor</p> <ul style="list-style-type: none"> - odprodej domů do vlastnictví uživatelů (Romů) hodnotí jako nereálný - nájemní smlouvy pro problematické rodiny na dobu určitou 	<ul style="list-style-type: none"> - alternativní tresty - snaha o řešení problému zásahem kurátorů <ul style="list-style-type: none"> - sociální pracovník v terénu - pracovní skupina Integrace romské komunity do společnosti - Komise pro sociálně právní ochranu dětí - odprodej domů do soukr. vlastnictví za symbolické částky - granty pro nezisk. organizace (zatím Romy nevyužito)
holobyty/ubytovna	ne/ano+hotel takto využívaný a azylový dům pro matky s dětmi	ne/ne
kriminalita	<p>drogy</p> <p>prostituce</p> <p>úžera</p> <p>krádeže</p> <p>ostatní</p>	<p>závažný problém</p> <p>řeší K-centrum a Charita</p> <p>téměř není</p> <p>nevyskytuje se</p> <p>od 5. třídy</p> <p>pašování zboží</p> <p>ne</p>
skinheads	ne	ne
program Prevence kriminality	ano	ano + Komise pro prevenci kriminality - činnost na základě analýzy problematiky

zástupce romské minority u policie		ne	Ne
Úřad práce	realizované programy	Šance, Šance maturant, Šance B, Šance D motivační kurz, Job club	Šance, Šance maturant, Šance B motivační kurz, v budoucnosti Job club
	znalost celost. programů	ano	ano
veřejně prospěšné práce		ano	ano
romský asistent		ne/ plánují na ZvŠ	ano na ZvŠ
nultý ročník		ne/ v budoucnu	ne
zapojení škol do integračních aktivit		chráněné dílny na ZvŠ zájmové kroužky	Hnutí R Humanitas Profes Rovnost v rozdílu (vše na ZvŠ)
občanská sdružení		Charita (církevní organizace) - K - centrum - 2 streetworkeri - poradenství - terapeutický program - mateřské a rodinné centrum - kurzy zvyšování kompetence k zaměstnanosti - zájmové kroužky	Farní charita (církevní organizace) - poradenství - zájmové kroužky - přednášky - pečovatelská služba - second hand - spolupráce s uprchlickými tábory aj.
		DDM	DDM a Dům kultury - festival romské kultury
		Alfa a omega (církevní společenství)	- romské zábavy - zkušebna pro romské kapely
koordinace činnosti	fungující	- postihy nedospělých drogově závislých a jejich rodin (MP + soc. odbor MěÚ) - Prevence kriminality (MP + Charita + MěÚ) - spolupráce při návrzích na ústavní a ochrannou výchovu (soc. odbor OkÚ + státní zastupitelství) - prevence kriminality na školách (školy + PČR) - vyhledávání problematických rodin a vlastní zásah kurátorů v nich (soc. odb. OkÚ + MěÚ + policie + školy) - řízení s mladistvými - alternativní tresty (soc. odbor OkÚ + probační úředníci) - široká spolupráce Charity s nestátními i státními institucemi - prevence v rodinách (soc. odbor OkÚ + MěÚ + školy)	- Komise pro sociálně právní ochranu dětí (ZŠ + ZvŠ + F. charita + MěÚ - soc. pracovník) - Komise pro prevenci kriminality (MP + MěÚ + romská asistentka) - informační prevence MP (MP + školy) - prevence v rodinách (soc. odbor OkÚ + MP + PČR + školy + MěÚ) - spolupráce při návrzích ústavní a ochranné výchovy (soc. odbor OkÚ + státní zastupitelství) - komise Integrace romské komunity do společnosti při OkÚ (okr. školský úřad + PČR + romský poradce + ÚP + právník + občanská sdružení + odbor školství a soc. věci MěÚ) - soc. kurátor + romský poradce (řešení závažných problémů v romské komunitě - drogy, výchovné problémy, kriminalita) - ZvŠ + rodiče (osoba romské asistentky - řešení aktuálních problémů dětí ve škole) - rozsáhlá spolupráce Farní charity s institucemi (ZvŠ + Spec. ped. centrum + romský poradce + K-centrum + PČR) - ÚP + VPP (ÚP poskytuje organizacím zaměstnávajícím lidi ve VPP dotace, VPP řídí romský vedoucí)
	nefungující	- komise Integrace romské	

komunity do společnosti při OkÚ (komunita zde nemá svého zástupce)

- Alfa a omega + soc. odbor MěÚ (odmítnutí spolupráce představitelů společenství v případě týraného dítěte)
- romský poradce + instituce jako MěÚ, Charita, soc. pracovník (angažuje se pouze v okresním městě)
- soc. kurátorka + rodiče (neochota rodičů ke spolupráci v případech braní drog, závadových part)
- soc. odbor OkÚ + streetworkeri (nikdo je neseznámil!)
- farář, představenstvo MěÚ (nezájem o problematiku)

- romský poradce + komunita

- romský poradce + terénní pracovník soc. odboru (nezájem poradce, zaměřuje se pouze na okresní město)

- školy + MěÚ + rodiče (příprava nultého ročníku)

Schéma koordinace činností jednotlivých institucí v městě R

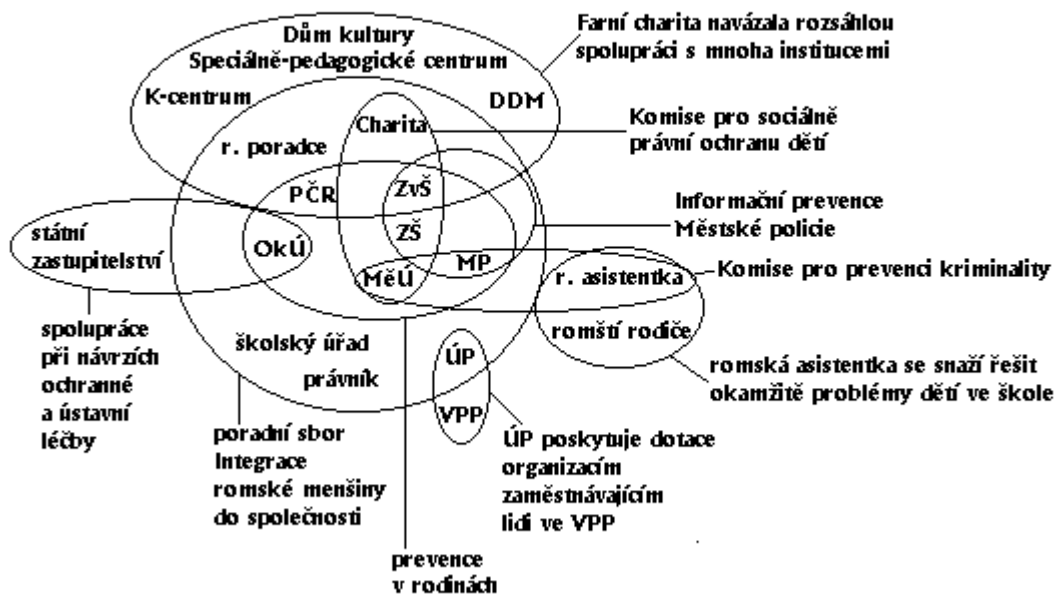
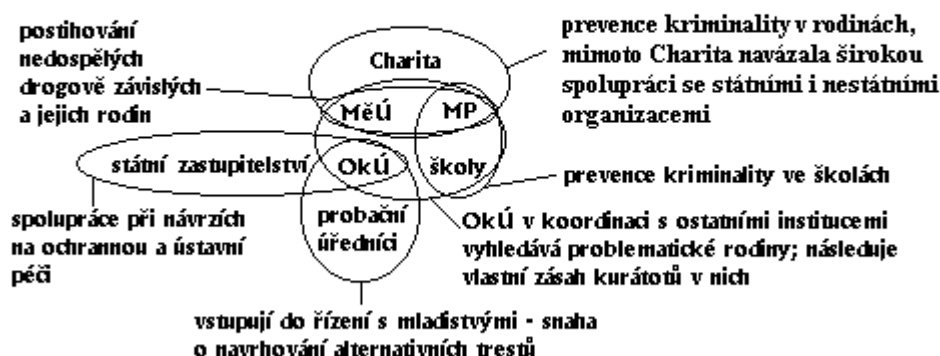

Schéma koordinace činností jednotlivých institucí v městě V

Závěr

Při analýze dat získaných z průzkumů byly nalezeny určité **rozpory mezi centrální politikou státu, která hledá účinnou integraci romské menšiny a vývojem situace v daných městech.**

Z provedených terénních šetření vyplynuly zejména tyto skutečnosti:

Faktory omezující provádění centrálních integračních koncepcí :

- praktická nemožnost přesného vymezení cílové skupiny Romů z pozice úřadů (je zakázáno vytváření evidencí podle národnosti nebo etnické příslušnosti);
- nedostatečná informovanost příslušných úřadů o centrálních projektech určených pro romskou komunitu, projekty nejsou tedy v praxi dostatečně využívány;
- neschopnost a nedostatek zájmu vylepšovat kolektivní povědomí o Romech na místní úrovni;
- redukce problému soužití Romů a Neromů na sociální dimenzi;
- rezervovaný postoj příslušných představitelů měst k romským a proromským aktivitám, vyplývající z generalizované „špatné zkušenosti“;
- nelegitimnost (např. neprodiskutování plánované intervence s Romy) dosavadních vnějších intervencí do sociální sítě z pohledu města a jejich následný neúspěch;
- negativní postoj vedení města ke spolupráci s okresem při řešení situace místní romské komunity a spoléhání na vlastní soběstačnost v této otázce.

Faktory ztěžující integraci :

- vysoká míra nezaměstnanosti v romské komunitě;
- předsudky a stereotypy většinové společnosti vůči integraci Romů: integraci si velmi často představují jako úplnou asimilaci (aby Romové přestali být Romy);
- většinová společnost se necítí být kulturně ani jinak obohacována odlišnou kulturou a existencí Romů (a dalších minorit);
- odmítavý postoj většinové společnosti ke společnému bydlení s Romy i k běžnému styku s nimi;
- nefunkčnost občanského sektoru, malá míra schopnosti a zájmu vylepšovat kolektivní povědomí o Romech na místní úrovni;
- nízké povědomí Romů o vlastní etnické identitě;
- neexistence organizované sebereprezentace Romů na místní úrovni, roztržitost romské komunity;
- skryté segregační mechanismy ze strany majority;
- přístup některých Romů (ale i Neromů) k sociálním dávkám jako k samozřejmosti, na kterou mají nárok, nikoliv jako k dočasné výpomoci v obtížné situaci;
- bytová politika města vytvářející segregovaná společná sídla Romů a sociálně nepřizpůsobivých, čímž Romové ztrácejí kontakt se životem ve městě a vytvářejí se ghetta³¹;
- diskriminace Romů nejčastěji v oblasti jejich zaměstnávání, k ní přispívá skrytý i otevřený segregační přístup k Romům ze strany spoluobčanů.

Faktory podporující integraci :

- bezprostřední řešení situace Romů kteří se ocitli v hmotné nouzi se souběžnou podporou jejich samostatnosti v budoucnu (existence a fungování sociální sítě, ovlivňující život romské komunity);
- kvalitní komunitní práce různých místních organizací (sociálních, charitativních, církevních...);
- formující se romská intelektuální elita s možností jejího zapojení do sociální práce v lokalitě města - zjištěna tendence mnohých vzdělaných Romů nedistancovat se od romské komunity tak, jak tomu bylo velmi často v minulosti;
- snaha mnohých Romů začlenit se do majoritní společnosti, což činí integrační snahy státu legitimními;
- absence vyostřených rasových interetnických konfliktů;
- aplikace specializovaných projektů cílených na zaměstnanost místních Romů;
- pronikání nestátních a neziskových organizací do stávající státní sociální sítě;
- adresné projekty, vycházející z podchycení konkrétních informací o stávajících kulturních aktivitách Romů (nutná hlubší znalost vnitřní struktury romské komunity);

³¹ Ve velmi špatné situaci se rovněž nalézají Romové, kteří obývají objekty v soukromém vlastnictví neromských majitelů. Tyto skupiny žijí v nejhorších podmínkách, neboť majitelé velmi často pouze vybírají nájemné a nechávají objekty rozpadat. Neřeší ani skutečně krizové situace, kdy nájemníkům hrozí ztráta bydlení. Protože mají Romové v těchto objektech smlouvu na dobu neurčitou, nemají nárok na přidělení obecního bytu. Romové v této situaci jsou vystaveni absolutní chudobě a mohou zřídka kdy svou situaci vlastním úsilím změnit.

- existence sociální sítě, ovlivňující život romské komunity;
- přístup Romů ke vzdělání (romští poradci se téměř jednomyslně shodují v tom, že Romům není nijak diskriminačně bráněno v přístupu ke vzdělání jako k jednomu z nejdůležitějších integračních činitelů).

Závěrem je třeba zdůraznit, že integrace neznamená a neměla by být chápána jako přizpůsobení Romů majoritě. Většinová kultura by se měla naučit akceptovat kulturní odlišnosti, nikoli je eliminovat. Jde o to aby bylo menšině umožněno zaujmout v současné situaci pro ni vhodné místo. Závislost na sociálním státu takovým místem dle našeho názoru není. Uvažování o integraci z hlediska dlouhodobého horizontu je však komplikováno skutečností, že sociální realita je jev *sui generis*, jehož vývoj nemůže být plně naplánován ani předvídan.

Romskou menšinu v současnosti dle našich poznatků nejlépe charakterizuje její roztržitost, nejednotnost jednotlivých rodin (rodů), vysoká nezaměstnanost, horší sociální poměry, od majoritní populace odlišný systém sdílených hodnot. Na druhé straně je výrazné postupné asimilování části rodin. Lze říci, že velké množství Romů je plně asimilováno (ne integrováno), mnoho jich žije v interetnických svazcích. Problémem pro pokračující proces integrace celé etnické skupiny je skutečnost, že tito lidé se ale za Romy většinou nepovažují.

Po uskutečnění přeměny bytové politiky v některých městech je viditelná pozitivní změna, kladný dopad mají programy určené pro ohrožené děti a mládež, došlo též k částečnému zlepšení zaměstnanosti (a zaměstnavatelnosti) i díky např. vhodné aplikaci veřejně prospěšných prací. Je nutno připomenout, že k podobným změnám k lepšímu často dochází pouze díky aktivitám několika jedinců, kteří měli chuť a odvahu podobné akce v konkrétním městě rozjet. V oblastech, kde toto nadšení nestačí anebo kde se podílí více zúčastněných stran, které již toto nesdílejí, se to daří znatelně hůře. Závažný problém představují určité předsudky lidí nebo spíš neuvědomění si nutnosti zlepšení situace Romů. Vzájemná komunikace mezi Romy a Neromy je brzděna především názorovými předsudky a stereotypy.

Za největší problémy, které brání začleňování některých z nich do společnosti, jsou všeobecně pokládány velká nezaměstnanost a bytový problém. Ze strany majoritní společnosti také někdy i nechuť Romů pracovat, nebo i neschopnost podřídit se nějakému pravidelnému řádu. Zároveň zde výrazně chybí - až na výjimky - snaha samotných Romů, kteří se ve většině případů nechtějí jakkoli angažovat, chtějí prostě jen v klidu žít. To rovněž ztěžuje práci úřadům.

Potvrdilo se, že integrace romské menšiny je složitý proces, jehož řešení vyžaduje dobrou znalost specifických charakteristik a podmínek života romské komunity. Mapování těchto podmínek by mělo sloužit především k zamezení nevhodných zásahů do situace. Výzkum by měl proto všem podstatnějším opatřením předcházet a následovat po nich. Naše práce byla jedním z takových pokusů.

Analýza dotační politiky státu na romské projekty v letech 2000-2001

Obecná pravidla

Poskytování **neinvestičních dotací** ze státního rozpočtu nestátním neziskovým organizacím (dále NNO) **ústředními orgány státní správy** upravují v návaznosti na zákon č. 218/2000 Sb. o rozpočtových pravidlech Zásady vlády, přijaté jako příloha k usnesení č.114 ze dne 7.2.2001.

Dotaci ze státního rozpočtu mohou poskytnout pouze ústřední orgány státní správy, Akademie věd ČR a Grantová agentura ČR nebo ten, koho určí zvláštní zákon. Dotace mohou být poskytnuty občanským sdružením podle zákona č. 83/1990 Sb. o sdružování, obecně prospěšným společnostem podle zákona č. 248/1995 Sb. o obecně prospěšných společnostech, účelovým zařízením církví podle zákona č. 308/1991 Sb. o svobodě víry a postavení církví a náboženských společností, dalším právníckým osobám, založeným nebo zřízeným k poskytování zdravotních, kulturních, vzdělávacích a sociálních služeb a k poskytování sociálně právní ochrany dětí, pokud tak ústřední orgán rozhodne a jiným právníckým a fyzickým osobám na veřejně prospěšné projekty, stanoví-li tak zvláštní zákon. Ne všechny dotující ústřední orgány (ministerstva) poskytují dotace všem typům NNO. Každé ministerstvo se kromě obecných ustanovení společných všem řídí ještě vlastními interními předpisy upravujícími poskytování dotací NNO.

Ústřední orgán vyhlašuje pro NNO programy na projekty veřejně prospěšného charakteru především formou **výběrového dotačního řízení**, jehož podmínky stanoví. Dotace se poskytuje na základě předloženého **projektu** a **žádosti** NNO o státní dotaci, jejíž obecná část je všude stejná a ústřední orgán ji může doplnit o další položky. Dotace poskytuje ten ústřední orgán, do jehož působnosti předkládaný projekt věcně patří.

Státní **dotace** poskytuje příslušné ministerstvo na období jednoho rozpočtového roku, plánované využití dotace nesmí přesáhnout jeden rok. Termín na předkládání žádosti je obvykle do 30.9. kalendářního roku, jež předchází rozpočtovému roku, na který je dotace požadována. Předběžné hodnocení se uskuteční do 31.1. rozpočtového roku, v němž by měl být projekt realizován. Dotace se poskytuje do výše 70% rozpočtových výdajů, v odůvodněných případech může ústřední orgán dotaci zvýšit. Může být použita pouze na úhradu nezbytných nákladů realizovaného projektu, do projektu nesmí být zakalkulován zisk. Dotace může být poskytnuta na úhradu mzdových nákladů, nelze ji však použít na mzdy funkcionářů NNO, na pohoštění a dary, nelze z ní hradit výdaje, které ústřední orgán o uvede v rozhodnutí o poskytnutí dotace ze státního rozpočtu. V písemném rozhodnutí o poskytnutí dotace ze státního rozpočtu uvede ústřední orgán **podmínky poskytnutí dotace NNO**. Obecná část rozhodnutí je společná (nefinancovat z prostředků jiné fyzické ani právnícké osoby, oznámit změny všech identifikačních údajů do 14 dnů, zaslání veřejné výroční zprávy, vyhotovení vyúčtování dotace, navrácení nevyčerpaných prostředků spolu s vyúčtováním do 30 dnů od oznámení o ukončení projektu nebo o odstoupení od něj, používání prostředků hospodárně a efektivně, vedení řádného a odděleného účetnictví) ústřední orgán ji může doplnit o další položky. Státní dotace musí být vyúčtována příjemcem nejpozději do konce ledna kalendářního roku, který následuje po příslušném rozpočtovém období, nevyčerpané prostředky musí být odvedeny zpět do státního rozpočtu. Dotace je poskytována účelově, lze ji

použit jen na účel uvedený v rozhodnutí. Je třeba dodržet výši a skladbu nákladů, jak byly v rozhodnutí schváleny.

Dotace jsou poskytovány na realizaci projektů, které přispívají k naplňování cílů státní politiky a jsou v souladu s některou z hlavních oblastí státní dotační politiky vůči NNO, které vláda stanoví na příslušný rozpočtový rok na návrh předsedy Rady vlády pro nestátní neziskové organizace. Rada vydá ve spolupráci Informaci o poskytování státních dotací pro následující rozpočtový rok.

ÚO meziresortně koordinují poskytování dotací tak, aby nedocházelo k jejich duplicitnímu poskytování na tutéž činnost a spolupracují na přípravě výběrových dotačních řízení, sjednocují termíny jejich vyhlášení, spolupracují při hodnocení projektů a provádí věcnou i finanční kontrolu.

Jednou z oblastí stanovených usnesením vlády č. 260 ze dne 15.3. 2000 pro rok 2001 týkající se přímo Romů je oblast ochrany práv příslušníků národnostních a etnických menšin včetně menšiny romské, přičemž činnosti, které stát hodlá nakupovat u NNO jsou naplňování všech forem národnostních práv příslušníků národnostních menšin, boj proti rasismu a diskriminaci. Vzhledem k typickým problémům Romů jako je například nezaměstnanost a s ní související hmotné nedostatky se jich přímo dotýká i **oblast poskytování sociálních služeb**, která má za cíl poskytovat služby občanům v sociální nouzi, **oblast péče o ohrožené a problémové skupiny obyvatel**, která má za cíl resocializační a integrační aktivity skupin ohrožených sociálně-patologickými jevy, mezi které mnoho Romů díky svému životnímu stylu bezpochyby patří.

Ministerstvo vnitra – Odbor prevence kriminality

Odbor prevence kriminality MV utváří koncepci a metodiku prevence kriminality a zároveň jako sekretariát Republikového výboru pro prevenci kriminality (meziresortní orgán, jehož činností je vytváření koncepce preventivní politiky na meziresortní úrovni a její konkretizace na místní úrovni) zajišťuje realizaci „**Programu prevence kriminality na místní úrovni**“ (**Komplexní součinnostní program prevence kriminality na místní úrovni**). Obecným účelem tohoto programu, který funguje od roku 1996, je podpora měst zatížených vysokou mírou trestné činnosti a dalších rizikových jevů (nezaměstnanost, vysoký počet osob dlouhodobě závislých na dávkách sociálního zabezpečení, přítomnost sociálně deprivovaných komunit, rozšířenost drog, prostituce apod.) Podmínkou pro přidělení dotace městu je zpracování kvalitního preventivního programu, schválení programu zastupitelstvem obce, manažerské zajištění programu a finanční participace města na realizaci programu. Gesci za realizaci programů po stránce organizační a výkonné nesou samosprávné orgány. V těchto programech jde o cílené propojení aktivit veřejné správy, Policie ČR, nestátních a soukromých subjektů a občanů. Komplexní program jednotlivých měst posuzuje komise, která doporučí finanční částky na jednotlivé projekty.

Prostředky na Program prevence kriminality jsou uvolňovány na základě Usnesení vlády ke Zprávám o plnění úkolů vyplývajících ze Strategie prevence kriminality z kapitoly Všeobecná pokladní správa, nejedná se tedy o rozpočet MV. Poskytované účelové dotace jsou přidělovány na základě zásad pro poskytování účelových dotací ze státního rozpočtu obcím na výdaje realizované v rámci strategie prevence kriminality na místní úrovni, které jsou každoročně spolu s vyhodnocením čerpání předkládány vládě České republiky. Konkrétní programy a projekty posuzuje a doporučuje ke schválení Republikovému výboru výběrová komise, do níž jsou jednotlivými ministry jmenováni odborníci resortů zastoupených ve výboru.

Jednou z priorit odboru je **integrace romské komunity**, která je podporována v rámci tohoto programu. Cílem je podpora sociálně deprivovaných romských komunit (emancipace, nalezení vlastního místa ve společnosti, zvýšení vzdělání, rozšíření možností trávení volného času) prevence interetnických konfliktů (omezení páčání rasisticky motivovaných trestných činů) a podpora vzniku pozitivních sousedských vztahů v rámci smíšených komunit (překonání vzájemných předsudků, omezení xenofobie a zvýšení tolerance).

Ke zlepšování nepříznivé sociální situace některých romských komunit, a tím i ke zlepšování interetnických vztahů, přispěla řada projektů, které byly v uplynulém období podpořeny v rámci Programu prevence kriminality (na 294 projektů (z celkového počtu 358 žádostí o dotaci) byla poskytnuta dotace ve výši 28 180 000,- Kč). Podmínkou podpoření projektu je finanční spoluúčast obce a aktivní participace Romů na realizaci projektu.

Dotované projekty lze rozdělit do následujících kategorií:

1. **Rozšíření nabídky vzdělávání dětí a mladistvých:** projekty zaměřené na přípravu romských dětí na školní docházku, což zahrnuje podporu speciálních tříd mateřských škol, nultých ročníků, sociální práci s rodinami, podporu aktivit školských zařízení (DDM, školy), které realizují speciální metody výuky a školního režimu přizpůsobené potřebám romských dětí.
3. **Podporu zaměstnanosti zahrnující rekvalifikaci a personální poradenství:** Cílem projektů zaměřených na zvýšení zaměstnanosti Romů je motivovat především romskou mládež k získávání profesních dovedností, které jim umožní uplatnit se na trhu práce. Nedílnou součástí je nácvik sociálních dovedností, které jim usnadní orientaci v pracovním prostředí a ve styku se správními institucemi.
5. **Zřizování krizových a poradenských zařízení zahrnující i komunitní práci a prevenci závislostí:** snaha o zainteresování širšího společenství na řešení problémů dané komunity, organizování kulturních a společenských akcí, které přímo reagují na potřeby a požadavky komunity. Komunitní centra jsou nízkoprahová zařízení, která plní funkci vzdělávací, socioterapeutickou, kulturně společenskou, jsou zaměřena na zájmové a klubové aktivity a sociální práci v terénu.
9. **Rozšíření nabídky volnočasových aktivit:** organizovány jako samostatné projekty, ale také jako součást činnosti školních zařízení, komunitních center apod. Důraz je kladen nejen na uspokojení požadavků dětí, ale také na výchovu a vzdělávání. Zahrnuje kulturně-umělecké a technické kroužky, sportovní kluby a jejich vybavení, krátkodobé i dlouhodobé pobyty.
13. **Zajištění větší informovanosti:** projekty prostřednictvím médií informují občany o možné ochraně před trestnou činností, o nabídce sociálních služeb, možnosti trávení volného času, historii a kultuře minorit....

V roce 2000 bylo podpořeno celkem 83 romských a proromských projektů částkou 4 826 000,- Kč. Přibližně u dvou pětin projektů byly prostředky určeny **pouze na materiální vybavení** kluboven, dílen, tělocvičen, učeben a na nákup předmětů potřebných k jejich fungování a na provoz. (celkem 1 899 000,- Kč). V ostatních případech byly případné požadavky na materiální vybavení (celkem byly přibližně u dvou třetin projektů) kombinovány s požadavky na personální zabezpečení provozu těchto zařízení (zahrnuje například i náklady na cestovné).

V podstatě pro všechny projekty byly **cílovou skupinou romské děti a mládež a zvýšení možností jejich trávení volného času** (celkem plynulo na tyto aktivity 4 487 000,- Kč), vyjma dvou romských informačních center zaměřených na pořádání kulturních a společenských akcí, jednoho projektu zaměřeného na sociální práci na ulici s rizikovou mládeží (streetwork) a dvou projektů zaměřených na práci s celou romskou komunitou. Projekty zaměřené na volnočasové aktivity různého druhu byly ve většině případů realizovány neziskovými organizacemi, v několika případech byla jejich realizátorem škola, v jednom případě městská policie.

V roce 2001 bylo podpořeno z celkového počtu 40 podaných žádostí o dotaci 28 projektů částkou 2 280 000,- Kč. U jedné třetiny projektů se jednalo pouze o zajištění materiálního vybavení nutného na provoz (celkem 1 014 000,- Kč, což byla přibližně polovina prostředků určených na celý rok), u ostatních žádostí byly opět požadavky na vybavení kombinované s požadavky na personální zajištění (celkem u dvou třetin projektů, tedy stejně jako v roce 2000).

V tomto roce došlo k posunu v zaměření projektů, neboť romské děti a mládež a jejich trávení volného času byly cílovou skupinou pouze u dvou třetin projektů (celkem plynulo na tyto aktivity 1 419 000,- Kč), 6 projektů bylo zaměřeno na komunitní práci s celou romskou komunitou, 2 na předškolní vzdělávání romských dětí a zbylý jeden projekt organizuje vzdělávání romských dětí a mládeže.

Hlavní cílovou skupinou Programu prevence kriminality jsou tedy v souladu s jeho preventivním zaměřením romské děti a mládež a cílem většiny programů je nabídka co nejvíce možností aktivního trávení volného času a předškolní a mimoškolní vzdělávání romských dětí. Tyto programy se snaží vyrovnat určité omezené možnosti dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí v oblasti seberealizace a vzdělávání. Vyrovnáním určitých handicapů zapříčiněných nepřipraveností na školní prostředí lze docílit zvýšení zájmu těchto dětí o školu a v souladu s tím i jejich snahu stát se bezproblémovým členem společnosti. Aktivním a smysluplným naplněním jejich volného času lze předejít případné trestné činnosti plynoucí z nudy a nezájmu.

Ministerstvo kultury – Odbor regionální a národnostní kultury

Odbor regionální a národnostní kultury MK vyhlašuje od roku 1993 každoročně konkurz na podporu kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin žijících v České republice. V rámci samostatného grantového programu na podporu kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin jsou každoročně přidělovány občanským sdružením, které uspějí v konkurzu, dotace ze státního rozpočtu (jiné subjekty než občanská sdružení mohou být případně podporovány mimo konkurz). K získání dotace je nutné nejen zpracovat projekt, ale přiložit k němu vyjádření příslušného okresního úřadu, případně místní samosprávy. U

projektů s celorepublikovým dosahem obsahujících ediční činnost není toto stanovisko požadováno, místo něj je nutné doložit posudek dvou recenzentů. Jedno občanské sdružení může předložit maximálně tři projekty. Od roku 1999 lze poskytovat finanční prostředky i na úhradu mezd, což dříve nebylo možné. Finanční požadavky občanských sdružení každoročně výrazně převyšují možnosti MK.

V roce 1997 byl ustaven poradní sbor náměstka ministra pro národnostní otázky, který je poradním, koordinačním a iniciativním orgánem MK. Je sestaven z šesti příslušníků největších národnostních menšin v ČR, kterým je tak dána možnost podílet se na hodnocení projektů, tedy moci se účastnit rozhodování o vlastní menšině a mít větší přístup k informacím. Okruhy dotovaných činností lze rozdělit takto:

1. umělecké aktivity
2. vzdělávací a výchovné aktivity
3. dokumentace národnostní kultury
4. výzkum národnostní kultury a lidových tradic národnostní menšiny
5. publikační činnost
6. multietnické kulturní akce
7. kulturní aktivity dětí a mládeže

Romská a proromská občanská sdružení

Romská národnostní menšina nebyla mezi ostatními menšinami nijak formálně upřednostněna do roku 1999, kdy vláda schválila svým usnesením č. 401 Strategii účinnější státní podpory kultury (tzv. kulturní politiku) a v článku, který je věnován problematice národnostních menšin, se říká, že jakkoli bude zachován rovný přístup MK vůči všem etnickým skupinám, bude zvýšená pozornost věnována právě romské menšině. Fakticky je zvýšená pozornost (minimálně poměřováno výší udělených dotací) Romům věnována od roku 1994. Od tohoto roku je každoročně největší obnos financí rozdělen právě mezi romská a proromská občanská sdružení, ačkoli podle sčítání lidu, které proběhlo v roce 1991 jsou Romové početně až čtvrtou největší národnostní menšinou. (V posledním sčítání lidu, které proběhlo v roce 2001 se kromství přihlásilo pouze přibližně 11 tisíc Romů, lze tedy předpokládat, že se ještě posunuli na nižší pozici). V roce 2000 připadlo z celkového objemu financí, které byly rozděleny mezi 10 národnostních menšin, Romům 26%. Konkrétně připadlo romským nebo proromským občanským sdružením 3 703 000 z celku 9 619 000 (z toho 1 248 000,-Kč rozdělovala ve vlastním konkurzu Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity).

Tato politika MK je pravděpodobně také podnícena aktivitou občanských sdružení pracujících ve prospěch romské menšiny, neboť počet jimi podaných projektů v posledních letech stále vzrůstal a paralelně s tím se lepšila jejich kvalita (problémem byla dříve nejen chybná formální stránka projektu, ale také nereálnost záměru a nepřiměřenost finančních nároků). Tento pozitivní posun přisuzuje MK působení romských poradců na okresních úřadech a jejich aktivitě.

Kromě systematické podpory v rámci konkurzu k uchování a rozvoji kultury národnostních menšin jsou podporovány aktivity romských a proromských občanských sdružení i v rámci konkurzů dalších odborů podle zaměření jednotlivých projektů. Zde není možné získat přesné údaje o udělených prostředcích, neboť není vedena jejich oddělená

evidence. Na jedné straně jsou tedy kulturní aktivity národnostních menšin podporovány v rámci specializovaného programu, což poukazuje na jejich důležité postavení v rámci kultury jako celku a na straně druhé jsou podporovány v rámci běžných programů, což poukazuje na jejich chápání jako přirozené a nedělitelné součásti národní kultury.

Z celkového počtu projektů předložených v roce 2000 romskými a proromskými občanskými sdruženími (23) jich dotaci získalo 16. Z podpořených projektů jich bylo nejvíce zaměřeno na kulturní aktivity dětí a mládeže (7 projektů, přibližně 250 000,- Kč), vzdělávací a výchovné aktivity (4 projekty, přibližně 150 000,-Kč) a poté na umělecké aktivity (4 projekty, přibližně 350 000,- Kč). Nejvyšší finanční obnos byl poskytnut Společnosti odborníků a přátel Muzea romské kultury v Brně (1 500 000,- Kč z celkového objemu prostředků 2 500 000,- Kč), která by se dala zařadit pod kolonku dokumentace národnostní kultury.

Z celkového počtu předložených projektů v roce 2001 (43) jich dotaci získalo 13. Ačkoli se tedy počet předložených projektů téměř zdvojnásobil, dotaci jich získalo méně než v roce 2000. Celková částka, kterou byly projekty dotovány, zůstala v přibližně stejné výši jako v minulém roce. Z toho se dá tedy usoudit, že na jednotlivé projekty byly uděleny vyšší částky než loni. Nejvyšší částku získala opět Společnost odborníků a přátel Muzea romské kultury v Brně (předběžný údaj 1 100 000,- Kč). V tomto roce bylo ovšem nejvíce dotovaných projektů zaměřeno na umělecké aktivity (6) (435 000,-Kč, nejčastěji na pořádání hudebních festivalů), dále na dokumentaci národnostní kultury (3) a dále pak na kulturní aktivity dětí a mládeže a na vzdělávací a výchovné aktivity. Vezmeme-li poměr finančních prostředků mezi jednotlivými skupinami, přibližně dvě třetiny celého obnosu plynuly v roce 2001 na dokumentaci národnostní kultury.

Ministerstvo práce a sociálních věcí - odbor sociálních služeb

Odbor sociálních služeb MPSV vyhlásil v roce 2000 v souladu s hlavními oblastmi státní dotační politiky **program „Rozvoje sociálních služeb„**. V rámci něj probíhá **výběrové řízení na poskytnutí dotace ze státního rozpočtu pro nestátní neziskové organizace** (občanská sdružení, humanitární organizace církví, obecně prospěšné společnosti a fyzické osoby) **poskytující služby občanům v sociální nouzi** (osoby bez přístřeší, senioři, **Romové...**).

Na realizaci jednotlivých projektů bylo pro rok 2001 vyčleněno 750 000 000,- Kč z rozpočtové kapitoly resortu MPSV, částka byla navýšena o 300 000 000,- Kč v souvislosti s přijetím nových rozpočtových pravidel, která neumožňují okresním úřadům poskytovat finanční prostředky NNO, tedy na pokrytí sociálních služeb v této oblasti. Celková dotace nestátním subjektům pro rok 2001 tedy činí 1 050 000 000,- Kč. V roce 2001 obdrželo MPSV 932 žádostí o dotaci 932. Odborné posouzení projektů zajišťuje na základě vítězství ve výběrovém řízení Národní vzdělávací fond.

Romská a proromská OS

Na **projekty poskytující sociální služby příslušníkům romské komunity** (20 projektů) byla v roce 2000 poskytnuta částka 6 588 700,- Kč. Tento typ projektů není nijak vyčleněn, nestátní neziskové organizace se musí projít běžným postupem žádosti o dotace

v rámci programu rozvoje sociálních služeb. Nejvíce projektů, kterým byla v roce 2000 udělena dotace, bylo zaměřeno na komunitní práci a na integrační programy členů komunity (11), další početnější skupina projektů spadala do kategorie podpory předškolního a mimoškolního vzdělávání romských dětí (5), méně často se vyskytovaly projekty na provozování poraden a informačních center (2) a pouze jednou se vyskytl projekt na týkající se volnočasových aktivit romských dětí a jeden projekt se týkal zvyšování vzdělanosti dospělých. Téměř polovinu všech prostředků získala Česká katolická charita jako jejich navrhovatel (celkem získala asi 3 100 000,- Kč na 10 projektů). Finanční dotace na čtyři projekty získalo občanské sdružení Naděje.

V roce 2001 byla na proromsky zaměřené projekty (17) poskytnuty částka celkem 6 762 860,-Kč. Nejvíce projektů, kterým byla v roce 2001 udělena dotace, bylo opět zaměřeno na komunitní práci a na integrační programy členů komunity a nově na streetwork (7), na druhém místě se objevily projekty na zajištění volnočasových aktivit romských dětí (4), dále byly projekty zaměřeny na podporu předškolního a mimoškolního vzdělávání romských dětí (3), projekty na provozování poraden a informačních center byly opět pouze dva a jen jednou se vyskytl projekt na zvyšování vzdělanosti dospělých. V roce 2001 získala opět tentokrát více než polovinu udělených (4 438 100,- Kč na 9 projektů) prostředků Česká katolická charita. Na čtyři úspěšné projekty z loňského roku, jejichž cílovou skupinou byly romské děti, jejich vzdělávání a volný čas, získala opět finanční prostředky a je realizátorem všech ostatních projektů zařaditelných do těchto dvou skupin.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy - odbor pro mládež

MŠMT vypisuje každoročně **výběrové řízení na podporu občanských sdružení dětí a mládeže a občanských sdružení pracujících s dětmi a mládeží**. Státní podpora činnosti občanských sdružení je naplněním usnesení vlády č.1/2000 o Koncepci státní politiky ve vztahu k mladé generaci, v jejímž duchu vyhláší MŠMT právě tyto **programy**, ve kterých mohou žádat o dotaci neziskové organizace, které doplňují svou činností významnou měrou výchovně vzdělávací funkci rodiny a školy. Cílem programů je podpora občanských sdružení dětí a mládeže (taková OS, jejichž členskou základnu tvoří minimálně ze 70% členové do 26 let), občanských sdružení pracujících s dětmi a mládeží a podpora střešních organizací dětí a mládeže. Programy nejsou určeny pro OS působící v oblasti tělovýchovy a sportu. OS smí podat pouze jeden projekt do každého programu. Projekty OS jsou posuzovány expertními komisemi, jejichž návrhy potom projedná Komora mládeže (poradní orgán náměstka ministra zodpovědného za mládež a tělovýchovu). Konečné rozhodnutí připadá na poradu vedení MŠMT.

Pro rok 2001 byly vypsané programy **Střechy** (podpora činností střešních organizací dětí a mládeže, která sdružují OS dětí a mládeže a OS pracujících s dětmi a mládeží), **Sdružení** (podpora činností celorepublikových, regionálních a místních OS dětí a mládeže a OS pracujících s dětmi a mládeží), **Zahraničí** (podpora celorepublikovým, regionálním a místním OS dětí a mládeže a OS pracujících s dětmi a mládeží za účelem možnosti mezinárodního setkávání a výměnných pobytů dětí a mládeže) a **Investice** (poskytnutí investičních prostředků OS celorepublikovým, regionálním a místním OS dětí a mládeže a výjimečně OS pracujících s dětmi a mládeží na údržbu materiálně-technické základny). Pro získání dotace v jednotlivých programech jsou stanoveny různé interní podmínky MŠMT upravující například nutný podíl místní samosprávy na financování projektu (program Sdružení – OS s regionální a místní působností), nebo například minimální počet základních

článků sdružení (program Sdružení – OS s celorepublikovou působností). Nezbytnou podmínkou podpory v programu Střechy a Sdružení je celoroční, systematická a pravidelná práce základních článků sdružení s dětmi a mládeží, víkendové či táborové pobyty mohou být pouze aktivitou doplňkovou.

MŠMT těmito programy sleduje podporu rozvoje nestátního neziskového sektoru v oblasti práce s dětmi a mládeží, podporu vytváření nabídky volnočasových aktivit pro organizované i neorganizované děti a mládež zajišťované občanskými sdruženími a podporu neformálního vzdělávání, participace a dobrovolné práce s dětmi a mládeží.

Oproti minulým létům **nebyl vyhlášen program přímých dotací**, a to v souladu s usnesením vlády č. 642 z roku 1999, resp. Zásadami pro poskytování dotací ze státního rozpočtu ČR občanským sdružením, dle kterých má ústřední orgán předběžně vyhodnotit výběrové řízení do 31. prosince kalendářního roku. Rada sdružení s místní působností, pro kterou byly přímé dotace jedinou možností získat státní příspěvek, tuto změnu nezaregistrovala. Byla to jedna z příčin, proč částka, plánovaná pro tuto skupinu občanských sdružení, byla čerpána cca z 50%. Finanční prostředky byly využity pro střešní a celorepublikové organizace a část byla ponechána jako rezerva pro aktuální potřeby roku 2001 a pro místní sdružení.

V rozpočtu MŠMT je pro dotace občanských sdružení dětí a mládeže pro rok 2001 určena částka cca **175 mil. Kč**.

Romská OS

V programu **Sdružení** (kategorie celorepublikových občanských sdružení) předložila celorepubliková sdružení dětí a mládeže a sdružení pracující s dětmi a mládeží **v roce 2000** projekty zaměřené především na přímou práci s dětmi a mládeží (zimní a letní tábory, krátkodobé akce, jednorázové akce, výchova a vzdělávání vedoucích apod.), dále na dovybavení základních článků, táborových základů atd. Za romská občanská sdružení získalo v této kategorii dotaci pouze Společenství Romů na Moravě, které z požadovaných 1 411 000,- Kč získalo dotaci ve výši 122 000,-Kč.

V programu **Přímé dotace**, který byl v roce 2000 vyhlášen naposledy (místo něj byly další rok vyhlášeny programy Sdružení - kategorie s místní působností a Investice), získalo dotaci 8 romských občanských sdružení v celkové výši 500 000,- Kč (z požadovaných 1 691 270,- Kč). Šest občanských sdružení získalo dotace na poskytování volnočasových aktivit, zbylé dvě na provozní náklady, údržbu a neinvestiční materiál.

V programu **Sdružení v roce 2001** předložila opět celorepubliková sdružení dětí a mládeže a sdružení pracující s dětmi a mládeží projekty zaměřené především na přímou práci s dětmi a mládeží. Občanské sdružení Společenství Romů na Moravě nakonec i přes formální nedostatky v projektu (IČO, nejasnosti s adresou), které byly nakonec díky vstřícnosti komise odstraněny, získalo dotaci ve výši 322 000,- Kč z požadovaných 500 000,- Kč.

V **kategorii regionálních občanských sdružení** měla komise **za úkol posoudit 54 projektů** s požadovanou částkou na státní dotaci 39 230 639,- Kč. Převážná část projektů se týkala volnočasových aktivit, letních a zimních táborů. Menší část projektů se vztahovala k podpoře činnosti ústředí, vzdělávání vedoucích a instruktorů, zejména v souvislosti s požadavkem na kvalifikaci vedoucích při pořádání táborů. Komise doporučila podporu 37 projektům v celkové výši 11 486 000,- Kč. Při rozhodování a navržení výše dotace komise

preferovala projekty zaměřené na přímou práci s dětmi a mládeží, činnost sdružení zaměřenou do oblasti zdravotně postižených a sociálně znevýhodněných dětí a mládeže a dále na projekty zabývající se ekologickou tematikou. Program region umožňoval OS žádat na provozní náklady ústředí.

Na podporu aktivit pro romské děti požádalo občanské sdružení Naděje a Demokratická aliance Romů ČR a jejich požadavky byly doporučeny k podpoře pro jejich úspěšnou realizaci v loňském roce. Celkově tedy v tomto roce uspěly dvě výše zmiňovaná romská občanská sdružení, která byla podpořena částkou 296 000,- Kč z požadovaných 1 210 000,- Kč. Projekty byly zaměřeny na volnočasové aktivity, v jednom případě na podporu ústředí a v druhém případě na podporu přímé práce nižších článků sdružení.

V kategorii **místních občanských sdružení** komise projednala 190 projektů. Celkové náklady těchto projektů byly vyčísleny částkou 96.228.442 Kč, požadovaná dotace částkou 37.134.581 Kč. Komise doporučila přidělení dotace 137 projektům v celkové výši 15,275.300 Kč. Při posuzování členové komise vycházeli z celkových nákladů projektu, výše požadované dotace a podílových nákladů z vlastních zdrojů OS, výsledků hospodaření OS v předchozím roce uvedeného ve výroční zprávě.

Romská občanská sdružení (celkem jich bylo 8) získala v této kategorii finance v celkové částce přibližně 963 000,- Kč z požadovaných 1 707 000,- Kč. Šest z osmi sdružení bylo zaměřených na volnočasové aktivity, zbylé dva potom na školení instruktorů, služby a údržbu spojené s fungováním stávajících center. Celkem bylo tedy na podporu romských občanských sdružení dětí a mládeže a sdružení pracujících ve prospěch dětí a mládeže uděleno přibližně 1 580 000,- Kč.³²

Podle vládního usnesení č.386/2000 byl v roce 2000 vyhlášen **MŠMT program na Podporu romských žáků středních škol v resortu školství**. Celková výše dotace v roce 2000 činila přibližně 2 925 000,- Kč pro 855 žadatelů. Prostředky jsou poskytovány na půl roku, je tedy nutné žádat dvakrát ročně. Prostředky byly MŠMT převedeny z Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity (více informací o programu v kapitole MrK).

Poradní orgány vlády, které administrují poskytování státních dotací

Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity

Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity (dále jen Komise) je jedním ze tří poradních orgánů Úřadu vlády (dále jsou to Rada pro národnosti a Rada pro lidská práva), které jsou administrativně zajišťovány odborem pro lidská práva a jimž předsedá zmocněnc vlády pro lidská práva. **Komise je poradním, iniciativním a koordinačním orgánem vlády pro otázky spojené s postavením Romů ve společnosti v České republice a jejím úkolem je práce především koncepčního charakteru.**

Konkrétně přísluší Komisi následující kompetence a úkoly: podávat v oboru své působnosti návrhy a podněty vládě a příslušným orgánům státní správy, připravovat a posuzovat koncepční a realizační podklady pro rozhodnutí vlády a vyjadřovat se k návrhům jiných státních orgánů týkajících se romské komunity, vyhodnocovat plnění přijatých usnesení vlády a resortních opatření týkajících se záležitostí romské komunity, spolupracovat s příslušnými státními orgány při sestavování návrhů v oblasti politiky státu týkajících se

³² Ve stejném interním materiálu MŠMT je uvedeno, že v roce 2001 byly na podporu proromských občanských sdružení převedeny dotace v celkové výši 3 500 000,- Kč.

romských komunit, **navrhovat rozdělení finančních prostředků** vyčleněných na doplňkové programy na podporu romské komunity, shromažďovat údaje o stavu a vývoji romské komunity a dle potřeb zpracovávat souhrnnou informaci o situaci v romské komunitě, podporovat informovanost a osvětu v romské komunitě o programech jí se týkajících, spolupracovat s jinými státními orgány při metodickém vedení romských poradců a asistentů při okresních úřadech, spolupracovat s romskými a proromskými organizacemi a zpracovávat jejich podněty a návrhy a nakonec seznamovat veřejnost se svou činností a poznatky, které z její činnosti vyplynuly.

V čele komise je její **předseda** jmenovaný vládou (zmocněnec vlády pro lidská práva). Členy komise jsou dále její **výkonný místopředseda**, dále jednak na úrovni náměstků ministrů **představitelé ministerstev** financí, pro místní rozvoj, kultury, obrany, průmyslu a obchodu, spravedlnosti, školství, mládeže a tělovýchovy, vnitra, zahraničních věcí, zdravotnictví a dva zástupci Ministerstva práce a sociálních věcí, jednak **dvanáct představitelů romské komunity**.

V roce 2000 vyčlenila vláda v kapitole Všeobecná pokladní správa položku podpora projektů „Integrace romské komunity“. Finanční obnos byl na návrh Komise pro záležitosti romské komunity rozdělen takto:

Program sociointegračního soužití (8 000 000,- Kč): Hlavním cílem programu bylo podpořit projekty lokálního (místního) charakteru, které byly zaměřeny na kulturní, vzdělávací a výchovné aktivity, na podporu školských, církevních a jiných zařízení (klubů, azylových domů), na umělecké aktivity, na ochranu tradic, kultury a postavení romské národnostní menšiny, na publikační činnost a na právní a sociální poradenství. V r. 2001 rozhodovaly o přidělení účelových prostředků komise sestavené při okresních úřadech, jejichž členem byl vždy romský poradce či asistent. Dotace byly určeny právníkům a fyzickým osobám, případně občanským sdružením na základě předložených projektů. Přednostně byly zvažovány ty projekty, které posilovaly v dané lokalitě nestátní neziskový sektor jako celek (např. spolupráce více neziskových organizací při organizování projektu, stanovování společných strategií apod.). Hlavními kritérii při výběru projektů byla komunitní dimenze projektu, spolupráce co nejširšího okruhu lidí z různých profesních a sociálních skupin, vícezdrojové financování, přehlednost struktury projektu.

Program sociálně výchovný pro romské děti a mládež (4 000 000,- Kč): hlavním cílem programu byla podpora projektů celostátního charakteru, které byly zaměřeny na kulturní, výchovné a vzdělávací aktivity. O přidělení dotací rozhodovala výběrová komise, ve které byly kromě zástupců komise přítomni zástupci MK a MŠMT. Dotace byly určeny právníkům a fyzickým osobám, případně občanským sdružením na základě předložených projektů. Vybrané projekty byly zaslány k administraci na MK a MŠMT. Hlavními kritérii při posuzování projektů byla jeho celostátní nebo regionální dimenze, jinak se kritéria shodovala s kritérii u předchozího programu.

Program zaměřený na průzkum forem soužití romské menšiny s většinovou společností (1 500 000,- Kč): Byla sestavena odborná skupina z pracovníků MrK a přizvaných odborníků, která navrhla vedoucímu Úřadu vlády zadání veřejných zakázek k provedení průzkumu týkajících se problematiky výstavby holobytů vzhledem k romské menšině a problematiky politiky samospráv vůči romské menšině.

Program podpory terénních sociálních pracovníků (2 800 000,- Kč): byla sestavena pracovní skupina z pracovníků MrK a přizvaných odborníků, která navrhla okresní úřady nebo magistráty statutárních měst, kterým byla přidělena účelová dotace na úhradu veškerých výdajů spojených s uzavřením dohody s terénním pracovníkem. Pracovní skupina rozdělila položku mezi 16 vybraných okresních úřadů, přičemž byla zohledňována včasnost reakce na výzvu k účasti na programu, bližší specifikace problému a konkrétních cílových lokalit, existence představy o výši finančních potřeb spojených s realizací programu a o způsobu a kriteriích výběru vhodného pracovníka.

Hodnocení projektu a práce terénních pracovníků (po třech měsících fungování) bylo *ze strany okresních úřadů* až na jednu výjimku velmi pozitivní, oceněn byl především relativně rychlý vývoj k lepšímu v dosud velmi problematických oblastech, který lze přičítat především každodenní práci a osobnímu kontaktu. Výhrady se vyskytly vůči nezvykle vysokému platovému ohodnocení terénních pracovníků. Okresy přivítaly možnost pokračovat v projektu v dalším roce.

Reakce Romů se diferencovala podle toho, zda se jednalo o skupinu příjemců pomoci nebo o skupinu, kterým nebyla primárně určena. Zatímco první z nich program postupně kladně oceňovala, *u druhé* byla opakovaně zmiňována *nespokojenost a nesouhlas s programem*, a to především v souvislosti s možností hmotné podpory a každodenní intenzivní péči.

Program podpory romských žáků v resortu školství (2 925 000,- Kč): částka byla určena na podporu vzdělávání žáků středních škol, formou částečné nebo úplné úhrady nákladů na školné, ubytování, stravování, učební pomůcky, ochranné pomůcky a meziměstské cestovné. Vybrané žáky, účel jejich podpory a návrh výše podpory předkládala škola, příslušný orgán státní správy nebo romský poradce. Výběrová komise byla ustanovena školským úřadem a jejími členy byli jeho dva zástupci, romský poradce a zástupce okresního úřadu. Výběr žáků definitivně schválila komise ustanovená při MŠMT.

Dále byly vyčleněny finanční prostředky ve výši 499 000,- Kč na úpravu hrobů pro oběti tábory v Letech u Písku a 1 776 000,- Kč zbylo jako finanční rezerva, z níž bylo uvolněno 250 000,-Kč na romský festival Khamoro.

Oblasti podpory se v roce 2001 příliš nelišily, změnil se pouze způsob financování. Zatímco v roce 2000 administrovala komise přidělení finančních prostředků přímo, v roce 2001 administrují jednotlivé programy ministerstva, pod která programy obsahově spadají. Na **Program sociointegračního soužití** (projekty s místní působností) byla opět vyčleněna částka ve výši 8 000 000,- Kč.

Na **program sociálně výchovný** (projekty s regionální nebo celostátní působností) byla vyčleněna částka 4 150 000,- Kč. V tomto programu získalo dotaci 17 nestátních subjektů v celkové výši 1 680 000,- Kč z původně požadovaných 5 355 000,- Kč. Nejčastěji byly projekty zaměřeny na kulturní aktivity (10), dále na výchovné aktivity (4) a zbytek byl zaměřen na vzdělávací aktivity.

Na **Program podpory romských terénních sociálních pracovníků** byla vyčleněna částka 5 000 000,- Kč, která nebyla převedena ve všech případech na okresní úřady, ale někdy přímo na městské úřady, neboli místní samosprávu. V programu pokračovala města, ve kterých terénní pracovník úspěšně fungoval v minulém roce a bylo přibráno ještě několik

dalších. Na **Program podpory romských žáků v resortu školství** byla vyčleněna částka 5 500 000,- Kč. V souvislosti s probíhajícím sčítáním lidu byly vyčleněna částka ve výši 1 000 000 Kč **na kvalifikovanou účast Romů při sčítání lidu**, která byla převedena Českému statistickému úřadu.

Rada pro národnosti vlády ČR

Do roku 1997 byla agenda národnostního tisku v kompetenci MKČR, přičemž MK plnilo pouze roli transferu finančních prostředků, provádělo vyúčtování a následnou kontrolu využití udělených financí, o výši dotace na jednotlivé tituly rozhodovala Rada pro národnosti. Nyní je v působnosti Rady vlády pro národnosti vyhlášovat každoročně **výběrové řízení pro občanská sdružení příslušníků národnostních menšin, orientující se na vydávání menšinového tisku**, přičemž Rada pro národnosti je místem, kde jsou projekty pouze vyhodnocovány. Uzavření smluv a poukázání prostředků provádí MFČR.

Ve státním rozpočtu ČR na rok **2000** byla na vydávání menšinového tisku vyčleněna v kapitole všeobecná pokladní správa částka ve výši 28 000 000,- Kč. Na romský národnostní tisk připadla celková částka 6 092 000,-Kč. Tato částka byla rozdělena mezi čtyři vydavatele: Občanské sdružení pro romský a národnostní tisk – **měsíčník Romano kurko** (romské aktuality a zajímavosti, komentáře k aktuálním událostem v romské komunitě), dotace 1 348 000,- Kč.

- čtrnáctideník **Romano hangos** - vychází v češtině i v romštině, dotace 1 348 000,-Kč.
- Sdružení přátel nadace Dženo - společensko kulturní měsíčník **Romano gendalos** - vychází v češtině i v romštině, dotace 1 848 000,- Kč.

Demokratická aliance Romů v ČR - měsíčník nejen pro romské děti **Kereka** - časopis používán jako příručka na ZŠ při hodinách multikulturní výchovy, při výuce ve třídách s romskými dětmi, dotace 1 548 000,- Kč. **V roce 2001** činila celková suma na vydávání menšinového tisku přibližně 29 500 000,- Kč. Na tisk romské menšiny byla poskytnuta celková dotace 6 380 000,- Kč, která byla rozdělena mezi stejná periodika a ve stejném poměru jako v předchozím roce.

Častým problémem souvisejícím s hospodařením jednotlivých vydavatelů romských periodik a kritizovaným Radou pro národnosti jsou i přes stále se zvyšující náklady na vydávání časopisů snižující se příjmy z prodeje a minimální nebo žádný podíl jiných zdrojů na financování projektu. Tento problém by se dal tedy vysvětlit nedostatečnou aktivitou romských sdružení získat více financí na investice z prodeje časopisu (cena časopisů je velmi nízká, pohybuje se v rozmezí 4-6,- Kč) a i nedostatečnou snahou (nebo objektivní nemožností?) získat jiného donátora finančních prostředků.

Rada pro národnosti se rozhodla na základě rozboru vyúčtování projektů, ve kterých se vyskytovaly obdobné problémy jako u tisku romské menšiny, stanovit pro rok 2002 přísnější kritéria pro poskytování dotací na vydávání tisku, která by zabezpečila efektivnější a hospodárnější používání finančních prostředků ze státního rozpočtu. Bude nutné stanovit vlastní minimální podíl vydavatele na nákladech periodik (asi 30%), povinnost vydavatele hradit výdaje spojené s distribucí, režijní náklady budou moci činit maximálně 40% celkových nákladů z dotace.

Rada pro lidská práva vlády ČR

Vláda rozhodla květnu roku 1999 o realizaci kampaně proti rasismu a následným usnesením č. 549/1999 na ni vyčlenila prostředky ze státního rozpočtu ve výši 10 000 000,- Kč. Byla vyhlášena **veřejná obchodní soutěž na výběr agentury pro realizaci protirasistické kampaně**. Rada pro lidská práva byla pověřena dozorem nad průběhem celé kampaně a její členové byli členy hodnotící komise ve veřejné soutěži. Kampaň byla nazvána **Projekt tolerance vlády české republiky**. Kampaň začala 1.1.2000 a byla ukončena 30.6.2000. Zaměření kampaně vycházelo ze skutečnosti, že **nejproblematictější je u české veřejnosti vztah k romské menšině**. Byla ovšem zaměřena i na vztah většinové české společnosti k ostatním menšinám žijícím na území ČR. Jejím cílem bylo upozornit českou veřejnost nikoli na extrémní projevy rasismu, ale na běžné projevy xenofobie všedního dne.

V rámci informačních aktivit Projektu tolerance **spolupracovali organizátoři s časově souběžnými, tematicky podobnými projekty**, které obdržely odbornou pomoc i **finanční podporu na tisk informačních a propagačních materiálů**. V rámci této podpory získali finanční dotaci Světový romský festival Khamoro (100 000,- Kč), výstava Sedm dní romské historie (33 000,- Kč), nastudování romské pohádky divadlem Orfeus (43 000,- Kč) a Nadace Nová škola získala 37 500,- Kč na tisk sborníku Romano suno. Celkem tedy získala tato romská s proromská sdružení v rámci programu Tolerance 213 500,- Kč.

Grantová agentura Akademie věd ČR a Grantová agentura ČR a jako poskytovatelé státních dotací

Grantová agentura Akademie věd ČR

Posláním GA AV je rozdělovat účelové finanční prostředky z rozpočtu Akademie věd ČR (dále AV ČR) a případně z jiných zdrojů (od právnických nebo fyzických osob - sponzorů) formou **finanční podpory** (dále grantu) **vědeckých projektů jednotlivců a skupin** a organizovat k tomuto účelu veřejnou soutěž na nejvyšším dosažitelném stupni odbornosti a objektivitě. Grant se uděluje na stanovený počet let, zpravidla od začátku kalendářního roku. Žádost o grant GA AV může podat každá fyzická osoba s trvalým pobytem a pracovištěm v ČR. V roce 2001 bylo nově zahajovaným grantovým projektům přiděleno celkem 29 mil. Kč.

Vědecká koncepce sociálních, politických a ekonomických věd je zaměřena na problematiku transformace české společnosti, tedy výzkum aktuálních společenských procesů v ČR. Jednou z jejích dílčích součástí jsou i **problémy národnostních menšin, zahraničních migrací, xenofobie**, přenosu kulturních vzorů a procesy globalizace. Vědecká koncepce kulturní antropologie a etnografie je zaměřena mezi jinými i na **zkoumání etnické a sociální identity malých imigračních skupin v lokálním prostředí české majority (včetně romské populace)**, jakož i adaptační procesy českého etnika v jinoetnickém prostředí v zahraničí a problematika vystěhovalectví. Výzkumné záměry, z této koncepce plynoucí, by tedy měly provádět výzkum národnostních menšin, Romy nevyjímaje.

Do programu cíleného výzkumu a vývoje byl v roce 2001 přijat výzkum PhDr. Zdeňka Uherka z etnologického ústavu AV s názvem *Migrace do České republiky, sociální integrace a lokální společnosti v zemích původu-Ukrajinci, obyvatelé Bosny a Hercegoviny a*

slovenští Romové, na který byl poskytnut grant ve výši 573 tis.Kč. Tento výzkum se jako jediný v letech 2000 a 2001 dotýká problematiky Romů v České republice a jejich integrace.

Grantová agentura České Republiky

Grantová agentura České republiky (GAČR) rozděluje **prostředky na vědecký výzkum**, které jsou jí přiděleny **ze státního rozpočtu ČR**. Určí podmínky (kdo a o co se může ucházet, do kdy a kde), zajistí posouzení a výběr návrhů (kdo návrhy posoudí a podle jakých kritérií) a rozdělí dostupnou sumu na vybrané návrhy. **Grant (grantové prostředky)** jsou účelové finanční prostředky přidělené na řešení grantového projektu, jsou to finanční prostředky přidělené na určitý specifikovaný účel, který je zpravidla neziskový, veřejně prospěšný nebo si zasluhuje podporu z jiných ušlechtilých důvodů. GA ČR poskytuje granty formou dotace. GA ČR každý rok vyhlásí soutěž, do které mohou přihlásit své návrhy vědci z kterékoliv české instituce zabývající se výzkumem nebo technologickým vývojem. Návrhy mohou být z jakéhokoliv vědního oboru, jejich téma volí sám navrhovatel. Návrhy posoudí odborné poradní orgány GA ČR a další posuzovatelé a vyberou ty, které jsou podle jejich názoru nejlepší. Podle tohoto doporučení potom GA ČR v rámci svých finančních možností (tj. podle výše částky, kterou pro daný rok získá ze státního rozpočtu) přidělí granty a uzavře smlouvy s navrhovateli vybraných projektů. Řešení většiny projektů je rozvrženo na dobu tří let, na každý rok jsou prostředky přidělovány samostatně. Uchazečem o udělení grantu může být organizační složka státu, právnická nebo fyzická osoba. Roční rozpočet GAČR je o něco více než 1 miliarda Kč, průměrné roční náklady na jeden projekt jsou asi 650 tisíc Kč.

V roce 2000 byl dokončen výzkum, který realizovala PhDr. Mirjam Moravcová z Univerzity Karlovy v Praze s názvem **Meziethnické vztahy a problematika multikulturní společnosti**. Výzkum, který sledoval postoje české veřejnosti k jinoethnickým menšinám/skupinám žijícím v ČR, trval 3 roky a byla na něj přidělena částka 1 369 000,- Kč. Ve srovnávacím pohledu analyzoval vztah k menšinám, které kontinuálně náleží do občanské společnosti ČR (Slováci, **Romové**, Němci) a k nově příchozím (Vietnamci, občané USA, Kanady). Projekt podle hodnocení GAČR prohloubil znalost o postojích Čechů k některým menšinám a migračním skupinám.

V témže roce byl dokončen tříletý výzkum, který realizoval Doc. Jiří Nekvapil z Univerzity Karlovy v Praze s názvem **Utváření obrazu etnických menšin v mediální a každodenní komunikaci** (dotace 636 000,- Kč). Cílem projektu bylo přispět ke zkoumání komplexní problematiky soužití většiny s etnickými menšinami, konkrétně se výzkum zaměřil na to, jak bylo a je soužití většiny s menšinami (českých a slovenských Maďarů, českých Němců a **Romů**) reflektováno v mediální a každodenní komunikaci.

Příloha 2:

DOTAZNÍK PRO ROMSKÉ PORADCE

1. Kolik Romů žije ve vašem okrese: (Prosíme o kvalifikovaný odhad.)

Kolik Romů žije v těchto jednotlivých městech:
(dotazovali jsme se na všechna města v daném okrese s počtem obyvatel vyšším než 7000)

2. Jaká je míra nezaměstnanosti v těchto městech (celkově a pro Romy zvlášť)

3. Existují v těchto městech čtvrti, ulice nebo větší činžáky, které obývají téměř výhradně Romové? Kolik Romů žije v jednotlivých takových sídelních jednotkách?

4. Budují se v těchto městech holobyty? (Uveďte, prosím, u každého města umístění takových bytů - zda jsou lokalizovány ve městě, nebo na okraji města. Dále pro koho jsou tyto holobyty stavěny a kolik se jich dosud postavilo):

5. Kolik žáků je na zvláštních školách (Romů, Neromů)?

6. Existují v těchto městech nulté ročníky?

7. Působí v těchto městech romská nebo proromská občanská sdružení nebo nevládní organizace? Prosíme, vyjmenujte je:

8. Došlo v následujících městech k emigraci Romů do zahraničí? Napište, prosím, o kolik osob (rodin) se jednalo a v kterém to bylo roce?

9. Jaké jsou v následujících městech problémy v soužití majority a romské komunity?

Resumé

Publikace navazuje na studii „Právní ochranou etnických menšin před projevy rasové diskriminace“. Seznamuje odbornou veřejnost s druhou částí výsledků výzkumu, který byl vypracován na základě zadání Ministerstva spravedlnosti ČR, které vycházelo z usnesení vlády ČR č. 599/2000 „Koncepce politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity napomáhající jejich integraci do společnosti“ ze dne 14.6.2000. Poznatky z provedené právní analýzy i ze zpráv resortů ukázaly, že stát má k dispozici právní i institucionální nástroje, které k daným cílům, tedy k integraci etnických minorit a zabránění jejich diskriminace, může používat. Byly ovšem nalezeny určité mezery v užívání těchto nástrojů, zejména na místní úrovni. Přesnější poznatky jsme získali na základě několika sociologických sond, jejichž výsledky jsou obsahem této práce.

Z výzkumných sond vyplynulo, že stále existují určité rozpory mezi centrální politikou státu, která hledá účinnou integraci romské menšiny a vývojem situace na místní úrovni. Příslušné úřady často nejsou dostatečně informovány o centrálních projektech určených pro romskou komunitu. Vyskytuje se i rezervovaný postoj příslušných představitelů měst k romským a proromským aktivitám, vyplývající z generalizované „špatné zkušenosti“ s takovými aktivitami. Příslušní představitelé města mají z různých důvodů problémy s komunikací s romskou menšinou, nevědí, s kým mají jednat (kdo je představitel jednotlivých skupin Romů), neboť neexistuje organizovaná sebe prezentace Romů na místní úrovni, apod. Problémem je soužití Romů a Neromů, předsudky a stereotypy většinové společnosti vůči integraci Romům, nízké povědomí Romů o vlastní etnické identitě atd. Za největší problémy, které brání začleňování některých Romů do společnosti, jsou všeobecně pokládány velká nezaměstnanost a bytový problém.

Za pozitivní posun je možno považovat formující se romskou intelektuální elitu s možností a ochotou jejího zapojení do sociální práce v lokalitě města; byla zjištěna tendence mnohých vzdělaných Romů nedistancovat se od romské komunity tak, jak tomu bylo velmi často v minulosti. Kvalitněji pracují na místní úrovni různé sociální, charitativní a církevní organizace. Mnozí Romové se snaží začlenit do majoritní společnosti, což činí integrační snahy státu legitimními.

Romskou menšinu v současnosti dle našich poznatků nejlépe charakterizuje její roztržitost, nejednotnost jednotlivých rodin (rodů), vysoká nezaměstnanost, horší sociální poměry, od majoritní populace odlišný systém sdílených hodnot. Na druhé straně je výrazné postupné asimilování části rodin. Lze říci, že velké množství Romů je plně asimilováno (ne integrováno), mnoho jich žije v interetnických svazcích. Problémem pro pokračující proces integrace celé etnické skupiny je skutečnost, že tito lidé se ale za Romy většinou nepovažují.

Summary

The publication continues the study „Legal protection of ethnic minorities against the outbreaks of racial discrimination“. It informs the professional public about the results of the second part of the research processed by the Czech Republic Ministry of Justice assignment based on the Czech Republic resolution number 599/2000 „Government policy concept towards Romany community members promoting their integration into the society“ from June 14, 2000. The processed legal analysis and the ministries reports showed the possibilities of the state in legal and institutional resources which are available to reach the goal of integrating ethnic minorities and the prevention of discrimination. Certain gaps have appeared in using these resources particularly in local levels. More precise knowlegde has been developed by several sociological surveys resulting in the content of this study.

The results of research surveys show that certain contradictions still exist between state central policy searching for effective Romany minority integration and the development of the situation on a local level. Respective offices have not often been informed about central projects concerning the Romany community. There have even been negative attitudes appearing in city representatives towards Romany people and pro-Romany activities because of past „bad experiences“. City representatives often have problems communicating with the Romany minority and do not know whom to turn to (ie. who is a representative of individual Romany groups) because there is no organized Romany self-presentation on a local level and so on. When living together (Romany and Non-Romany) prejudices and stereotypes of the majority community reveal themselves towards Romany integration. There is amongst the Romany community a low awareness of their ethnic identity and so on. The greatest problems of integrating Romanies into the community have centred on unemployment and housing.

There is a positive move in forming a Romany intellectual elite with the possibility and willingness to be involved in a city locality social work. There is also evidence to show that fewer educated Romanies are withdrawing from their community compared with the past. Different social, charity and church organizations work is of superior quality on the local level. Many Romanies strive for involvement in a majority community where the state integration efforts have been legitimate.

At present according to our knowledge the Romany minority is best defined by their fragmentation and disunity of individual families, by high unemployment, worse social conditions and by a different value system from a majority population. On the other hand the development of a gradual assimilation of some families is remarkable. It is possible to say that a great number of Romanies are fully assimilated (not integrated), a number of them live in enter-ethnic family ties. The problem of the continuing integration process of the whole ethnic group is the fact that these people mostly do not consider themselves to be Romany community members.

ROMSKÁ MINORITA A POSTUPY INTEGRACE
(závěrečná zpráva z výzkumu)

Odpovědná řešitelka výzkumu: PhDr. Markéta Štěchová

Spoluřešitelé: PhDr. Kazimír Večerka, CSc.
ing. Karel Novák
Mgr. Kateřina Danielová
Mgr. Denisa Haubertová
Mgr. Lada Veverková

Sběr dat v terénu a podkladové zprávy z měst: Štěpán Bolf, Markéta Hajská, Petra Jungerová, Ondřej Poduška, Petra Sedláčková, Michal Tošner (studenti romistiky)

Vydavatel : Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Určeno : Pro odbornou veřejnost

Tiskárna : Vydavatelství KUFŘ
František Kurzweil
Naskové 3, Praha 5

Dáno do tisku : říjen 2002

Vydání : první

Náklad : 170 výtisků

ISBN 80-7338-008-0